F.M. DOSTOIEVSKI

OAMENI SĂRMANI

PREFAŢĂ

Dintre scriitorii cei mai discutaţi, a căror operă cere a fi reconsiderată cu toată grija şi atenţia de pe poziţiile esteticii marxist-leniniste, este şi F. M. Dostoievski. Caracterul contradictoriu al operei sale a creat în jurul acestui nume o enigmă de multe ori „ispititoare" pentru cititorul neavizat. Şi nu fără motiv. Decenii de-a rândul, atit de cunoscutele romane ca: „Idiotul", „Crimă şi pedeapsă", „Fraţii Karamazo" şi altele au tulburat minţile fragede ale tinerilor generaţii, exercitând de multe ori o influenţă nefastă asupra orientării lor ideologice. De aceea numai o interpretare ştiinţifică, obiectivă, este în măsură să asigure revalorificarea justă, dialectică, a creaţiei dostoievskiene, în care sunt atât de strâns împletite laturile pozitive cu cele negative.

Acum, cu prilejul publicării în traducerea românească a romanului „Oameni sărmani", în preajma împlinirii a 135 de ani de la naşterea şi 75 ani de la moartea acestui scriitor rus cu renume mondial, se cuvine să ne oprim asupra fenomenului complex şi complicat pe care îl prezintă moştenirea literară a lui Dostoievski.

Atitudinea apologetică „fără rezervă", ca şi negarea „totală" a oricărei valori, nu sunt în măsură să facă lumină în problema Dostoievski. Critica burgheză din trecut şi prezent, tot felul de anti-marxişti, duşmani ai revoluţiei şi ai clasei muncitoare, au speculat tocmai laturile slabe, momentele subiective, confuziile şi rătăcirile politico-ideologice ale scriitorului, proclamându-le drept esenţa însăşi a întregii opere, luată în totalitatea ei organică. În acest sens, n-au fost

deloc precupeţite la adresa lui Dostoievski epitete din cele mai variate ca: „mare umanist", „proroc al armoniei universale", „apostol al suferinţei", „genial scriitor realist", mergând chiar până la consacrarea lui drept „exponent al specificului naţional rus".

Din noianul, de comentarii şi teze contradictorii, de cele mai multe ori eronate, care s-au ţesut pe marginea bogatei moşteniri literare a lui Dostoievski, greu se poate desprinde întreaga complexitate a fizionomiei sale scriitoriceşti. De bunăseamă că imensa forţă de sugestie asupra cititorilor de toate vârstele, îşi are rădăcina în extraordinara lui capacitate de evocare artistică a relaţiilor dintre oameni, în profunda analiză psihologică, care ia uneori forma aşa-zisei „secţiuni introspective" în cele mai intime şi tenebroase unghere ale sufletului omenesc.

Perspectiva istorică şi realitatea epocii noastre au dărâmat teoriile etico-religioase false ale scriitorului, dându-ne posibilitatea să urmărim obiectiv cum un mare talent putea fi deformat în vechea Rusie a ţarilor. In impasul politic al acelei vremi, în loc să se fi integrat în lupta activă a lagărului revoluţionar, în loc să-şi fi căutat suportul ideologic în resursele vitale ale poporului, Dostoievski rătăcea în labirintul metafizic al ideii de nemurire, al negării raţiunii şi al proclamării religiei drept unica şi suprema autoritate asupra conştiinţei omului.

În lumina complexităţii acestei puternice personalităţi artistice trebuie studiată creaţia lui care, de la primul roman, „Oameni sărmani", şi până la ultimul, „Fraţii Karamazov", înregistrează o linie sinuoasă, de la realismul cel mai consecvent spre un psihologism de factură mistică. In căutarea soluţiilor la problemele nodale ale epocii lui frământate, prins în contradicţiile stridente ale capitalismului, Dosloievski nu s-a menţinut integral şi până la capăt pe poziţiile realismului critic, iniţiat de marii săi predecesori: Puşkin, Lermontov şi Gogol. El a părăsit drumul deschis de contemporanii săi, democraţii revoluţionari: Bielinski, Gherţen, Dobroliubov, Cernîşevski, Nekrasov şi Saltîkov-Şcedrin şi s-a făcut, mai cu

seamă spre sfârşitul vieţii, exponentul acelei intelectualităţi mic-burgheze dezorientate ideologic, care sub apăsarea regimului autocrat-poliţienesc adoptase atitudinea de supunere şi smerenie creştinească. De la marea lui iubire de oameni, de la apărarea demnităţii umane călcate în picioare, de la ideea dreptăţii şi a libertăţii sociale, Dostoievski a lunecat spre teza fatalistă a neputinţei omului, pe care a proclamat-o în deviza: „Smereşte-te, omule mândru!" Această atitudine de resemnare, de negare a luptei, se află la extrema opusă principiului enunţat de marele umanist al erei socialiste — Maxim Gorki: „Omul — ce mândru sună acest cuvint!"

Dar în pofida acestor soluţii, în esenţă reacţionare, pe care le-a propovăduit Dostoievski în multe din romanele sale, din sensul obiectiv al operei scriitorului se desprinde o ură neîmpăcată împotriva orânduirii bazate pe oprimare şi exploatare, împotriva relaţiilor inumane care striveau şi deformau personalitatea omului. Forţa artistică uriaşă a talentului său, în ciuda fundamentului ideologic viciat de filozofia mistică a resemnării, şi în consecinţă a împăcării între clase, şi-a găsit realizarea în zugrăvirea realistă a vieţii „oamenilor sărmani". O găsim nu numai în operele de la începutul activităţii literare, dar şi în romanele cu răsunet mondial ca: „Umiliţi şi obidiţi", „însemnări din casa morţii", „Crimă şi pedeapsă", „Fraţii Karamazov". Tocmai această latură realistă, demascatoare a operei sale vine în contradicţie cu soluţiile pesimiste la care ajunge Dostoievski, contradicţii care trebuiesc căutate în împrejurările vieţii personale a scriitorului, strâns legate de condiţiile istorico-sociale şi de complexitatea structurii sale psihice.

Născut la Moscova, în 1821, în familia unui agent sanitar-raznocineţ, Dostoievski a cunoscut din frageda copilărie existenţa apăsată de nevoi materiale şi umiliri morale caracteristică lumii celor oropsiţi, „oamenilor sărmani". El se consacră de timpuriu literaturii, socotind anii de studiu cu disciplina cazonă de la Şcoala centrală de mine din Petersburg drept lâncezire „într-o atmosferă de îngheţ polar unde nu pătrunde nici măcar o singură rază de soare". îşi face

intrarea în literatură cu romanul „Oameni sărmani" (1845-46) afirmându-se ca un demn continuator al umanismului gogolian. Această carte a uimit opinia publică din acea vreme prin profunda ei umanitate, prin zugrăvirea veridic-realistă a situaţiilor, prin subtila analiză psihologică. Tendinţa critică demascatoare a romanului „Oameni sărmani" a atras atenţia criticii progresiste. În cuvinte entuziaste, Bielinski a apreciat valoarea acestei opere, prezicându-i autorului un drum literar glorios. Totodată, marele critic democrat-revoluţionar a semnalat laturile slabe ale concepţiei lui Dostoievski din nuvela „Omul dedublat" („Dvoinik"), apărută în aceeaşi perioadă cu „Oameni sărmani", subliniind tendinţa psihologistă de nuanţă antisocială, care va lua dealtfel proporţii dominante în creaţia dostoievskiană de mai târziu.

În această epocă a „veacului crâncen", când cumplita reacţiune a lui Nicolae I încerca să înăbuşe orice manifestare a gândirii libere, Dostoievski se aruncă în viitoarea luptei de idei, căutând în teoriile socialismului utopic răspuns la frământările ideologice legate de problema viitoarei dezvoltări a Rusiei. El citeşte cu nesaţ lucrările lui Fourier, Saint-Simon, Pierre Le-roux, George Sand. Ca adept al teoriei fourieriste, el aderă la cercul lui Petraşevski unde, în cadrul discuţiilor literare şi filozofice, declamă cu pasiune versurile protestatare ale poeţilor decembrişti şi ale lui Puşkin şi citeşte celebra „Scrisoare a lui Bielinski către Gogol".

În anul 1849 are loc o cotitură cu urmări hotărâtoare pentru orientarea ulterioară a concepţiei de viaţă a scriitorului. Membrii cercului Petraşevski, în număr de 29, printre care şi autorul romanului „Oameni sărmani", sunt arestaţi sub învinuirea de a fi urmărit „răsturnarea ordinei de stat existente". Sentinţa de condamnare la moarte a fost comutată, chiar în momentul execuţiei, în muncă silnică.

Anii petrecuţi la ocnă în Omsk (1849-l854), urmaţi de serviciul militar disciplinar într-un batalion din Siberia au lăsat o amprentă puternică în psihologia scriitorului, zdruncinându-i echilibrul sufletesc şi încrederea în posibilitatea transformării realităţii sociale, în crearea unei

vieţi mai bune pentru cei mulţi şi oropsiţi.

Înveninat de ocnă şi de „ostăşie", el îşi reneagă pasiunea tinerească pentru ideile socialismului utopic şi o vreme se află la răspântie ideologică. După ce „casa morţii" din ocna siberiana îl rupsese de viaţa socială, nimerind în vâltoarea evenimentelor din preajma reformei de la 1861, în lupta politică şi ideologică ce se ascuţea din ce în ce mai mult, Dostoievski cade sub influenţa unor prieteni slavofili de la redacţia revistei „Moskviteanin" şi se situează pe poziţii antirevoluţionare. Fără să întrezărească vreo posibilitate de luptă activă, el face o încercare chinuitoare de a justifica temeliile ordinei de stat existente. Opunând ideologiei înaintate a democraţilor-revoluţionari — filozofia suferinţei, Dostoievski propovăduieşte izbăvirea morală pe calea smereniei, a supunerii şi pocăinţii.

Totuşi în operele scrise imediat după întoarcerea din Siberia (1859) protestul faţă de regimul burghezo-moşieresc, dezvăluirea aspectelor monstruoase ale vieţii sociale contemporane lui, demascarea liberalismului şi marea compasiune pentru suferinţele celor „umiliţi şi obidiţi" domină tendinţele de interpretare mistică a fenomenelor din realitatea obiectivă. „însemnări din casa morţii", romanul „Umiliţi şi obidiţi", „Satul Stepancikovo", „Visul unchiului" (1861—1862), au în mare măsură rezonanţe, comune cu operele care au marcat începutul pozitiv în creaţia lui Dostoievski („Oameni sărmani", „Netocika Nezvanova", „O inimă slabă" şi altele). Ele sunt un ţel de variaţii pe tema „omului mic" strivit de contradicţiile capitalismului ascendent, care-l sfâşiau dealtfel şi pe autorul însuşi. Acestei perioade îi corespunde activitatea ca redactor la revistele cu profil reacţionar „Epoha" şi „Vremea" pe care le editează împreună cu fratele său. Urmează apoi marile romane: „Crimă şi pedeapsă", (1866), „Idiotul" (scris în 1868 în timpul şederii în străinătate), „Fraţii Karamazov" (1879-80).

Concepţia pe de-a-ntregul vicioasă, antiprogresistă, care stă la baza lucrărilor: „Posedaţii" (1871-72), „Adolescentul" (1879), „însemnări din ilegalitate" şi „Jurnalul unui scriitor",

pe care-l scrie până la sfârşitul vieţii (1881), coincide cu activitatea de redactor începând (din 1871) la revista reacţiunii oficiale „Grajdanin" („Cetăţeanul"), când stabileşte legături strânse cu faimosul ober-procuror al sinodului, obscurantistul Pobedonoştev.

În aceste opere, tendinţele subiectiviste, izvorâte din teama de revoluţie, contrazic şi subordonează datele observaţiei critice, obiective, ducându-l pe scriitor la concluzii false, la atacuri furibunde împotriva luptătorilor revoluţionari, la caricaturizarea acţiunii şi ideilor lor.

După criza spirituală prin care trece Dostoievski, redarea veridică a realităţii în aspectele ei esenţiale este treptat-treptat înlocuită prin căutarea aproape bolnăvicioasă a unor cazuri patologice (Alioşa din „Umiliţi şi obidiţi", Mîşkin din „Idiotul", Smerdia-kov şi cei trei fraţi Karamazov). Această înclinare a scriitorului dezvăluie, cum spune Gorki, „o frică organică în faţa străfundurilor tenebroase ale propriului său suflet".

Înlănţuirea de crime şi procese de conştiinţă care duc la pocăinţă, din romanele „Crimă şi pedeapsă" şi „Fraţii Karamazov", vădesc tendinţa scriitorului de a dezlega contradicţiile existente în viaţa societăţii ruse din acea vreme. Până la urmă însuşi autorul condamna individualismul lui Raskolnikov („Crimă şi pedeapsă"), care ucide o bătrână cămătăreasă şi pe sora ei, pentru a afirma dreptul omului cu o personalitate puternică de a face orice, chiar şi o crimă. Dar locul protestului împotriva lumii capitaliste cu morala ei de fiară — lume întruchipată în afaceristul Lujin sau negustorul Vahruşin — îl va lua predica, smereniei şi a „purificării" sufletului, profesată de Sonia Marmeladova.

Ignorând legile obiective de dezvoltare a societăţii, scriitorul încerca să explice geneza acestor complicate şi morbide procese ca fiind exclusiv procese de conştiinţă desprinse de factorul social, provocate de ciocnirea inexorabilă a două elemente care, chipurile, conviеţuiesc în mod armonios în om: binele şi răul, divinul şi demonicul. Iată de ce Mitea din „Fraţii Karamazov" spune despre sine: „Deşi

canalie, sunt un om cinstit", iar Gruşenka îi mărturiseşte: „Ştiu bine; cu toate că eşti o bestie, ai un suflet nobil şi generos". În acest sens, romanele scrise după întoarcerea din ocnă nu gravitează în jurul fenomenelor tipice pentru realitatea rusă din acea vreme, cel puţin în ceea ce priveşte cazurile patologice din opera sa.

Respingând aberaţiile mistice pe care se sprijină soluţiile propuse de Dostoievski şi combătându-le cu toată intransigenţa, nu putem totuşi contesta sensul demascator viguros al criticii lui sociale. Dostoievski a creat tablouri impresionante prin forţa de zugrăvire artistică cu adevărat genială a unor aspecte din realitatea acelei vremi: mizeria care generează bolile şi prostituţia, condiţiile degradante în care trăiesc cei lipsiţi de drepturi, victime ale „stăpânilor vieţii", oameni cu psihologia viciată din pricina relaţiilor inumane ce domnesc în societatea bazată pe exploatare — toate acestea sunt pagini de neuitat din opera lui Dostoievski. Asupra lor critica burgheză a păstrat o tăcere explicabilă — era un aspru rechizitoriu împotriva lumii capitaliste: înfierarea viciilor şi fărădelegilor ei. Dar cititorul, oprindu-se asupra acestor aspecte din romanele „Umiliţi şi obidiţi", „Crimă şi pedeapsă" sau „Fraţii Karamazov", cunoscând neînchipuita, crunta mizerie in care se zbăteau atâtea făpturi neajutorate, cu demnitatea călcată in picioare, ajunse in ultimul grad de decădere, se va cutremura de monstruozitatea relaţiilor dintre oameni zugrăvite de scriitor. El nu va accepta soluţiile lui Dostoievski, deoarece au la bază grave confuzii şi contradicţii ideologice. Critica societăţii capitaliste la Dostoievski are limite care de multe ori o umbresc, o atenuează, tocmai pentru faptul că scriitorul nu dezvăluie rădăcinile răului social, pentru că, în ultima analiză, propovăduieşte împăcarea între cei bogaţi şi cei săraci, pentru că această critică se face de pe poziţiile acelei grupe sociale căreia nu-i aparţine viitorul. O asemenea critică cu soluţii de împăciuire, deşi nu era în stare să înţeleagă mersul istoriei contemporane, „...nimerea uneori burghezia drept în inimă

prin verdictul său amar, spiritual şi distrugător" [1])

Dacă n-ar fi decât acesta meritul lui Dostoievski şi încă — fără a-i justifica balastul de idei în esenţă reacţionare, acea latură psihologistă, care se sprijină pe teoria dualităţii omului cu înclinaţia spre bezna păcatelor, pe soluţia „purificării" prin smerenie şi supunere — şi încă putem spune că opera lui aruncă o lumină necruţătoare asupra dedesubturilor lumii capitaliste.

Tocmai latura pozitivă a scriitorului-realist Dostoievski, afirmată încă de la începutul activităţii literare, oferă posibilitatea unei revalorificări a creaţiei sale.

În lumina acestor considerente, romanul „Oameni sărmani" poate fi socotit drept criteriu principial şi punct de plecare pentru aprecierea moştenirii literare a scriitorului, atât de discutată şi răstălmăcită timp de un veac şi mai bine.

Un loc cu totul aparte în creaţia lui Dostoievski îl ocupă romanul „Oameni sărmani". Cât de viguros se anunţa talentul de mare realist al lui Dostoievski, ne stau mărturie următoarele cuvinte ale lui Bielinski adresate autorului. „Oare dumneata îţi dai seama ce ai scris'? Numai datorită intuiţiei de artist ai putut să faci o asemenea zugrăvire. Mă întreb dacă ai gândit conştient acel groaznic adevăr pe care ni l-ai dezvăluit. Este cu neputinţă ca la douăzeci de ani să fi înţeles totul... Iţi dai seama că acest biet funcţionar s-a abrutizat într-aşa hal în slujba lui, s-a măcinat într-atat încât, din pricina stării de umilinţă, nu mai îndrăzneşte să se considere nefericit? Mai mult decât atâta, el socotea drept libercugetare până şi cea mai slabă încercare de a-şi manifesta nemulţumirea... E ceva groaznic! E o tragedie! Ai atins însăşi miezul lucrurilor, ai arătat esenţialul".

Prin adânca lui umanitate, prin critica socială necruţătoare, romanul confirmă pe deplin mărturia lui Dostoievski, tâlcul cuvintelor sale cu privire la tradiţia gogoliană în dezvoltarea realismului critic rus: «Noi toţi am

---

[1] *Marx-Engels :* „Manifestul Partidului Comunist" Ed. P.M.R. ediţia a IV-a, pag. 60-61.

ieşit din „Mantaua" lui Gogol.»

Marea valoare a primei opere scrisă de Dostoievski stă tocmai în aceea că scriitorul a zugrăvit adânc şi veridic situaţia omului oropsit, lipsit de drepturi în Rusia burghezo-moşierească, dezvăluind rădăcinile răului social care generează indivizi cu asemenea conştiinţă deformată, bolnăvicioasă.

Acest fenomen tipic pentru vremea aceea a căpătat o largă generalizare în romanul „Oameni sărmani". Slăbiciunea de caracter, lipsa de voinţă, supunerea în faţa soartei, atitudinea de ploconire faţă de şefii ierarhici, împăcarea cu situaţia mizeră de rob — deşi sunt trăsături esenţiale, nu sunt singurele care îl caracterizează pe Makar Devuşkin. El este animat de cele mai nobile, generoase şi umane sentimente faţă de Varvara Dobroselova — tânăra fată bolnavă şi neajutorată, tot atât de oropsită ca şi el. Capacitatea de sacrificiu a acestui om decăzut materialiceşte este uimitoare. În numele acestui sacrificiu plin de umanitate, Devuşkin izbuteşte chiar să înăbuşe marea lui pasiune pentru Varvara.

Acest mic funcţionar umilit, cu personalitatea strivită, lipsit de orice perspectivă în viitor, cugetă la demnitatea lui de om, la problema dreptăţii sociale, a egalităţii între oameni: „Celor bogaţi nu le place când săracii se plâng cu voce tare de soarta lor nenorocită; îi supără, cică, îi plictisesc, fiindcă sărăcia, cică, e totdeauna plicticoasă. Le-or fi tulburând somnul gemetele celor flămânzi".

Conştient de situaţia lui de om sărman şi oropsit, el exclamă cu amărăciune: „Acum însă m-a cuprins o tristeţe atât de amară, că am început să mă înduioşez singur de gândurile mele; şi cu toate că ştiu, măicuţă, că nu fac nimic cu înduioşarea, totuşi într-un fel, îmi dau oarecum dreptate. Într-adevăr draga mea, adeseori mă înjosesc singur, spun că nu fac două parale şi mă socotesc mai prejos de oricine. Dacă ar fi să le tălmăcesc mai înflorat, aş spune că toate astea se întâmplă pentru că cei din jur m-au băgat în sperieti şi m-au prigonit."

Romanul, scris sub formă de corespondenţă între cei doi

eroi, ridică vălul ce acoperea existenţa mizeră a zeci şi sute de mii de asemenea Devuşkini. Cu o forţă de pătrundere şi de generalizare proprie unui mare scriitor realist, Dostoievski crează o întreagă galerie de tipuri — reprezentanţi ai acestei lumi văduvite de bucurii, victime ale unei nedrepte întocmiri sociale. Îi vedem aievea cuibăriţi în nişte „vizuine" întunecoase şi murdare, în care îşi duc existenţa lor anonimă. „Orice om îşi are soarta lui, hărăzită de dumnezeu", spune Devuşkin, şi el se împacă cu a lui „că doar nu-i os de conte!". Şi totuşi contrastele izbitoare ale oraşului, huzurul celor privilegiaţi îi trezeşte protestul: „De ce se întâmplă aşa pe lume, că un om bun trăieşte în sărăcie, iar peste altul dă norocul fără să-l caute?". Gândul acesta îl sperie, îl îngrozeşte: „Ştiu, ştiu, măicuţă, că nu-i bine să mă gândesc la toate astea, că asta înseamnă să ţii un liber cugetător; totuşi, dacă vorbim deschis şi după dreptate, pentru ce unuia, încă de pe când e în pântecele mamei, soarta cea nedreaptă îi prevesteşte norocul, iar calea altuia în viaţă trece prin orfelinat". În marea lui simplitate de om cinstit, el vorbeşte despre „virtute civică", şi cu toată demnitatea e mândru că are „o bucată de pâine", „câştigată cu trudă, în lege", pe care o mănâncă „în toată cinstea".

Autorul foloseşte cu o inegalabilă măestrie genul epistolar pentru a sugera relaţiile dintre oameni din diferite pături sociale. În contururi la fel de reliefate apar, cu toate trăsăturile lor tipice, personaje în aparenţă episodice ca: Annu Feodorovna, femeie fără scrupule care-şi clădeşte bunăstarea pe nenorocirea altora, sau „domnul Bîkov" care-şi cumpără nevastă pentru moşie, îmbuibându-se din necuratele lui afaceri negustoreşti.

Astfel, pe canavaua unui schimb de scrisori de nuanţă sentimentală între doi năpăstuiţi, se dezvăluie drama sufletească a unei întregi categorii de oameni, striviţi de contradicţiile orânduirii bazate pe o cumplită exploatare şi nesocotire a demnităţii umane. Sunt fiinţe cu sufletul sensibil la tot cei frumos. Deşi e „om fără carte", Devuşkin gustă şi apreciază o operă literară care răspunde necesităţilor lui

spirituale. „Mantaua" lui Gogol îi provoacă o revoltă legitimă: „La ce bun să scrii toate acestea? Cui îi foloseşte?... De ce să scrie despre altul că nu se-ajunge cu banii într-atât că nici ceai nu bea?... Toate alea sunt date în vileag, se tipăresc, se citesc, se iau în râs, se judecă!" Makar Devuşkin se recunoaşte în Akakie Akakievici Beşmacikin din „Mantaua" şi suferă în decenţa lui de om sărac, apăsat de nevoi.

Dostoievski ridică aici problema sensului literaturii realiste de a reda, printr-o largă generalizare, esenţa însăşi a fenomenelor din viaţă. Despre „Căpitanul de poştă" de Puşkin, Devuşkin spune: „Nu, zău, citeşte-o dumneata: parcă-i viaţa însăş! Parcă trăieşte! Am văzut şi eu toate astea în jurul meu". În realitatea de atunci erau nenumăraţi Samsoni Vîrini. Şi slujbaşul acela nenorocit, împovărat, şi pe nedrept prigonit de autorităţi, căruia îi moare copilul de mizerie în situaţia lui fără ieşire, e şi el un Vîrin: „Atâta doar că se numeşte altfel: Gorşkov" — cugetă Devuşkin pe marginea povestirii lui Puşkin.

Scena cu copilul-cersetor, soarta tragică a bătrânului Pokrovski şi a tânărului student, fiul său, completează tabloul sumbru al vieţii celor sărmani şi oropsiţi. Mai târziu, Dobroliubov, în articolul „Oameni striviţi", va sublinia profunda semnificaţie socială a acestor tipuri de oameni lipsiţi de glasul protestului, care însă prin însăşi existenţa lor cheamă societatea la răspundere, îndemnând în mod indirect la luptă activă împotriva putredei întocmiri feudalo-capitaliste.

Scriitorul a urât cu toată puterea sufletului său capitalismul cu nelipsitul alai de racile şi contradicţii, iar paginile demascatoare contrazic chiar şi eşafodajul ideologic al multor dintre operele sale, condamnând parcă indirect resemnarea de esenţă mistică şi pesimismul social de care sunt stăpânite atâtea personaje morbide create de Dostoievski.

Citându-l alături de Lev Tolstoi atunci când vorbeşte despre „cele două genii mondiale", Maxim Gorki s-a gândit de bunăseamă la aspectele pozitive de mare forţă artistică realistă din opera lui Dostoievski care continuă tradiţia

gogoliană, iniţiată în „Oameni sărmani". De aceea moştenirea literară a acestui scriitor trebuie studiată atent, sub un unghi critic, ca orice fenomen complicat şi contradictoriu, din care, situându-ne pe poziţiile înaintate ale esteticii marxist-leniniste, vom şti să alegem „grâul de neghină", să repudiem şi să combatem teoria duşmănoasă a smereniei şi a împăcării între clase, apreciind just tot ce este valabil din această moştenire, tot ce poate fi integrat în patrimoniul artei realiste.

TAMARA GANE

„Ce ţi-e şi cu povestitorii ăştia! În loc să scrie lucruri folositoare, plăcute, liniştitoare, se apucă să dea în vileag toate dedesubturile vieţii!.... Eu unul i-aş opri să mai scrie! Treabă-i asta? Citeşti şi... fără să vrei, te fură gândurile şi de aici nici nu ştii când îţi intră în cap te miri ce bazaconii! Nu zău, eu i-aş opri să mai scrie! Uite-aşa, foarte frumos, i-aş opri cu desăvârşire şi pace bună!"
Prinţ V. F. Odoievski[2])

Nepreţuita mea Varvara Alexeevna!

Aprilie 8

Ieri am fost fericit, nespus de fericit, peste măsură de fericit! Măcar o dată în viaţă mi-ai dat ascultare, îndărătnico! Mă trezesc eu pe la opt seara (ştii şi dumneata, măicuţă, meteahna mea: îmi place să trag un pui de somn câte-un ceas-două, după birou), scot lumânarea, pregătesc hârtia, îmi ascut pana şi, deodată, ridic întâmplător ochii şi... — crede-mă —

[2] *Prinţ V. F. Odoievski* — nuvelist satiric moralist (1804 -1869), a biciuit moravurile corupte ale vârfurilor societăţii din secolul XIX. (N. trad.)

inima începe să-mi bată, mai-mai să-mi sară din piept! Vra să zică ai înţeles totuşi dorinţa mea, dorul inimii mele! Colţişorul perdelei de la fereastra matale era îndoit şi prins de ghiveciul cu balsamine, taman cum te-am făcut eu atunci să înţelegi; şi numaidecât mi s-a părut că-ţi văd o clipă chipul la fereastră, mi s-a părut că şi dumneata te uiţi la mine din colţişorul dumitale şi că te gândeşti la mine cum mă gândesc şi eu la dumneata, şi cât mi-a părut de rău, sufleţelul meu, că nu ţi-am putut zări bine chipul drăgălaş! Pe vremuri vedeam şi eu de minune, draga mea. Bătrâneţe, haine grele, sufletul meu! Acum nu ştiu cum se face că toate-mi joacă pe dinaintea ochilor; dacă lucrez niţeluş seara, dacă scriu te miri ce acolo, dimineaţa mi-s ochii roşii şi lăcrimează de mi-e şi ruşine faţă de străini! Cum-necum, dar în închipuirea mea tot ţi-am văzut zâmbetul luminos, îngeraşul meu, zâmbetul dumitale blând şi dulce, şi inima mea a încercat acelaşi simţământ ca atunci când te-am sărutat, Varenka. Mai ţii minte oare? Mi s-a părut chiar, sufleţelul meu, că m-ai ameninţat cu degetul. Aşa să fie, fetiţă neastâmpărată? Să-mi scrii neapărat despre toate astea, şi cât mai pe larg, în scrisoarea dumitale.

Ei, dar ce zici ce bine ne-am gândit la istorioara asta cu perdeluţa, Varenka? Drăguţ de tot, nu-i aşa? Fie că lucrez, fie că mă culc ori mă deştept din somn, ştiu că şi dumneata te gândeşti la mine, că nu m-ai uitat şi că eşti sănătoasă şi plină de voie bună. De cobori perdeluţa, asta înseamnă: „Cu bine, Makar Alexeevici, e vreme să te culci acum!". Iar de o ridici, asta înseamnă: „Bună dimineaţa, Makar Alexeevici, cum ai dormit?" Sau: „Cum o duci cu sănătatea, Makar Alexeevici? Cât despre mine, eu sunt bine sănătoasă, mulţumesc lui Dumnezeu!" Vezi şi dumneata, sufleţelul meu, cât de bine e ticluit totul! Nu ne trebuie nici scrisori! Grozav, nu-i aşa? Dar cine a scornit-o? Eu! Ce zici, ce dibaci sunt în de-alde astea, Varvara Alexeevna?

Îţi aduc la cunoştinţă, măicuţă dragă, Varvara Alexeevna, că am dormit tun în noaptea asta, împotriva tuturor aşteptărilor, ceea ce m-a bucurat nespus; pentru că de obicei, când te muţi în casă nouă, nu prea dormi. Parcă nu te simţi la

largul tău! Azi dimineaţă m-am deşteptat voinic, sănătos, şoim, nu altceva, de ţi-era mai mare dragul! Şi ce dimineaţă frumoasă e azi, măicuţă! Am deschis fereastra: soarele străluceşte, păsărelele ciripesc, aerul e plin de miresmele primăverii, toată natura s-a înviorat — şi bineînţeles că şi celelalte sunt şi ele cum trebuie. Într-un cuvânt — ale primăverii valuri! Eu am stat şi am şi visat azi, cât se poate de frumos, şi visările mele au fost toate despre dumneata, Varenka. Te-am asemuit cu o păsăruică a cerului, creată întru mângâierea oamenilor şi înfrumuseţarea firii. Şi îndată m-am gândit că noi, oamenii, care trăim în zbucium şi deşertăciuni, Varenka, ar trebui să invidiem fericirea nevinovată şi lipsită de griji a păsărilor cerului şi... altele de felul acesta, adică vreau să zic că făceam asemuiri de-astea, mai pe departe. Mai am şi o cărticică, Varenka, în care lucrurile de soiul acesta sunt descrise cu multe amănunte şi pe larg. Toate astea ţi le spun, măicuţă, ca să vezi că sunt vise şi vise pe lume. Acum, că-i primăvară şi gândurile noastre-s plăcute, vii, bogate-n născociri, şi visările-s pline de duioşie — într-un cuvânt, toate le vezi în lumină trandafirie — m-am şi apucat să ţi le scriu; dealtfel, drept să spun, le-am luat din carte! Acolo, scriitorul îşi dezvăluie şi el aceeaşi dorinţă şi scrie în versuri:

De ce nu-s pasăre, o pasăre de pradă...

şi aşa mai departe. Mai sunt acolo şi alte gânduri, fel de fel, nenumărate, dar să le lăsăm în plata Domnului. Spune-mi, mai bine, unde mi-ai fost dimineaţa, Varvara Alexeevna? Eu încă nu mă pregăteam să mă duc la slujbă, când dumneata, ca o adevărată păsăruică a primăverii, ţi-ai şi luat zborul din odăiţă şi ai trecut prin ogradă, plină de voie bună. Îţi închipui, cred, ce voios m-am simţit eu privindu-te! Ei, Varenka, Varenka! Nu mai fii tristă! Lacrimile nu ajută la nimic! Asta o ştiu din cele îndurate de mine, măicuţă dragă. Acum te-ai liniştit doar, şi cu sănătatea parcă stai mai bine. Dar cu Fedora cum te-mpaci? Ce femeie bună e! Să-mi scrii neapărat, Varenka dragă, cum o duci dumneata cu dânsa şi dacă eşti mulţumită de toate?! Că Fedorei, ştii... îi cam place să bombăne; dar matale să n-o bagi în seamă, Varenka. Las-o-n voia ei, că la suflet e

tare bună!

Ţi-am mai scris, Varenka, despre Tereza noastră de aici, care-i şi ea o femeie bună şi de nădejde. De-ai şti ce griji mi-am făcut din pricina scrisorilor noastre! Cum o să ni le trimitem? — îmi ziceam eu. Şi uite că bunul Dumnezeu mi-a scos-o în cale — spre norocul nostru — pe Tereza, care-i bună, blândă şi tăcută. Dar proprietăreasa noastră e o femeie fără inimă, altfel nici nu pot să-i spun! O freacă toată ziua de-i scoate sufletul, nu alta!

Vai, în ce vizuină am nimerit, Varvara Alexeevna! Halal casă! înainte vreme trăiam atât de singuratic, ştii şi dumneata: linişte şi pace! O muscă de se-ntâmpla să treacă în zbor, şi pe aceea o auzeam. Pe când aici: gălăgie, ceartă, scandal! Stai, că nici nu ţi-am spus încă de casă, cum sunt rânduite toate. Închipuie-ţi o tindă lungă, întunecoasă de tot şi murdară. Pe dreapta ei, e un perete fără nici o uşă, iar pe stânga, numai uşi, uşi şi iar uşi, ca la un han, şi aşa până în fund. Iar oamenii vin aici şi închiriază odăi, tot ca la han; locuinţele sunt alcătuite dintr-o singură cămăruţă, în care stau câte doi şi uneori câte trei inşi. Cât despre buna rânduială — nici să nu mă-ntrebi: o adevărată corabie a lui Noe. Oamenii, de altfel, par a fi cumsecade: cu carte, învăţaţi! E aici un slujbaş (are ceva, pe undeva, cu literatura) se vede că-i tobă de carte! Vorbeşte de Homer şi de Brambeus[3]) şi de alţi mânuitori de pană; dar de câte nu-ţi vorbeşte! E deştept — foc. Mai stau aici doi ofiţeri care joacă cărţi toată ziua, apoi un aspirant, un profesor englez. Aşteaptă puţin, măicuţă, că o să te fac eu să râzi: o să-ţi descriu în scrisoarea viitoare într-un fel „satiric", adică aşa cum e fiecare, cu toate amănuntele. Gazda noastră e o bătrână tare puţintică la trup şi murdară; umblă cât îi ziulica de mare în papuci şi halat şi o ocărăşte pe Tereza. Eu locuiesc în bucătărie; sau nu, dacă e să vorbim mai pe dreptate, uite cum: lângă bucătărie mai e o odaie (trebuie să-ţi spun că bucătăria noastră e curată, luminoasă, adică foarte bună); cămăruţa ce-i

[3] *Brambeus* — pseudonimul lui Senkovski, gazetar şi critic din secolul al XlX-lea (N. trad.)

drept nu prea e mare: un colţişor mai degrabă, sau — mai bine zis — cum bucătăria e mare şi are trei ferestre, am şi eu un perete despărţitor de-a lungul zidului celui scurt, şi uite-aşa se face încă o odăiţă, pe lângă toate celelalte; dar am loc de ajuns şi mă simt la largul meu, şi fereastră am, şi altele — într-un cuvânt toate sunt cum nu se poate mai bine. Aşa e colţişorul meu! Să nu-ţi închipui cumva, măicuţă, că aici e ceva la mijloc şi că cele ce ţi-am spus au un înţeles tainic. Adică, uite, frate, stă în bucătărie! Eu, ce e drept, chiar că stau în acea încăpere, după o despărţitură, dar ce-i cu asta? Sunt departe de toţi ceilalţi, şi-mi văd liniştit şi cum pot de-ale mele. Mi-am pus aici un pat, un scrin, două scaune, o icoană în perete... Sunt pe lumea asta şi case mai bune, nu zic ba, sunt poate unele chiar cu mult mai bune, dar lucrul cel mai de seamă e să te simţi bine în ele, şi...crede-mă numai pentru asta m-am mutat aici — pentru nimic altceva! Fereastra dumitale e în faţă, de cealaltă parte a curţii, iar curticica e îngustă şi, când te zăresc uneori măcar şi în treacăt, mi se-nsenineză sufletul, amărâtul de mine; şi-apoi e şi mai ieftină decât altele. Dintre toate odăile de aici, cea mai de pe urmă costă 35 de ruble de hârtie, cu mâncare cu tot. Dar pentru mine e prea scump. Cât despre locuinţa mea, ea mă costă 7 ruble de hârtie, iar masa 5 ruble de argint[4]) — în total 24 de ruble şi jumătate de hârtie. Altădată plăteam 30 de ruble, însă mă lipseam de multe: ceaiul, de pildă, nu-l beam chiar în fiecare zi. Acum îmi rămâne şi de ceai, şi de zahăr. Pentru că ştii, Varenka mea dragă, mi-e... cum să spun?... ruşine, să nu beau ceai; chiriaşii ceilalţi se vede că nu prea sunt la strâmtoare şi de aceea mi-e ruşine. Din pricina străinilor îl beau şi eu, Varenka, de ochii lor, de dragul bunelor maniere. Dacă ar fi după mine, mi-e totuna; eu mă mulţumesc cu puţin. Mai adaugă la asta ceva bani de buzunar — cât de cât tot îţi trebuie — apoi o pereche de cizme, fie ele cât de proaste, haine... de unde să mai şi rămână? Iaca toată leafa mea. Nu cârtesc, sunt mulţumit cu cât am. Îmi ajunge. De

[4] Prin anii 1840 - 1850, o rublă de argint făcea 3 ruble şi 50 copeici în bani de hîrtie (asignate); aşadar, 5 ruble făceau 17 ruble şi 50 copeici în bani de hîrtie. (N. trad.)

câţiva ani îmi ajunge leafa. Unde mai pui şi gratificaţiile care pică din când în când. Şi acum, rămâi cu bine, îngeraşule! Ţi-am cumpărat două ghivece cu balsamine şi o muşcată — costă o nimica toată. Îţi place poate şi rezeda? Am văzut că aveau. Să-mi scrii neapărat, dar să-mi scrii cât se poate de amănunţit. Să nu care cumva să-ţi faci gânduri sau griji pentru mine, că am închiriat o astfel de odaie. Eu mă simt bine aici şi numai asta m-a făcut s-o iau. Să ştii, măicuţă, că eu strâng ceva bănuţi: îi pun de o parte, aşa că nu duc lipsă de bani. Nu te uita, măicuţă, că mă ţiu atât de mic de-ţi pare că şi o muscă poate să-mi facă un rău dacă mă atinge cu aripa. Da' de unde! Eu îmi cunosc interesul şi am o fire cum îi şade mai bine unui om cu suflet neşovăielnic şi fără prihană. Rămâi dar cu bine, îngeraşul meu! M-am întins cu scrisoarea mea aproape pe două foi şi trebuia de mult să plec la slujbă. Îţi sărut degeţelele, măicuţă dragă, şi rămân

Al dumitale prea supus servitor şi prea credincios prieten
Makar Devuşkin

P.S. Un lucru te rog: răspunde-mi, îngeraşule, cât se poate mai pe larg. Îţi trimit, Varenka, odată cu aceasta, un funt de bomboane; mănâncă-le sănătoasă, nu te supăra pentru darul meu şi — pentru numele lui Dumnezeu — nu mai fi îngrijorată din pricina mea. Şi acum, rămâi cu bine, măicuţă.

Aprilie 8. Mult stimate Makar Alexeevici

Să ştii că până la urmă o să mă supăr rău de tot pe dumneata. Îţi dau cuvântul, bunul meu Makar Alexeevici, că-mi vine greu să primesc darurile dumitale. Ştiu eu bine ce te costă aceste dăruri, pentru care te lipseşti până şi de lucrurile cele mai trebuincioase. De câte ori trebuie să-ţi spun că n-am nevoie de nimic, dar de nimic — înţelegi? — şi că eu nu sunt în stare să te răsplătesc nici pentru acele binefaceri cu care m-ai copleşit până acum. La ce bun ghivecele cu flori? De balsamine nu zic — treacă-meargă; dar muşcata — pentru ce? E de ajuns să scap o singură vorbă pe negândite, cum a fost de

pildă cu muşcata asta, că dumneata te şi repezi să cumperi; spune drept, e scumpă, nu? Dar ce flori minunate are! Parcă ar fi nişte cruciuliţe roşii ca focul. Unde ai găsit o muşcată atât de frumoasă? Am aşezat-o pe geam, drept în mijloc, unde se vede mai bine; jos pe podea, am să pun o bancă, iar pe bancă alte ghivece; aşteaptă numai să mă îmbogăţesc şi eu un pic! Fedora nu mai poate de bucurie: în cămăruţa noastră e ca în rai — curat, multă lumină! Dar bomboanele pentru ce mi le-ai trimis? Şi, crede-mă: decum ţi-am citit scrisoarea, am ghicit pe loc că e ceva la dumneata care nu merge... Raiul, primăvara, miresmele, ciripitul păsărelelor... Ce-o fi asta, mi-am zis eu, oare nu sunt şi niscaiva versuri? Drept să spun, numai versurile mai lipseau în scrisoarea dumitale, Makar Alexeevici. Văd că ai de toate în ea: şi simţiri gingaşe, şi visări trandafirii!... Cât despre perdea — nici prin minte nu mi-a trecut! Se vede că s-a agăţat întâmplător când am mutat ghivecele. Aşa, vezi? Ca să te pedepsesc!

Ah, Makar Alexeevici! Orice-ai spune, oricât ai sta să-mi înşiri câştigurile dumitale, ca să mă minţi şi să-mi arăţi că le cheltuieşti numai pentru dumneata, să ştii că mie nu poţi să-mi ascunzi şi să-mi tăinuieşti nimic. E limpede că te lipseşti pentru mine până şi de lucrurile cele mai trebuincioase. Uite, de pildă, ce te-a făcut să închiriezi o astfel de locuinţă? Acolo n-ai linişte, toată lumea te supără, nici loc n-ai şi nici nu te simţi la largul dumitale. Doar ştiu că-ţi place să fii singur, pe când aici, cine vrei şi cine nu vrei e în jurul dumitale! Judecând după leafa pe care o primeşti, ai fi putut trăi mult mai bine. Fedora zice că înainte vreme stăteai neasemuit mai bine ca acum. Se poate oare să fi trăit toată viaţa de unul singur, în lipsuri, fără bucurii, fără un cuvânt bun de mângâiere, mereu în câte o cămăruţă pe la străini? De-ai şti ce rău îmi pare pentru dumneata, bunul meu prieten! Cruţă-ţi măcar sănătatea! îmi spui, de pildă, Makar Alexeevici, că-ţi slăbeşte vederea. Vezi de nu mai scrie la lumina lumânării**;** pentru ce s-o faci? îmi închipui că, şi fără asta, mai marii dumitale ştiu câtă tragere de inimă ai pentru slujbă!

Încă o dată te rog din tot sufletul să nu mai cheltuieşti

atâţia bani pentru mine. Ştiu că ţii la mine, dar mai ştiu că nu eşti bogat... Şi eu m-am sculat azi plină de voioşie. Mă simţeam atât de bine! Fedora trebăluia de multă vreme. Ştii că mi-a găsit şi mie de lucru! Îmi pare atât de bine! Am ieşit doar ca să cumpăr ceva mătase şi m-am apucat numaidecât de cusut. Toată dimineaţa mi-am simţit sufletul uşor şi am fost nespus de veselă! Acum însă m-au năpădit iar gândurile negre şi urâtul. Îmi simt inima istovită de atâta jale.

Doamne, ce-o să mai fie cu mine de aci înainte, care mi-o fi soarta? Greu îmi vine, mai ales că nu ştiu nimic, că n-am nici un viitor, că nu pot nici măcar să-mi închipui ce o să mi se-ntâmple. La trecutul meu mi-e şi frică să privesc. E atât de jalnic, că mi se rupe inima numai gândindu-mă la el. Toată viaţa n-o să contenesc să mă plâng de oamenii haini care m-au nenorocit.

Amurgeşte. E vremea să mă apuc de lucru. Aş fi vrut să-ţi scriu multe, dar n-am vreme; trebuie să isprăvesc repede lucrul şi dau zor. Fără îndoială că scrisorile sunt un lucru bun: parcă ţin şi ele un pic de urât. Totuşi, de ce nu vrei să treci într-o zi pe la noi? De ce, oare, Makar Alexeevici? Acum suntem la doi paşi de dumneata şi ştiu că uneori tot ai timp liber. Te rog să vii neapărat. Am văzut-o pe Tereza dumitale: părea atât de bolnavă! Ce milă mi-a fost de ea;! I-am dat douăzeci de copeici. Da, era cât pe-aci să uit: scrie-mi neapărat totul şi cât se poate mai pe larg despre viaţa pe care o duci. Ce fel de oameni sunt în jurul dumitale? Te înţelegi bine cu ei? Tare aş vrea să ştiu toate astea! Vezi dară să mi le scrii negreşit. Astăzi o să ridic cu bună ştiinţă colţul perdelei. Da' să te culci mai devreme! Aseară am văzut până la miezul nopţii lumină în odaia dumitale. Şi acum, cu bine! Iar m-a cuprins urâtul, şi plictiseala, şi tristeţea! Ce să-i faci? Se vede că aşa a fost să fie ziua de azi! Rămâi cu bine.

A dumitale *Varvara Dobroselova*

Prea onorată Varvara Alexeevna!
Aprilie 8.

Ai dreptate, măicuţă, ai dreptate, draga mea! Se vede că aşa a fost să fie ziua de azi pentru amărâtul de mine: o zi tristă! Da! Ţi-ai cam râs de mine, bătrânul, Varvara Alexeevna! De-altfel, vina-i a mea, numai a mea, şi în toate. Nu trebuia, la anii mei şi cu un singur smoc de păr în cap, să mă gândesc la „amoruri" şi „echivocuri"... Şi încă aş vrea să spun, măicuţă, că tare-i ciudat omul uneori, tare-i ciudat. Of, maică sfântă, ce-i mai trece uneori prin minte să spună! Dar ce iese din toate astea? Ce se alege? Nu se alege chiar nimic şi iese o aiureală, să te ferească Dumnezeu! Eu, măicuţă, nu mă supăr, dar mi-e ciudă când îmi amintesc de toate astea, mi-e ciudă că ţi-am scris atât de înflorat şi atât de prosteşte. Până şi la birou m-am dus astăzi înfoiat şi împăunat, atât îmi era inima plină de lumină! Iar sufletul mi-l simţeam în sărbătoare şi eram vesel. M-am apucat cu toată sârguinţa de hârtiile mele... dar ce-a ieşit de aici? Abia mai târziu, când mi-am mai venit în fire, toate mi-au părut iar cenuşii şi întunecate ca de obicei. Aceleaşi pete de cerneală, aceleaşi mese cu hârtii pe ele şi... eu... tot acelaşi ca înainte! Cum am fost, întocmai aşa am rămas.

Atunci la ce bun să încalec Pegasul? Şi din ce mi-au venit toate astea? Că a zâmbit soarele printre nori şi cerul s-a făcut albastru? Oare numai d'asta? Ş-apoi despre ce miresme poate fi vorba, când în curtea noastră, pe sub geamuri, se întâmplă să fi de toate! Se vede că mi s-a năzărit numai din prostie. Ca să vezi cum poate să se încurce uneori omu într-atâta în simţămintele lui, încât flecăreşte te mir ce năzbâtii! Asta se-ntâmplă numai şi numai când ai o inimă prea fierbinte, prosteşte de fierbinte! Când a fost să mă întorc acasă, n-am mers, ci m-am târât şi deodată, din senin, colac peste pupăză, m-a apucat durerea de cap (m-o fi tras curentul pe la spate cine ştie?). De bucuros ce-am fost c-a venit primăvara, am ieşit, prostul de mine, cu mantaua subţire. Şi în ceea ce priveşte simţirile mele, te-ai înşelat, măicuţă! Mi-ai răstălmăcit în alt chip mărturisirile! Ceea ce m-a însufleţit, Varvara Alexeevna,

a fost o dragoste de părinte, numai şi numai o dragoste curată de părinte, pentru că am luat pe lângă dumneata, orfană obidită de soartă, locul tăicuţului dumitale. Ţi-o spun din tot sufletul meu, din toată inima, ca o rudă ce-ţi sunt. Că, orice-ai zice, cu toate că-ţi sunt rudă, cam de departe, chiar de spiţa a şaptea cum s-ar spune, tot rudă se cheamă că-ţi sunt — iar acum singura rudă mai apropiată — şi pe deasupra îţi mai sunt şi ocrotitor. Pentru că acolo unde aveai dreptul să cauţi ocrotire şi sprijin, ai găsit numai înşelăciune şi jignire. Cât despre versuri, trebuie să-ţi spun, măicuţă, că nu-mi sade bine acum la bătrâneţe să mă îndeletnicesc cu de-alde astea. Versurile sunt un fleac! Pentru ele, până îşi copiii din şcoli mănâncă azi bătaie cu vergile... Aşa vezi, scumpa mea!

Şi ce-mi tot scrii, Varvara Alexeevna, de viaţă bună, de linişte şi de altele de acest fel? Să ştii, măicuţă, că nu-s nici mofturos, nici răsfăţat de felul meu. Nicicând n-am trăit mai bine ca acum. Atunci de ce m-aş apuca tocmai la bătrâneţe să fac nazuri? Sătul sunt, îmbrăcat şi încălţat sunt, la ce-aş face mofturi? Că doar nu-s os de conte! Părintele meu n-a fost de neam boieresc, şi el cu toată familia lui la un loc n-avea nici măcar venitul pe care-l am eu. Şi nici răsfăţat nu sunt. Adică, dacă ar fi să vorbim deschis, vechea mea locuinţă era cu mult mai bună; mă simţeam mai la largul meu acolo, măicuţă. Fără îndoială că şi cea de acum nu e rea; chiar în unele privinţe e mai veselă şi — dacă vrei — mai puţin plicticoasă. Asta aşa e, nu zic ba, dar tot îmi pare rău de cea veche. Noi, bătrânii, adică oamenii în vârstă, ne obişnuim cu lucrurile vechi, parcă ar fi o părticică din noi. Căsuţa ceea era mititică, ştii, cu nişte pereţi... ei, da' ce să mai vorbim! Pereţii erau ca toţi pereţii şi nu de ei e vorba; dar amintirile vieţii de atunci aduc cu ele atâta dar... Şi vezi, ce ciudat: mi-e inima grea, cu toate că-mi amintesc de lucruri plăcute! Până şi ce-a fost rău şi mă înciuda uneori, acum, când mă gândesc, se curăţă parcă de acel rău şi se înfăţişează închipuirii mele într-un fel cât se poate de atrăgător. Am trăit tihnit, liniştit, Varenka, eu şi gazda mea, răposata bătrânică! Uite, şi de ea îmi amintesc acum cu tristeţe. Tare bună femeie era şi nu-mi lua mult pe căsuţă, împletea la sfârşit

pături din fel de fel de peticuţe, pe nişte andrele cât toate zilele. Numai asta făcea tot timpul. Focul îl ţineam pe din două şi uite-aşa lucram la aceeaşi masă. Avea o nepoţică, îi zicea Masa; mi-o amintesc când era mică de tot. Acum trebuie să fie ca de vreo treisprezece anişori. Neastâmpărată şi veselă, nevoie mare! Tot mereu ne făcea să râdem. Aşa ne trăiam viaţa, toţi trei împreună. În serile lungi de iarnă ne aşezam de obicei la masa noastră rotundă, beam câte un ceai şi ne apucam de treburile noastre. Iar bătrâna, ca să-i mai ţină de urât Masei şi s-o abată de la ştrengării, începea să povestească. Să fi auzit ce basme erau acelea! Nu numai un copil, ci şi un om mare, cu scaun la cap, le-ar fi ascultat cu nesaţ. Ehei! Până şi eu îmi aprindeam uneori pipa şi, tot ascultându-le, uitam de lucru. Iar copilaşul, fetiţa noastră neastâmpărată, cădea pe gânduri, îşi sprijinea în pumnişor obrazul trandafiriu, deschidea guriţa drăgălaşă, iar dacă basmul era de groază, se lipea strâns de tot de bătrânică... Nouă ne era tare drag s-o privim atunci; lumânarea fumega uneori, afară urla viscolul turbat, zăpada se învolbura; noi însă nu vedeam şi nu auzeam nimic. Bine am trăit atunci, Varenka; şi, uite aşa, ne-am făcut veacul împreună, aproape douăzeci de ani. Ei, dar ce m-am întins la palavre! Dumitale poate că nici nu-ţi plac lucruri de soiul acesta şi nici mie nu mi-e uşor să le depăn amintirea. Mai ales acum, că amurgeşte. Tereza nu ştiu ce moşmoneşte pe alături; pe mine mă doare capul şi parcă mă încearcă puţin şi spatele, ş-apoi şi gândurile-mi sunt iarăşi atât de ciudate de parcă m-ar durea şi ele. Sunt trist azi, Varenka! Ce tot scrii, draga mea, să trec pe la dumneata? Ce-ar spune oamenii, măicuţă scumpă? Ar trebui să trec curticica, vecinii mei m-ar vedea, s-ar apuca să mă iscodească, şi de aici ar ieşi vorbe, bârfeli; oamenii ar răstălmăci în felul lor toate acestea! Nu, îngeraşule, mai bine te văd mâine la priveghere; aşa o să fie mai cuminte şi mai sănătos pentru amândoi. Şi să nu fii supărată pe mine, măicuţă dragă, că ţi-am scris o asemenea scrisoare. Am recitit-o acum şi am văzut cât sunt de fără şir gândurile mele. Eu, Varenka, sunt bătrân şi nu prea am carte: în tinereţe nu m-am ţinut de ea, iar acum, chiar dacă m-aş apuca de învăţătură, ştiu că n-o să-

mi intre în cap. Mărturisesc că nu-s meşter la scris şi ştiu, măicuţă, chiar fără să mi-o spună altcineva şi fără să mă ia peste picior, că dacă mă apuc să aştern pe hârtie ceva mai întortochiat, scriu numai prostii. Te-am văzut azi la fereastră, cum lăsai storul în jos. Rămâi cu bine, Dumnezeu să te ocrotească! Rămâi cu bine, Varvara Alexeevna.
Prietenul dumitale dezinteresat,
Makar Devuşkin
P.S. Eu, draga mea, n-o să scriu acum nici o satiră despre nimeni. Am îmbătrânit, Varvara Alexeevna, şi nu-mi sade bine să-mi arăt colţii degeaba. O să râdă şi alţii de mine dacă o să râd eu de ei. Ştii si dumneata proverbul care spune ca „cine sapa groapa altuia... cade singur într-însa,"

Aprilie 9. Stimate domn Makar Alexeevici!

Nu ţi-ar fi ruşine, bunul meu prieten şi binefăcător, să te-ntristezi atâta şi să faci asemenea mofturi! E oare cu putinţă să te fi supărat pe mine? O, mi se-ntâmplă într-adevăr să fac uneori câte ceva necugetat, dar nici prin gând nu mi-a trecut că ai să-mi iei vorbele drept o glumă usturătoare pe socoteala dumitale. Te rog să mă crezi că n-aş îndrăzni niciodată să iau în bătaie de joc vârsta sau firea dumitale. Toate astea s-au întâmplat pentru că sunt uşuratică, şi mai ales pentru că mi-e urât de nu mai pot, iar la plictiseală, ce nu face omul? Apoi mi-am închipuit că şi dumneata, când mi-ai scris, aveai chef de glumă. Dar când am văzut că eşti supărat pe mine, mi-a părut tare rău! Nu, bunul meu prieten şi binefăcător! Ai să greşeşti dacă ai să mă bănuieşti de lipsă de simţire, sau nerecunoştinţa. Ştiu să preţuiesc în inima mea tot ce ai făcut pentru mine, ocrotindu-mă împotriva celor răi, care mă prigoneau şi mă urau. O să mă rog veşnic pentru dumneata; şi dacă ruga mea are trecere la Dumnezeu şi cerul o ascultă, ai să fii fericit.

Astăzi nu mă simt de loc bine! Mă ia când cu cald, când cu frig. Fedora e foarte îngrijată din pricina mea. Faci rău că te fereşti să vii la noi, Makar Alexeevici. Cui ce-i pasă? Ne

cunoşti, şi gata socoteala!... Rămâi cu bine, Makar Alexeevici! Mai mult n-am ce-ţi scrie acum şi nici nu pot, mi-e tare rău. Te mai rog încă o dată să nu fii supărat pe mine şi să fii încredinţat de veşnicul respect şi de prietenia cu care am cinstea să rămân cea mai credincioasă şi cea mai supusă, a dumitale

Varvara Dobroselova

oricând gata să te slujească.

Mult stimată Varvara Alexeevna

Aprilie 12.

Of, măicuţă, ce-i cu dumneata?! De fiecare dată îmi faci spaime de astea! Îţi scriu în toate scrisorile să te păzeşti, să te înfofoleşti, să nu ieşi din casă pe timp urât, să fii cu băgare de seamă — iar dumneata, îngeraşule, nu mă asculţi! Ah, scumpa mea, parcă ai fi un copilaş, zău aşa! Eşti firavă ca un firicel de iarbă, las' că ştiu eu! La cea mai mică adiere de vânt, te-ai şi îmbolnăvit. Dacă-i aşa, trebuie să te păzeşti, să ai grijă, să ocoleşti primejdia şi să nu-ţi amărăşti prietenii, să nu-i faci să plângă.

Îţi arăţi dorinţa, măicuţă dragă, să-mi cunoşti cu de-amănuntul viaţa şi tot ce mă-nconjoară. Mă grăbesc cu plăcere să ţi-o împlinesc, draga mea. S-o iau de la început, măicuţă: aşa o să am, poate, mai mult şir în ceea ce scriu. Mai întâi şi-ntâi, ţiu să-ţi spun că la intrarea din faţă avem scări destul de arătoase; mai cu seamă cea de zile mari e curată, luminoasă, largă, numai tuci şi lemn roşu. În schimb, cea din dos... nu mai întreba: e întortochiată, umedă, murdară, cu treptele tocite şi cu pereţii atât de slinoşi, că ţi se lipeşte mâna dacă te sprijini de ei. La fiecare oprire sunt grămădite lăzi, scaune şi dulapuri stricate, şi peste tot atârnă cârpe vechi, iar geamurile sunt sparte; apoi, tot acolo mai vezi copăi cu toate murdăriile din lume: gunoi, coji de ouă şi măruntaie de peşte, miroase urât... într-un cuvânt, cum e, nu e bine!

Ţi-am povestit înainte cum sunt aşezate odăile; de rău, n-ar

fi rău, nimic de zis, dar parcă te-năbuşi în ele. Adică nu vreau să spun că miroase urât, dar aerul e cam stătut, dacă pot să-i zic aşa, cam dulceag, nu ştiu cum. La început nu prea-ţi place, dar asta nu-i nimic: după vreo două minute te obişnuieşti şi nu-l mai simţi; te obişnuieşti cu totul, pentru că te pătrunzi şi tu de acest miros urât; îţi miros şi hainele, şi mâinile, într-un cuvânt miroşi tot şi, uite-aşa, te-nveţi. Aici la noi mor toţi scatiii. Aspirantul de marină şi-a cumpărat acum al cincilea; nu trăiesc, şi. pace, în aerul ăsta al nostru. Bucătăria e mare, încăpătoare, luminoasă. Dimineaţa, ce e drept, se cam umple de fum când se prăjeşte carnea sau peştele şi apoi e ud pretutindeni de apa vărsată; în schimb seara e un adevărat rai. Tot aici, în bucătărie, stau atârnate pe frânghii tot soiul de rufe vechi şi, pentru că odăiţa mea e aproape, adică lipită de bucătărie, mirosul acestor rufe mă cam supără. Dar nu-i nimic: omul se obişnuieşte cu toate după o vreme.

De cum se crapă de ziuă, Varenka, începe la noi un dute-vino nesfârşit; oamenii se scoală, umblă, bocănesc... sunt cei care pleacă la slujbă sau cei care se trezesc numai aşa, că vor ei. Apoi încep cu toţii să bea ceai. Samovarele sunt cele mai multe ale gazdei, şi nu ajung; de aceea ţinem rândul la ele. Cine intră peste rând, cu ceainicul lui, capătă o săpuneală pe cinste. Prima oară am păţit şi eu la fel, şi... ei da' ce ,să mai scriu? Cu acel prilej însă i-am cunoscut pe toţi vecinii mei. Mai întâi l-am cunoscut pe aspirant; e un om tare deschis la suflet. Mi-a povestit tot: despre taică-său, despre maică-sa, despre sora lui, care ţine un asesor la Tuia, şi despre oraşul Kronstadt. Mi-a făgăduit să mă sprijine în toate şi m-a poftit pe loc să iau ceaiul cu el. L-am găsit în odaia în care ai casei joacă de obicei cărţi. Cei de acolo mi-au dat ceai şi au vrut neapărat să joc cu ei nu ştiu ce joc de noroc. Poate că şi-au râs de mine, poate nu, cine ştie? Ei însă erau după o noapte întreagă de joc şi când am intrat acolo, tot mai jucau. Pretutindeni era cretă, cărţi de joc, toate învăluite într-un fum atât de gros, că-mi lăcrămau ochii. Eu, bineînţeles, n-am vrut să joc şi ei mi-au spus numaidecât că fac filozofie. Mai pe urmă, nimeni n-a schimbat o vorbă cu mine în tot timpul cât

am stat acolo; eu, drept să spun, am fost chiar bucuros de asta. De aci înainte nici n-o să mă mai duc pe la dânşii, că-şi pierd capul la joc şi alta nimic. Slujbaşul acela care-i cu literatura are şi el adunări seara. Dar adunările lui sunt frumoase: liniştite, nevinovate, delicate; ca la oameni subţiri.

Trebuie să-ţi spun în treacăt, Varenka, de gazda noastră, că-i o femeie cât se poate de rea: o adevărată mumă a pădurii. Ai văzut-o pe Tereza! Spune şi dumneata, cum arată? E slabă ca un pui pe jumătate mort şi jumulit. Şi apoi, în toată casa sunt numai doi oameni de serviciu: Tereza şi Faldoni,[5]) care-i şi dânsul slugă de-a proprietăresei. O fi având el şi un alt nume, nu ştiu; dar văd că răspunde şi la acesta. E roşcovan, un finlandez sau aşa ceva, chior, cârn, grosolan la vorbă. Se ceartă toată ziua cu Tereza, mai-mai să se ia la bătaie. Într-un cuvânt, ce să spun? Nu-mi vine chiar aşa de uşor să trăiesc aici... Şi nu se-ntâmplă niciodată să se culce cu toţii seara, frumuşel şi să se liniştească! Neapărat cineva joacă pe undeva cărţi, iar uneori se petrec nişte lucruri de mi-e şi ruşine să spun! Acum m-am obişnuit, cât de cât; mă mir numai că într-o sodomă ca asta, pot trăi şi oameni cu familii. O astfel de familie de oameni săraci a închiriat o odaie la gazda noastră; numai că odaia lor nu e în rând cu celelalte, ci în faţă, mai la o parte, într-un colţ. Sunt oameni tare liniştiţi! Nimeni nu-i aude, nimeni nu-i vede. Stau cu toţii într-o singură odaie; şi-au făcut nişte despărţituri acolo. El a avut nu ştiu ce slujbă, dar a fost dat afară acum vreo şapte ani, Dumnezeu ştie pentru ce, şi acum e fără lucru. Numele lui de familie e Gorşkov; e puţintel de stat şi cu părul cărunt; umblă într-o haină atât de lustruită şi atât de roasă, că ţi se strânge inima privindu-l. A mea e nouă-nouţă pe lângă a lui! E firav şi nenorocit, nevoie mare (îl întâlnesc uneori pe sală); genunchii îi tremură, mâinile îi tremură, capul îi tremură... O fi bolnav, poate? Dumnezeu ştie! E tare sfios, se teme de toţi, se fereşte de toţi; sunt şi eu sfios uneori, dar ăsta întrece măsura. Familia lui e alcătuită din nevastă şi trei copii. Băiatul cel mai

[5] *„Tereza şi Faldoni"* — roman sentimental francez, de Leonard. Tradus în ruseşte de Kacenovski, în anul 1804. (N. trad.)

mare seamănă leit cu taică-său şi e la fel de firav. Nevasta a fost odată femeie frumoasă — se vede şi acum — dar umblă cu nişte zdrenţe pe ea, de ţi-e mai mare mila.

Am auzit c-ar fi datori la gazdă şi dânsa nu prea se poartă frumos cu ei. Am mai auzit iarăşi că Gorşkov ăsta are neplăceri, din pricina cărora şi-a pierdut şi slujba... Ori că are un proces cu cineva, ori că e judecat el, ori că e cercetat pentru ceva, n-aş şti să ţi-o spun lămurit. Şi sunt săraci!... Doamne, Dumnezeule, ce săraci sunt! În odaia lor e întotdeauna atâta linişte, de parcă n-ar sta nimeni acolo. Nici copiii nu-i auzi! O dată nu i-am văzut zburdând sau jucându-se, şi ăsta-i semn rău. Într-o seară am trecut întâmplător pe lângă uşa lor, s-a nimerit tocmai să fie mai multă linişte în casă ca de obicei; deodată am auzit nişte sughiţuri de plâns, apoi o şoaptă, apoi iar sughiţuri, de parcă plângea cineva, dar atât de încetişor, atât de jalnic, că mi s-a strâns inima. Toată noaptea m-am gândit apoi la nenorociţii aceia. Nici de dormit n-am dormit ca lumea.

Şi acum rămâi cu bine, Varenka, prietena mea nepreţuită Varenka! Ţi le-am descris pe toate cum am ştiut mai bine. Astăzi, ziua întreagă numai la dumneata m-am gândit. Mi se rupe inima din pricina dumitale! Că ştiu doar, ştiu bine, sufleţelul meu, că n-ai o haină îmblănită. Şi primăverile astea din Petersburg, cu vânt, ploi şi burniţe, sunt moartea mea, Varenka! O frumuseţe de vreme, n-am ce zice! Ferească Dumnezeu! Iartă-mă pentru felul cum scriu; n-am stil, Varenka, n-am stil şi pace! De l-aş avea măcar cât de cât! Scriu şi eu ce-mi trece prin minte, numai şi numai ca să te înveselesc puţin. De-aş fi învăţat ceva carte, ar fi fost cu totul altfel. Dar aşa, ce învăţătură a mai fost şi a mea? Nici măcar una... acolo... de doamne-ajută!

Prietenul dumitale credincios de totdeauna,
Makar Devuşkin

Aprilie 25.

Mult stimate domn, Makar Alexeevici!

Azi am întâlnit-o pe verişoara mea Saşa. Ce grozăvie! O să

se nenorocească şi ea, sărăcuţa! Apoi mi-a ajuns la urechi vestea că Anna Feodorovna caută să afle cum şi ce-i cu mine. Mi se pare că n-o să contenească niciodată să mă prigonească. Ea spune că vrea să mă ierte, să uite tot ce a fost, şi că să vină neapărat să mă vadă. Mai spune iarăşi că dumneata nu-mi eşti de fel rudă, că dânsa mi-i ruda cea mai apropiată, că nu ai nici un drept să te amesteci în treburile noastre de familie şi că e o ruşine şi o ocară pentru mine să trăiesc din mila şi pe spinarea dumitale. Mă ocărăşte iarăşi şi mă învinuieşte, zicând că nu sunt recunoscătoare!... Mai spune că am uitat bunătatea cu care m-a primit, că dânsa ne-a scăpat, pe mama şi pe mine, când era să murim de foame, că ne-a ţinut pe mâncare şi băutură, că a cheltuit cu noi vreme de peste doi ani şi jumătate şi că, pe deasupra, ne-a mai iertat şi datoria ce o aveam la dânsa. Nici pe măicuţa mea n-a cruţat-o! Şi de-ar şti, sărăcuţa de ea, ce mi-au făcut ei mie! Numai Dumnezeu ştie!... Anna Feodorovna spune că numai pentru că-s proastă n-am ştiut să-mi păstrez fericirea, că ea m-a călăuzit spre această fericire şi că de celelalte nu-i vinovată cu nimic, pentru că numai eu sunt aceea care n-am ştiut, sau poate n-am vrut, să-mi apăr cinstea. Dar atunci, cine-i vinovatul, Dumnezeule mare? Ea spune că domnul Bîkov are dreptate şi că un bărbat nu poate să se însoare cu oricine, care**...** ei da' ce să mai vorbim! Mă doare să aud astfel de vorbe nedrepte, Makar Alexeevici! Nici nu ştiu ce-i cu mine! Tremur toată, plâng, bocesc! Scriu de două ceasuri la scrisoarea asta. Credeam că cel puţin o să-şi recunoască vina faţă de mine, şi când colo, uite-o ce face!

Pentru numele lui Dumnezeu, nu fii îngrijat din pricina mea, prietenul meu, singurul meu prieten: care-mi doreşte binele. Fedora le cam înfloreşte: eu nu-s bolnavă. Am răcit doar puţin ieri când m-am dus la cimitirul Volkovo ca să-i fac parastas măicuţei. De ce n-ai venit cu mine? Te-am rugat atâta! Sărmana, biata mea măicuţă! Dacă te-ai scula acum din groapă, dacă ai afla, dacă ai vedea ce-au făcut ei cu mine!...

Mai 20. Sufletul meu, Varenka!

Îţi trimit câţiva struguri, draga mea; se zice că-s foarte buni pentru cineva care-i după boală, şi apoi şi doctorul îi prescrie pentru potolirea setei; numai pentru potolirea setei. Ai vrut deunăzi chifle, măicuţă dragă; îţi trimit şi chifle. Spune-mi, ai poftă de mâncare, sufleţelul meu? Că doar ăsta-i lucrul cel mai de seamă. Dealtfel, mulţumesc lui Dumnezeu că toate au trecut şi s-au sfârşit şi că necazurile noastre se sfârşesc şi ele cu totul şi cu totul. Să-i mulţumim cerului! Cât priveşte cărţile, n-am putut să găsesc deocamdată nicăieri nimic. Este, cică, pe la noi aici o carte bună, scrisă într-un stil frumos; am auzit că-i interesantă; eu n-am citit-o, dar vecinii mei o laudă mult. Am cerut-o ca pentru mine şi au făgăduit să mi-o dea. Nu ştiu numai dacă ai să vrei s-o citeşti, că nu-ţi place orice; e cam greu să nimerească omul o carte după gustul dumitale; las' că te cunosc eu bine, scumpa mea; pesemne că-ţi place numai poezie, suspine şi poveşti de dragoste! Nu-i nimic! Îţi fac rost şi de poezie şi de tot; este pe-aici un caiet copiat de mână.

Eu? Eu o duc bine, nu-mi purta de grijă, măicuţă dragă, te rog! Cât despre cele ce ţi-a trăncănit Fedora despre mine, să ştii că-s minciuni. Chiar aşa să-i spui de la obraz că minte! Să i-o spui neapărat! Auzi ce pârâtoare!... N-am vândut nici o haină de uniformă, nouă. De ce era s-o vând? Judecă şi dumneata, de ce? Am auzit că vor să-mi dea o gratificaţie de patruzeci de ruble de argint. Atunci de ce era să fi vândut haina? Să nu-ţi faci griji, măicuţă dragă! Să ştii că i s-a năzărit Fedorei; i s-a năzărit! O s-o ducem bine, sufleţelul meu! Numai dumneata să te întremezi, îngeraşule, pentru numele lui Dumnezeu, şi să nu-l mai amărăşti pe bătrânul dumitale prieten. Şi cine ţi-a mai spus că am slăbit? Clevetiri! Iară şi iară clevetiri! Sunt sănătos tun Şi m-am îngrăşat, de mi-e şi silă de mine! Sunt sătul şi îndestulat până in gât! Numai de te-ai face dumneata bine! Şi acum, la revedere, îngeraşule. Îţi sărut toate degeţelele şi rămân
al dumitale veşnic şi neschimbiat prieten:
Makar Devuşknin
P.S. Vai, sufleţelul meu, ce te-a găsit să-mi scrii iar una ca

asta, zău aşa!... Ce-ţi trece prin minte? Cum să viu pe la dumneata atât de des, măicuţă dragă? Cum? Te întreb eu! Doar dacă m-aş folosi de întunecimea nopţilor! Dar acum, aproape că nici n-avem nopţi în vremea asta a anului. Şi aşa, am stat aproape tot timpul lângă dumneata cât ai fost bolnavă şi ai zăcut în nesimţire; dar nici atunci nu ştiu cum am făcut asta; pe urmă n-am mai venit de loc la dumneata, pentru că oamenii au început sa fie curioşi şi să mă descoase... Pe aici s-a şi pornit bârfa. În Tereza însă am încredere; ea nu trăncăneşte. Totuşi, stai şi judecă bine, măicuţă, ce o să se întâmple când ei o să afle totul despre noi? Ce o să-şi închipuie şi ce au să zică? — Aşadar, fii tare măicuţă, şi aşteaptă până te faci bine de tot, că, atunci o să potrivim noi ca să ne dăm „randevu" în afară de casă.

Iunie 1.

Dragul meu Makar Alexeevici!

Simt o dorinţă atât de mare să-ţi fac o placere, o bucurie, pentru toată grija şi strădania dumitale pentru toată dragostea ce mi-ai arătat-o, încât m-am hotărât în sfârşit, acum că-s aşa de plictisită, să scotocesc prin scrin şi să-mi caut jurnalul, pe care ţi-l trimit. L-am început încă în zilele fericite ale vieţii mele! M-ai întrebat adeseori cu multă stăruinţă despre viaţa pe care am dus-o în trecut, despre măicuta mea, despre Pokrovski, despre şederea mea la. Anna Feodorovna şi, în sfârşit, despre nenorocirile ce m-au lovit de curând; erai atât de nerăbdător să citeşti acest caiet, unde — Dumnezeu ştie pentru că — mi s-a năzărit să trec unele clipe din viaţa mea — încât nu mă îndoiesc că-ţi fac o mare bucurie trimiţându-ţi-l. Pe mine însă m-a cuprins tristeţea când l-am recitit. Mi s-a părut că sunt de două ori mai bătrână decât atunci când am scris ultimile rânduri. Cele scrise în el sunt notate la epoci diferite. Rămâi cu bine, Makar Alexeevici. Mă chinuieşte urâtul şi foarte adesea nu pot să dorm noaptea. Ce însănătoşire tristă!
V. D.

Eram numai de paisprezece ani când a murit tata. Copilăria a fost timpul cel mai fericit din viaţa mea. Nu mi-am petrecut-o aici, ci departe, într-un fund de provincie. Tata era administratorul uriaşei moşii a prinţului P. din gubernia X. Trăiam pe atunci în unul din satele prinţului şi viaţa noastră se scurgea tihnit, molcom, fericit... În copilărie eram tare zburdalnică; alergam cât era ziua de mare prin câmpii, dumbrăvi şi livezi, fără ca nimeni să se sinchisească de mine. Tata era veşnic copleşit de treburile lui, iar mama îşi vedea de gospodărie. Cu învăţătura mea nu-şi bătea nimeni capul — şi mie-mi părea bine. Câteodată fugeam dis-de-dimineaţă pe malul lacului, în dumbravă sau în fâneţe, ori la secerătorii de pe lanuri, şi nici nu-mi păsa că arde soarele, că am ajuns cine ştie cât de departe de sat, ca m-am zgâriat în tufişuri şi că mi-am rupt rochiţa; cei de acasă mă certau după aceea, dar nici de asta nu-mi păsa.

Şi cred că m-aş fi simţit fericită, dacă aş fi rămas o viaţă întreagă la ţară. Dar iată, am fost nevoită să părăsesc încă de copil locurile dragi. Nu împlinisem bine doisprezece ani când ne-am mutat la Petersburg. Câtă amărăciune mă cuprinde şi acum la amintirea tristelor noastre pregătiri de plecare! Câte lacrimi am vărsat când mi-am luat rămas bun de la tot ce mi-a fost atât de drag. îmi aduc aminte că m-am aruncat de gâtul tatii şi i-am cerut, plângând, să mai rămânem măcar puţin în satul nostru! Tata a ţipat la mine, mama s-a pornit şi ea pe plâns, apoi mi-au spus amândoi că aşa trebuie, că aşa cer împrejurările. Bătrânul prinţ P. murise, iar moştenitorii lui nu vroiau să-l mai ţină pe tatăl meu. Tata avea ceva bani, pe care-i dăduse unor oameni de afaceri din Petersburg. Vroind să-şi îmbunătăţească starea, el a socotit că trebuie să se ducă neapărat la Petersburg. Toate astea le-am aflat mai târziu, de la mama. Când am sosit aici, am luat o casă în cartierul Peterburgski, în care am locuit până la moartea tatii.

Ce greu îmi venea să mă obişnuiesc cu noua noastră viaţă! Era toamnă când am sosit la Petersburg. Când am plecat din satul nostru, era o zi luminoasă, caldă, strălucitoare. Muncile

câmpului erau pe sfârşite. Pe arii se înălţau stoguri mari de grâu, în jurul cărora se grămădeau stoluri întregi de păsări gureşe. Totul era scăldat în soare şi plin de veselie. Pe când aici, de cum am intrat în oraş, am dat de ploi, de o burniţă rece de toamnă, de vreme urâtă, de noroi şi peste tot numai de oameni străini, neprimitori, posomorâţi şi încruntaţi! Apoi, cu chiu cu vai ne-am orânduit gospodăria. Îmi amintesc câtă alergătură, câtă frământare pe noi toţi, până ne-am făcut rost de toate cele trebuincioase unei gospodării noi. Tata era mereu plecat, mama nu-şi vedea capul de atâta treabă, şi nimeni nu mă lua în seamă. Ce tristă a fost deşteptarea mea după cea dintâi noapte, în noua noastră locuinţă! Ferestrele odăii dădeau spre un gard vopsit în galben. Strada era veşnic plină de noroi. Rarii trecători pe care-i vedeam, rebegiţi de frig, se înfofoleau în hainele lor!

Acasă la noi zilele se scurgeau triste şi mohorâte. Aveam foarte puţine neamuri ori cunoştinţe mai apropiate. Cu Anna Feodorovna tata era certat (ştiu că-i datora nişte bani). Veneau, ce e drept, adeseori oameni de afaceri, care mai întotdeauna se ciorovăiau între ei, strigau, făceau gălăgie. De fiecare dată după ce plecau, tata era nemulţumit, încruntat; se plimba uneori ceasuri în şir de colo până colo prin odaie, posomorât, fără să scoată o vorbă. Când îl vedea aşa, mama nu îndrăznea să-i spună nimic. Tăcea. Eu mă ghemuiam într-un colţişor, cu cartea în mână, şi stăteam acolo tăcută. Mi-era şi frică să mă mişc.

La trei luni după ce am sosit la Petersburg, părinţii m-au dat la pension. Cât de amărâtă m-am simţit la început printre oamenii străini! Toate-mi păreau reci şi neprietenoase; monitoarele prea certăreţe, fetele prea batjocoritoare, iar eu — prea sălbatică. Si câtă asprime! Ce de lucruri ni se cereau! Viaţa rânduită după ceas, mesele împreună cu toată lumea, profesorii plicticoşi; toate astea mă chinuiau la început până la istovire. Ajunsesem nici să nu mai dorm. Plângeam uneori nopţi în şir, nopţi nesfârşite, urâte, reci. Câteodată, seara, fetele îşi repetau lecţiile sau îşi făceau temele, iar eu îmi vedeam de chestionare sau de cuvinte şi nu îndrăzneam să mă mişc; dar

gândurile îmi zburau la căsuţa noastră, la tata, la măicuţa, la bătrâna mea dădacă, la poveştile ei... Şi mă apuca o jale!... îmi aminteam cu drag până şi de lucruşoarele cele mai mici. „Ce bine ar fi să fiu acum acasă!" — îmi ziceam eu. „Aş sta în odăiţa cea mică, lângă samovar, cu toţi ai noştri! Mi-ar fi aşa de cald, aşa de bine, printre toate lucrurile pe care le ştiu şi care-mi sunt dragi! Şi aş îmbrăţişa-o pe măicuţa mea, tare-tare, fierbinte-fierbinte!" Tot gândindu-mă aşa, începeam să plâng încetişor de atâta dor; apoi îmi înăbuşeam în piept lacrimile, dar cuvintele pe care le aveam de învăţat, tot nu-mi intrau în cap. Nu ştiam nici o boabă pentru a doua zi; toată noaptea visam profesori, pedagoge, colege, visam că tocesc lecţiile, dar dimineaţa nu ştiam nimic. Profesoarele mă puneau în genunchi, iar la masă căpătăm numai un singur fel. Eram mereu tristă, abătută! La început, fetele râdeau de mine, mă necăjeau, mă încurcau când răspundeam la lecţie, mă ciupeau când mergeam perechi-perechi la masa de prânz ori la ceai şi se plângeau de mine monitoarelor, pentru te miri ce lucru. In schimb, ce fericire pe mine, când venea dădaca să mă ia acasă sâmbătă seara! O strângeam tare, tare, la piept pe bătrânica mea, în bucuria nebună ce mă cuprindea; dânsa mă îmbrăca, mă înfofolea şi, pe drum, la întoarcere, abia se putea ţine după mine, iar eu îi tot vorbeam, îi tot povesteam. Când ajungeam acasă, eram veselă, bucuroasă, şi-i îmbrăţişam pe părinţi cu atâta foc, de parcă nu i-aş fi văzut de zece ani! Apoi ne aşterneam pe vorbă pe povestit... Le spuneam tuturor bun găsit, râdeam alergam, săream. Cu tata vorbeam lucruri serioase despre învăţătură, despre profesori, despre limba franceză, despre gramatica lui Lomond[6]), şi eram cu toţii veseli şi mulţumiţi. Şi acum îmi face plăcere să mă: gândesc la acele clipe. Mă străduiam din răsputeri să învăţ bine şi să-i fac bucurie tatii. Vedeam că-şi dă ultimul ban pentru mine şi că se zbate Dumnezeii ştie cum. Dar pe zi ce trecea, tata se întuneca mai mult la chip, părea tot mai nemulţumit, tot mai supărat. Parcă nu mai era acelaşi om: treburile lui nu mergeau şi avea

[6] *Lomond* (1727 - 1794) — pedagog la un colegiu din Paris. (N. trad.)

datorii până peste cap. Măicuţa se temea uneori să plângă ori să scoată o vorbă, ca să nu-l supere, şi se simţea din ce în ce mai rău. Slăbea, slăbea într-una şi o chinuia o tuse rea. Când mă întorceam acum de la pension, vedeam numai chipuri întristate: măicuţa plângea pe ascuns, tata vorbea răstit. Începeau dojenile, vorbele grele. Tata spunea că n-are nici o bucurie de, pe urma mea, nici o mângâiere; mai spunea că el şi cu mama îşi rup bucăţica de la gură pentru învăţătura mea şi că eu nici până acum nu vorbesc franţuzeşte. Într-un cuvânt, toate nemulţumirile, toate nenorocirile se spărgeau în capul meu şi al mamei. Şi cum de se-ndura s-o chinuiască pe biata mamă? Numai la vederea ei ţi se rupea inima. Obrajii i se scofâlciseră, ochii îi ardeau adânc în cap, iar pe faţă i se ivise roşeaţa nesănătoasă a celor bolnavi de piept. Eu aveam parte de cele mai multe ocări. Totul începea din te miri ce fleac şi ajungea la nişte lucruri... să ferească Dumnezeu! Adeseori nici nu înţelegeam despre ce-i vorba. Câte-mi mai spunea! Câte mai înşira! Pomenea şi de franceză, spunea că-s proastă de dau în gropi, şi că directoarea pensionului nostru nu-şi dă nici o osteneală cu noi, că e o tâmpită, că nu se îngrijeşte de fel de moralitatea noastră, că el, tata, nu poate să-şi găsească slujbă şi că gramatica lui Lomond nu face două parale, iar cea a lui Zapolski e dimpotrivă foarte bună, că iroseşte cu mine o groază de parale şi că eu sunt de bunăseamă o fiinţă fără suflet, cu inimă de piatră... Într-un cuvânt, eu, săraca de mine, mă chinuiam din răsputeri tocind la cuvinte şi răspunzând la chestionare, şi totuşi eram vinovată de toate, purtam toată răspunderea. Şi asta nu pentru că tata nu mă iubea! Dimpotrivă, ne iubea din tot sufletul, pe mine şi pe mama. Dar aşa era firea lui! Necazurile, amărăciunile şi treburile care nu mergeau, îl istoviseră de tot pe tata; îşi pierduse încrederea în oameni, se făcuse rău, ajungea adesea la deznădejde... Apoi şi-a bătut joc de sănătatea lui şi într-o zi a răcit, a căzut la pat şi după o scurtă suferinţă s-a prăpădit atât de repede, atât de neaşteptat, încât noi am umblat năuce câteva zile de pe urma acestei lovituri. Mama era ca împietrită; mă temeam chiar pentru mintea ei. De-abia a apucat tata să închidă ochii, că ne-

au şi năpădit creditorii; veneau în cete, răsăreau ca din pământ. Le-am dat tot ce ne rămăsese. Am vândut şi căsuţa din cartierul Peterburgski pe care o cumpărase tata la vreo jumătate de an după ce ne-am mutat aici. Cum a rămas cu treburile tatii, asta n-o ştiu; dar ştiu în schimb că nu mai aveam nici acoperiş şi nici ce mânca. Măicuţa suferea de o boală chinuitoare, de hrănit nu ne puteam hrăni, mijloace de trai n-aveam — într-un cuvânt ne aştepta o moarte groaznică. Pe atunci abia împlinisem paisprezece ani. Şi într-o zi a venit la noi Anna Feodorovna. Ea tot spunea într-una că are o moşie nu ştiu pe unde şi că ne e un fel de rudă, mai îndepărtată. Mama zicea şi ea că e neam cu noi, dar foarte de departe. Cât a trăit tata, n-a călcat o dată în casa noastră. A venit cu lacrimi în ochi şi ne-a spus că o doare sufletul pentru noi; ne-a spus cuvinte de mângâiere pentru pierderea pe care o suferisem şi pentru starea jalnică în care ne aflam, şi a adăugat că tata singur a fost de vină. că a dus un trai nepotrivit cu mijloacele pe care le avea, că a ţintit prea departe şi că s-a bizuit prea mult pe puterile lui. Apoi şi-a arătat dorinţa de a se împrieteni cu noi şi ne-a spus că ar fi bine să uităm cu toţi neplăcerile din trecut; iar când mama i-a răspuns ci nu i-a purtat niciodată duşmănie, a prins a lăcrima, apoi a dus-o pe, mama la biserică şi a plătit un parastas pentru „drăguţul de el" (aşa l-a numit pe tata), după care s-a împăcat foarte solemn cu mama. După o lungă introducere şi alte ocoluri, Anna Feodorovna, după ce ne-a înfăţişat cât se poate da viu starea jalnică în care ne aflam ca două orfane ce eram, deznădejdea şi neputinţa noastră de a ieşii din nevoie, ne-a poftit „să ne aciuiem" la dânsa, după cum a zis chiar ea. Mama i-a mulţumit, dar multă vreme a stat în cumpănă; totuşi, pentru că n-aveam altă scăpare şi nu puteam face nimic, i-a spus până la urmă Annei Feodorovna că primim cu recunoştinţă propunerea ei. Mi-aduc aminte ca acum, dimineaţa în care ne-am mutat din Cartierul Peterburgski în Ostrovul Vasilievski. Era o dimineaţă de toamnă, senină, uscată, geroasă. Mama plângea. Eu eram nespus de tristă; îmi simţeam inima strânsă şi sufletul chinuit de o durere neagră, nelămurită... Da, au fost clipe grele...

La început, până ne-am obişnuit puţin cu noua noastră viaţă, amândouă, şi eu şi mama, simţeam un fel de teamă, de stingherealã, în locuinţa Annei Feodorovna. Ea locuia în casa ei, pe strada a şasea. Casa avea cu totul cinci camere de locuit. În trei dintre ele şedea Anna Feodorovna împreună cu verişoara mea Saşa — o fetiţă orfană şi de mamă şi de tată — care creştea sub îngrijirea ei. Într-o altă încăpere locuiam noi două şi, în sfârşit, în cea din urmă, alături de noi, un student sărac, Pokrovski, chiriaşul Annei Feodorovna. Gazda noastră trăia bine, mai bine chiar decât ne închipuisem, dar averea ei nu se ştia de unde vine, cum nu se ştia nici ce treburi învârtea. Era veşnic grăbită, veşnic prinsă şi pleca de mai multe ori pe zi de-acasă, fie pe jos, fie cu trăsura. Dar ce anume făcea, care erau treburile ei — asta n-o puteam afla defel! Avea cunoştinţe multe şi de tot felul. Toată ziua casa îi era plină de musafiri — Dumnezeu ştie ce fel de oameni — care aveau mereu treabă cu dânsa şi nu stăteau decât foarte puţin. De-abia suna clopoţelul de la intrare, că mama mă şi lua în odaia noastră. Anna Feodorovna era foarte supărată pe mama din pricina asta şi nu mai contenea să spună că prea suntem cu nasul pe sus, că mândria asta a noastră e nepotrivită cu starea în care ne aflăm, că măcar de-am avea de ce să ne ţinem atât de mândre, şi nu se mai potolea ceasuri întregi. Pe atunci nu înţelegeam de ce ne dojeneşte atâta pentru mândria noastră; tot aşa cum nu înţeleg decât acum — sau cel puţin bănuiesc numai — pentru ce nu se hotăra măicuţa mea să stea la Anna Feodorovna. Era o femeie rea Anna Feodorovna şi ne chinuia fără încetare. Nici până azi nu pot să pricep pentru ce ne-a poftit atâta să stăm la dânsa. La început s-a purtat totuşi destul de frumos cu noi; numai pe urmă, când a văzut că suntem cu totul neajutorate şi nu avem unde merge, şi-a. dat arama pe faţă. Mult mai târziu, a fost din nou drăguţă cu mine; blândeţea ei, care avea ceva grosolan în ea, mergea până la linguşire; dar la început am răbdat deopotrivă cu mama. Mereu ne scotea ochii cu binele pe care ni-l făcea şi toată ziua nu vorbea decât de asta. Când venea câte cineva străin, spunea de noi că suntem rudele ei sărace, o văduvă şi o orfană neajutorate, pe care le-a găzduit la dânsa

numai din milă şi dragoste creştinească. La masă, petrecea din ochi fiecare bucată pe care o luam, iar de nu mâncam, începea altă poveste: ne era silă, cică, de pâinea ei! „Să avem iertare! Asta ne-a dat Dumnezeu, asta mâncăm! Măcar de-aţi avea voi mai mult!" zicea dânsa. Şi mereu îl ocăra pe tata. Spunea că vroia s-ajungă mai bine decât alţii şi a ajuns mai prost; şi-a lăsat — cică — nevasta şi fata pe drumuri şi de nu se găsea o rubedenie milostivă, cu suflet de creştină, ar fi murit poate de foame în mijlocul străzii. Şi câte şi mai câte! La auzul vorbelor ei, te apuca nu atât amărăciunea, cât lehamitea! Măicuţa plângea mereu şi sănătatea ei se şubrezea pe zi ce trecea. Se topea văzând cu ochii şi totuşi, atât ea cât şi eu, lucram zi şi noapte — coseam pentru străini, ceea ce nu-i plăcea deloc Annei Feodoirovna, care ne spunea cu orice prilej că locuinţa ei nu-i atelier de croitorie. Noi însă trebuia să ne îmbrăcăm, trebuia să punem ceva de-o parte pentru cheltuieli neprevăzute — într-un cuvânt, aveam nevoie de un ban al nostru. Strângeam cât puteam, nădăjduind că o să ajungem cu timpul să închiriem o căsuţă pe undeva. Dar tot lucrând aşa, măicuţa şi-a irosit şi bruma de sănătate ce o mai avea: puterile ei se topeau zi cu zi. Boala îi rodea ca un vierme viaţa şi o apropia de mormânt. Eu vedeam tot, simţeam tot şi trăiam toată această suferinţă care se desfăşura în faţa ochilor mei.

Zilele treceau unele după altele şi fiecare dintre ele semăna cu cea dinainte. Duceam o viaţă molcomă, departe de lume, de parcă nici n-am fi trăit în oraş. Anna Feodorovna se domolea încetul cu încetul, pe măsură ce-şi dădea tot mai mult seama de atotputernicia ei. Dealtfel, nimeni şi niciodată n-avusese de gând să-i stea împotrivă. Odaia noastră era despărţită de ale ei printr-o sală, iar alături de noi locuia, după cum am mai spus, Pokrovski. El îi dădea Saşei lecţii de franceză şi germană, de istorie şi geografie — într-un cuvânt, o învăţa toate ştiinţele, după cum spunea Anna Feodorovna, iar pentru asta avea în schimb locuinţă şi masă. Saşa era o fetiţă foarte isteaţă la carte, cu toate că era vioaie şi se ţinea de şotii. Avea pe atunci vreo treisprezece ani. Anna Feodorovna i-a spus într-o zi mamei că n-ar fi rău să învăţ şi eu ceva carte, întrucât nu isprăvisem

pensionul. Mama a primit cu plăcere şi un an întreg am luat lecţii cu Pokrovski, alături de Saşa.

Pokrovski era un tânăr sărac, chiar foarte sărac. Sănătatea lui şubredă nu-i îngăduia să se ducă mereu la cursuri şi noi îi spuneam „studentul" mai mult din obişnuinţă. Era liniştit, paşnic, tăcut; nici nu-l auzeam din odaia noastră. Avea o înfăţişare destul de ciudată: se mişca stângaci, se înclina stângaci şi vorbea nu ştiu cum, aşa de caraghios, incât la început mă umfla râsul ori de câte ori îl priveam. Saşa îşi bătea joc de dânsul în fel şi chip, mai cu seamă la lecţii. Pokrovski îşi mai ieşea — pe deasupra — foarte lesne din fire, se înfuria, îşi pierdea cumpătul pentru orice fleac, ţipa la noi, se plângea de purtarea noastră şi adeseori pleca supărat în odaia lui, fără să mai isprăvească lecţia. Când era liber, stătea zile întregi aplecat peste cărţi. Avea o groază de cărţi şi toate rare şi scumpe. Mai dădea el şi în oraş ici-colo câte o lecţie, mai primea un ban-doi şi, cum îi .avea în mână, se ducea şi cumpăra cărţi.

Cu timpul l-am cunoscut mai bine, mai îndeaproape. Era cel mai bun şi cel mai destoinic dintre toţi oamenii pe care mi-a fost dat să-i întâlnesc pe atunci. Şi mama îl preţuia foarte mult. Mai târziu a ajuns şi pentru mine cel mai bun prieten — bineînţeles după mama.

La început însă eu, aşa mare cum eram, îmi făceam de cap împreună cu Saşa; uneori şedeam ceasuri întregi şi ne gândeam cum să-l supărăm mai tare şi să-l scoatem din sărite. Era aşa de caraghios când îşi ieşea din fire şi petreceam atât de bine pe socoteala lui! (Mi-e ruşine şi acum când mă gândese la asta). într-o zi l-am supărat până la lacrimi şi atunci am auzit cu urechile mele cum a şoptit: „Ce copii răi!" Pe mine, vorbele lui m-au tulburat: am simţit că mă copleşeşte ruşinea, amărăciunea şi mila pentru el. Îmi amintesc că am roşit până peste urechi şi l-am rugat cu lacrimi ,în ochi să se liniştească, să nu ia în seamă glumele noastre prosteşti, dar el a închis cartea, n-a mai isprăvit lecţia şi s-a dus în odaia lui. Toată ziua am umblat năucă de părere de rău. Gândul că noi, copiii, am fost atât de lipsiţi de inimă, încât l-am făcut aproape să plângă,

nu mă părăsea o clipă. Aşadar, asta am căutat noi: să-i stoarcem lacrimi! Am dorit-o cu tot dinadinsul! Am izbutit să-l scoatem cu totul din răbdări şi să-l facem, bietul, nenorocitul de el, să-şi amintească încă o dată de soarta lui nemiloasă! Toată noaptea n-am închis ochii de, durere, de tristeţe şi căinţă. Se zice că dacă te căieşti, îţi simţi inima mai uşoară. Dimpotrivă! Şi-apoi, nu ştiu cum, dar la durerea mea se mai adăuga şi mândria: nu vroiam să mă mai creadă copil. Aveam doar cincisprezece ani pe atunci!

Din ziua aceea mi-am stors mintea tot gândindu-mă în fel şi, chip cum să-l fac pe Pokrovskî să-şi schimbe dintr-o dată părerea despre mine. Cum însă eram de foarte multe ori sfioasă şi ruşinoasă, nu mă puteam hotărâ la nimic, nici în împrejurările astea, şi mă mărgineam numai la visări (şi Dumnezeu ştie ce de visări!) Am încetat însă de a mă mai ţine de prostii împreună cu Saşa, şi Pokrovski nu se mai supăra pe noi; dar era prea puţin pentru mândria mea!

Acum aş vrea să spun câteva cuvinte despre omul cel mai ciudat, cel mai neobişnuit şi cel mai vrednic de milă, din câţi am văzut vreodată pe lume. Vorbesc despre el abia acum şi-l pomenesc abia aici în însemnările mele, numai pentru că până la acea vreme aproape că nici nu l-am băgat în seamă. Abia atunci tot ce avea vreo legătură cât de mică cu Pokrovski a început să mă atragă.

Venea uneori în casa noastră un bătrânel soios, îmbrăcat ca vai de lume, puţintel, căruntei, prost făcut, stângaci, într-un cuvânt — ciudat nevoie mare. De la prima vedere ţi-ai fi putut închipui că-i e ruşine de ceva, sau poate chiar de el însuşi, atât de mult se ghemuia şi se strâmba; avea nişte apucături şi un fel de a se ţine, că-ţi spuneai îndată, aproape fără greş, că nu-i în toate ale lui. Venea uneori la noi şi se oprea în tindă, la uşa de sticlă, fără să îndrăznească să intre. Dacă treceam eu, Saşa sau vreuna dintre slugile mai binevoitoare cu el, ridica mâna, ne chema spre dânsul sau făcea alte semne, şi numai dacă-i arătam din cap — cum ne înţelesesem dinainte — că nu-i nimeni străin în casă şi că poate să intre când vrea — numai atunci deschidea încetişor uşa, zâmbea fericit, îşi freca mâinile

cu mulţumire şi se îndrepta în vârful degetelor spre odaia lui Pokrovski, era tatăl lui.

Mai târziu am aflat cu de-amănuntul toată povestea sărmanului bătrân. A avut o dată şi el o slujbă pe undeva, dar cum n-avea nici o înclinaţie pentru nimic, slujba asta era cea mai de pe urmă, cea mai neînsemnată. După ce i-a murit nevasta dintâi (mama studentului Pokrovski), i-a venit chef să se însoare pentru a doua oară, şi a luat o fată de târgoveţ. Această nouă nevastă a răsturnat numaidecât toată casa cu susul în jos; nimeni nu mai avea tihnă din pricina ei: îi ţinea pe toţi sub papuc. Studentul Pokrovski era pe atunci copil, n-avea decât zece ani. Mama lui vitregă îl ura din tot sufletul. Dar micul Pokrovski a avut noroc. Moşierul Bîkov, care-l cunoscuse îndeaproape pe slujbaşul Pokrovski şi fusese pe vremuri chiar binefăcătorul lui, a luat copilul sub oblăduirea sa şi l-a dat la nu ştiu ce şcoală. De copil avea grijă, pentru că o cunoscuse pe răposata lui mamă, care ca tânără fată fusese ajutată de Anna Feodorovna care o şi măritase cu slujbaşul Pokrovski. Domnul Bîkov, care o cunoştea îndeaproape pe Anna Feodorovna şi-i era chiar prieten, i-a dăruit numai din mărinimie cinci mii de ruble ca zestre. Ce s-au făcut banii ăştia — nimeni nu ştie. Povestea asta am auzit-o chiar de la Anna Feodorovna; cât despre studentul Pokrovski, nu prea-i plăcea să istorisească lucruri privitoare la familia lui. Am mai auzit că maică-sa era foarte frumoasă şi mă miră cum de s-a măritat atât de prost, cu un om mic şi neînsemnat. Ea a murit tânără, la vreo patru ani după căsătorie.

După ce a isprăvit şcoala, tânărul Pokrovski a intrat la liceu şi pe urmă la universitate. Domnul Bîkov, care venea adesea la Petersburg, îl ajuta mereu. Dar din pricina sănătăţii sale şubrede, Pokrovski nu putea să-şi vadă de învăţătură. Atunci domnul Bîkov l-a adus la Anna Feodorovna, a pus o vorbă bună pentru el, şi tânărul Pokrovski a fost primit cu casă şi masă de Anna Feodorovna, care i-a cerut în schimb s-o înveţe pe Saşa tot ce se cuvine. Iar bătrânul Pokrovski, adus la deznădejde de răutatea noii lui neveste, s-a dedat celui mai rău dintre rele şi umbla aproape întotdeauna ameţit de băutură.

Nevasta lui îl bătea, îl ţinea numai la bucătărie şi 1-a adus în cele din urmă în aşa hal, incât nu-i mai păsa nici de bătăi, nici de purtarea ei neomenoasă faţă de dânsul, de care bătrânul nu se mai jeluia. Nu era atât de bătrân, dar din pricina patimei lui îşi pierduse aproape mintea. Singurul simţământ înalt de care dădea dovadă, era dragostea neţărmurită faţă de fiul lui. Cei din jur spuneau că tânărul Pokrovski seamănă ca două picături de apă cu răposata maică-sa. Oare nu cumva amintirea blândei lui soţii de odinioară aprinsese în inima bătrânului, pornit pe drumul pieirii, o iubire atât de covârşitoare pentru fiul său? Nici de vorbit nu vorbea despre nimic altceva decât numai despre el şi venea să-l vadă negreşit de două ori pe săptămână. Ar fi venit el şi mai des, dar nu îndrăznea, pentru că tânărul Pokrovski nu putea să sufere vizitele tatălui său. Dintre toate lipsurile studentului, cea dintâi şi cea mai de seamă era fără îndoială lipsa de respect faţă de tatăl lui. Dealtfel şi bătrânul era adesea plicticos de n-avea pereche. În primul rând era peste măsură de curios, în al doilea rând nu-l lăsa să înveţe, pentru că trăncănea într-una şi punea întrebări prosteşti — lipsite cu totul de temei şi, în cele din urmă, mai venea uneori şi beat. Fiul îşi dezvăţa încetul cu încetul părintele de aceste păcate, adică de dorinţa de ,a-şi vârâ nasul pretutindeni şi de a trăncăni verzi şi uscate, şi, în sfârşit, izbuti să-l facă pe bătrân să-l asculte ca pe un oracol şi să nu deschidă gura fără îngăduinţa lui.

Bietul bătrân nu mai contenea să se minuneze şi să se bucure de Petenka al lui (aşa-i spunea el). Când venea să-l vadă, era întotdeauna sfios şi îngrijorat, neştiind pesemne cum o să-l primească fiul şi nu îndrăznea multă vreme să-i calce pragul; dacă mă nimerea pe mine prin apropiere, mă descosea pe puţin vreo douăzeci de minute, întrebându-mă cum e cu Petenka al lui? Dacă-i sănătos, în ce ape se scaldă şi dacă nu lucrează cumva la ceva cu totul deosebit? Şi ce anume face: scrie, citeşte sau cugetă? Dacă-l îmbărbătam şi-l linişteam îndeajuns, bătrânul îşi lua în cele din urmă inima în dinţi şi intra tiptil-tiptil, deschizând încetinel uşa, prin care vâra mai întâi capul; dacă vedea că băiatul lui nu se supără şi-i face un

semn, trecea binişor în odaie, îşi lepăda paltonaşul şi pălăria — veşnic boţită, găurită şi cu marginile rupte — le atârna în cuier, cu multă băgare de seamă şi fără zgomot; apoi se aşeza într-un colţ, pe scaun, tot atât de încetişor şi-l mânca din ochi pe Petenka al lui, prinzându-i toate mişcările şi căutând să ghicească în ce toane e. Dacă Petenka nu era cât de cât în apele lui şi bătrânul o vedea, se ridica numai-decât şi spunea: „Eu, Petenka, numai aşa... am trecut doar pentru o clipă. Să vezi... am fost departe şi dacă am trecut pe aici, am intrat să mă odihnesc". Apoi îşi lua tăcut şi supus paltonaşul şi pălăria ponosită, deschidea iar uşa fără zgomot şi pleca, cu un zâmbet silit, ca să înăbuşe durerea strânsă în suflet şi să nu i-o arate fiului.

Dar când se-ntâmpla ca fiul să-şi primească bine tatăl, acesta nu mai ştia ce să facă de bucurie. Mulţumirea i se citea pe faţă, în purtări, în mişcări. De câte ora îi vorbea băiatul, bătrânul se sălta puţin de pe scaun şi-i răspundea încet, slugarnic, aproape cu evlavie, căutând să întrebuinţeze vorbele cele mai alese, adică cele mai caraghioase. Dar, hotărât lucru, vorbirea frumoasă nu prea era de el: se încurca şi se fâstâcea în aşa hal, că nu ştia ce să mai facă cu mâinile şi ce să se facă el singur, şi multă vreme după ce isprăvea, mai bolborosea pentru el răspunsul cuvenit, căutând parcă să-şi îndrepte greşeala. Dacă izbutea să răspundă cum trebuie, bătrânul se umfla în pene, îşi îndrepta pe rând jiletca, cravata şi haina şi lua înfăţişarea unui om care-şi cunoaşte preţul. Uneori prindea atâta curaj, îndrăzneala lui mergea atât de departe, că se ridica încet de pe scaun, se apropia de raftul cu cărţi, îşi alegea o carte şi citea pe loc câte ceva, aşa, la nimereală. Toate astea le făcea cu un sânge rece şi o nepăsare prefăcută, de parcă ar fi avut libertatea să umble întotdeauna în voie prin cărţile fiului său, de parcă ar fi fost obişnuit de când lumea cu vorba mângâietoare a acestuia. Eu însă am văzut o dată cu ochii mei cum s-a speriat bietul de el, când Pokrovski l-a rugat să nu mai pună mâna pe cărţi. Bătrânul s-a fâstâcit, s-a grăbit, a pus cartea de-a-ndoaselea, apoi a dat să-şi îndrepte greşeala, a întors-o, dar a băgat-o cu cotorul înăuntru; şi toate astea le

făcea zâmbind, înroşindu-se şi căutând să şteargă, cum se pricepea mai bine, urmele fărădelegii. Pokrovski îl dezvăţa puţin câte puţin, cu sfatul, de proastele lui obiceiuri, şi dacă-l vedea treaz de vreo trei ori la rând, după aceea, când venea iarăşi la el, îi dădea, la despărţire, câte douăzeci şi cinci de copeici, o jumătate de rublă sau chiar mai mult. Alteori îi cumpăra o pereche de cizme, o cravată sau o jiletcă nouă. Iar bătrânul se fudulea cu darul primit, ca un cocoş. Uneori se abătea şi pe la noi; ne aducea, Saşei şi mie, cocoşei de turtă dulce, mere, şi vorbea cu noi numai şi numai de Petenka al lui. Ne ruga să învăţăm cu toată sârguinţa, să ascultăm de Petenka şi spunea de el că e un fiu bun, că e o pildă de copil şi pe deasupra mai e şi tare învăţat. Spunând astea, ne făcea atât de hazliu cu ochiul stând şi se scălâmbăia atât de caraghios, că nu ne mai puteam ţine de râs şi hohoteam cât ne ţinea gura. Măicuţa mea îl iubea foarte mult. Pe Anna Feodorovna însă bătrânul o ura din tot sufletul, cu toate că faţă de ea era blând şi tăcut ca un mieluşel.

Curând după aceea, am început să iau lecţii cu Pokrovski. El mă socotea tot copil, o fetiţă zburdalnică, deopotrivă cu Saşa. Pe mine asta mă durea mult, pentru că eu căutam cu tot dinadinsul să şterg amintirea purtării mele din trecut. Dar el nu mă lua în seamă şi asta mă scotea tot mai mult din sărite. Aproape niciodată nu vorbeam cu Pokrovski în afara lecţiilor noastre şi nici n-aş fi putut să-i vorbesc: roşeam numaidecât, mă pierdeam şi pe urmă plângeam de ciudă, ascunsă undeva în vreun ungher.

Nu ştiu cum s-ar fi sfârşit toate astea, dacă o întâmplare neprevăzută nu ne-ar fi împrietenit. Într-o seară, pe când măicuţa era la Anna Feodorovna, am intrat pe furiş în odaia lui Pokrovski. Ştiam că nu-i acasă şi, drept să spun, nu-mi amintesc cum de mi-a dat în gând să intru la el. Până atunci nu-i călcasem pragul, deşi eram vecini de mai bine de un an. De data asta, inima îmi bătea cu atâta putere, de parcă ar fi vrut să-mi spargă pieptul şi să sară afară. M-am uitat cu nesaţ în jurul meu. Odaia lui Pokrovski era destul de sărăcăcioasă şi nu prea rânduită. Pe pereţi erau bătute cinci poliţe lungi, pline cu

cărţi. Pe masă şi pe scaune, o sumedenie de hârtii. Cărţi şi hârtii! Un gând năstruşnic, amestecat cu un fel de ciudă, a pus atunci stăpânire pe mine. Îmi ziceam că prietenia mea, inima mea iubitoare, însemnau prea puţin pentru Pokrovski. Pasă-mi-te el era învăţat, iar eu o proastă, care nu ştia nimic, nu citise nimic, nici o carte măcar... Atunci m-am uitat cu jind la poliţele lungi ce se frângeau sub greutatea cărţilor. Ciuda, deznădejdea şi un fel de furie au pus stăpânire pe inima mea. Am simţit dorinţa să citesc cărţile lui, toate, până la una, şi m-am hotărât s-o fac cât mai repede. Nu ştiu, poate că-mi închipuiam că dacă o să învăţ şi eu tot ce-a învăţat el, o să fiu mai vrednică de prietenia iui. M-am repezit la primul raft, am înşfăcat la nimereală, pe negândite, cea dintâi carte ce mi-a căzut în mână: un volum vechi şi prăfuit şi, făcând feţe-feţe de tulburată şi speriată ce eram, am dus cartea furată la mine, hotărâtă s-o citesc noaptea, la lumina opaiţului, când o adormi mama.

Dar care nu-mi fu dezamăgirea când, întorcându-mă în odaia noastră şi deschizând cartea, am văzut că e o carte latinească, străveche, pe jumătate putrezită şi mâncată de viermi. Atunci m-am întors îndată la Pokrovski. Dar de-abia am dat să pun cartea pe raft, că am auzit pe sală zgomotul unor paşi ce se apropiau. M-am grăbit, m-am iuţit, dar nesuferita aceea de carte fusese atât de înghesuită printre celelalte, încât după ce am scos-o, vecinele ei s-au lăţit de la sine şi şedeau acum atât de strâns lipite unele de altele că fosta lor tovarăşă nu-şi mai găsea cu nici un chip loc printre ele. N-aveam destulă putere s-o îndes înapoi; totuşi, am împins-o cât am putut mai tare. Dar cuiul ruginit ce ţinea raftul şi care parcă abia aşteptase clipa asta, se rupse! Raftul căzu, rămânând atârnat numai de cuiul celălalt, şi cărţile si prăbuşiră cu zgomot la pământ. Uşa se deschise şi. Pokrovski intră în odaie.

Trebuie să spun în treacăt că Pokrovski nu putea suferi să cotrobaie cineva prin împărăţia lui. Vai de acela care-i atingea vreo carte. Puteţi să vă închipuiţi dar, spaima ce mă cuprinse când cărţile — mari şi mici, de toate formele şi de toate grosimile — lunecară dintr-odată de pe poliţă şi se răspândiră

pe sub masă, pe sub scaune, prin toată odaia. Primu meu gând a fost să fug, dar era prea târziu. „S-a sfârşit cu mine, s-a sfârşit! mi-am zis eu. Sunt pierdută! pierdută! Mă joc şi mă zbengui ca un copil de zece ani! Sunt o fetişcană fără minte! O proastă !"
Pokrovski s-a supărat — foc. „Asta-mi mai lipsea aci strigă el. Nu ţi-e ruşine să te ţii de năzdrăvănii!... (o să-ţi vină vreodată mintea la cap?" Şi se repezi numaidecât să adune cărţile căzute. M-am apucat şi eu să-l ajut, dar el a strigat din nou: „Lasă-mă, n-am nevoie! Ai face mai bine să nu mai intri nepoftită pe la oameni!" Dar pe urmă, domolit puţin de supunerea ce-o arătam, urmă mai încet, cu ton sfătos, folosindu-se de autoritatea de profesor pe care-o avusese până mai deunăzi: „Ia, spune, când ai de gând să te astâmperi, să te gândeşti la ceea ce faci? Uită-te în oglindă! Nu mai eşti copil, nici fetiţă mică! Ai cincisprezece .ani!" Şi vroind pesemne să se încredinţeze că are dreptate când spune că nu mai sunt mică, se uită la mine şi rosi până peste urechi. Nu înţelegeam nimic;
Stăteam în faţa lui şi-l priveam uimită, cu ochi mari. Atunci se ridică de jos, se apropie de mine foarte stânjenit şi încurcat şi dădu să zică ceva, mi se pare că-şi cerea iertare, dar pentru ce? Poate pentru că şi-a dat«seama abia atunci că sunt într-adevăr mare. În sfârşit, am înţeles. Nu ştiu nici acum ce s-a petrecut cu mine: m-am fâstâcit, m-am încurcat, am roşit şi mai tare ca dânsul şi am ieşit fuga din odaie, acoperindu-mi faţa cu mâinile. Nu ştiam ce să fac, unde să mă ascund de ruşine. Numai faptul că m-a găsit în odaia lui!... Timp de trei zile mi-a fost cu neputinţă să mă uit la el. De fiecare dată roşeam până la lacrimi. Cele mai ciudate, cele mai caraghioase gânduri îmi treceau prin cap. Unul dintre ele, cel mai năstruşnic, mă îndemna să mă duc la dânsul, să-i lămuresc totul, să-i mărturisesc totul, să-i povestesc totul cu inima deschisă şi să-l încredinţez că purtarea mea n-a fost de fetişcană nesăbuită, dar că am vrut să fac un lucru bun. Eram gata să mă duc la el; din fericire însă, n-am îndrăznit s-o fac îmi închipui ce s-ar fi întâmplat! Şi acum mi-e ruşine când mă gândesc la toate astea.
La câteva zile după aceea, măicuţa mea s-a îmbolnăvit rău de

tot. Două zile a zăcut, fără să se poată ridica din pat, iar a treia noapte a făcut febră mare şi a început să aiureze. Eu mai stătusem de veghe cu o noapte înainte la căpătâiul ei, potolindu-i setea şi dându-i doctorii la orele cuvenite. Acum era a doua noapte şi mă simţeam grozav de istovită. Câteodată picoteam de somn, mi se făcea negru înaintea ochilor, capul îmi vâjâia şi eram gata să cad de oboseală; dar gemetele slabe ale măicuţei mele mă trezeau; deschideam ochii, tresăream, dar numaidecât mă lăsam iar pradă oboselii. M-am chinuit nespus. Nu-mi amintesc bine acum, dar ştiu că un vis înspăimântător, o arătare de groază s-a zămislit în capul meu frământat în clipa chinuitoare când se luptă somnul cu veghea. M-am deşteptat cu spaimă... În odaie era întuneric; opaiţul, gata să se stingă, arunca dâre de lumină ce scăldau uneori toată încăperea, iar alteori se aşterneau pe pereţi, licăreau o clipă şi mureau. Şi deodată m-a cuprins o frică nedesluşită, o adevărată groază; închipuirea mea era răscolită de visul cel urât; o presimţire rea îmi apăsa inima... Am sărit de pe scaun şi, fără să vreau, am scos un ţipăt, atât era de chinuitor simţământul acesta de apăsare. În clipa aceea s-a deschis uşa şi a intrat Pokrovski.

Îmi amintesc doar atât că m-am trezit în braţele lui. El m-a aşezat cu grijă în jilţ, mi-a dat apă şi m-a copleşit cu întrebări. Nu mai ştiu ce i-am răspuns. „Eşti bolnavă! Eşti foarte bolnavă, mi-a zis el, luându-mă de mână. Arzi toată! În felul ăsta ai să te omori; nu-ţi cruţi defel sănătatea! Linişteste-te! Culcă-te şi dormi. O să te scol eu peste două ceasuri, dar acum trebuie să te odihneşti puţin. Haide, culcă-te, culcă-te odată!", tot zicea el fără să mă lase să spun măcar o vorbă de împotrivire. Oboseala îmi secase şi bruma de puteri ce-o mai aveam ochii mi se închideau de slăbiciune. M-am întins în fotoliu cu gândul să aţipesc doar o jumătate de ceas şi am dormit până dimineaţă. Pokrovski m-a trezit numai când a venit vremea să-i dau măicuţei doctoria! A doua zi, după ce mă odihnisem puţin înainte, imi pregăteam tocmai să stau în jilţ la căpătâiul măicuţei hotărâtă să nu mai adorm de data asta pentru nimic în lume, când, deodată, pe la unsprezece, Pokrovski a bătut iar la uşa noastră. I-am deschis. „Ţi-o fii

greu să stai singură, mi-a zis el; uite o carte. Ia-o tot o să-ţi ţină de urât puţin". Am luat-o; nu-mi amintesc ce carte era aceea, şi nu cred s-o fi deschis măcar, cu toate că n-am dormit toată noaptea. O tulburare lăuntrică, ciudată, nu mă lăsa să închid ochii; n-aveam răbdare nici să stau pe loc; de câteva ori m-am ridicat din jilţ şi am început să umblu de colo până colo. Un fel de mulţumire sufletească mi se răspândea în toată fiinţa. Îmi părea nespus de bine că Pokrovski se gândise la mine. Eram mândră că se îngrijea şi se frământa pentru mine. Am visat şi m-am gândit toată noaptea. Pokrovski n-a mai trecut pe la noi; ştiam că n-o să mai vină şi căutam să ghicesc cum o să fie în seara următoare.

În seara următoare, după ce toţi cei din casă s-au culcat, Pokrovski a deschis uşa şi a început să-mi vorbească din prag. N-aş putea să-mi amintesc acum nici o vorbă din cele pe care le-am schimbat atunci; ştiu numai că mă ruşinam, mă încurcam, îmi era ciudă pe mine şi aşteptam cu nerăbdare să plece, deşi toată ziua îmi dorisem din tot sufletul să vină şi-mi pregătisem în gând toate întrebările şi răspunsurile pe care - urma să i le dau... Din seara aceea s-a legat prietenia noastră. Tot timpul cât a fost bolnavă măicuţa mea, am petrecut împreună câteva ceasuri în fiecare noapte. Încetul cu încetul mi-am înfrânt sfiala, deşi, după fiecare convorbire cu Pokrovski, tot îmi mai era ciudă pe mine. Dealtfel, vedeam cu o tainică bucurie şi mândrie că, pentru mine, Pokrovski îşi uită nesuferitele lui de cărţi. Într-o zi veni vorba, mai mult în glumă, despre căderea lor de pe raft. A fost o clipă ciudată: eu eram, nu ştiu cum, prea sinceră şi mi-am deschis prea de tot inima; apoi m-am lăsat dusă de înflăcărare şi de o exaltare neobişnuită şi i-am mărturisit totul... I-am spus că vroiam să învăţ, să ştiu ceva, că mi-a fost ciudă când vedeam că mă ia drept un copil... Repet că mă aflam într-o stare sufletească neobişnuită; îmi simţeam inima înduioşată şi ochii plini de lacrimi; nu i-am tăinuit nimic. I-am spus tot, tot, tot: despre prietenia mea pentru el, despre dorinţa de a-l iubi, de a simţi laolaltă cu el, de a-l mângâia, de al linişti. El m-a privit ciudat, încurcat, uimit, şi nu mi-a răspuns nici un cuvânt. Asta m-a

durut, m-a întristat. Mi s-a părut atunci că nu mă înţelege şi poate chiar îşi bate joc de mine. Am izbucnit în plâns, ca un copil, într-un plâns cu sughiţuri din care nu mă puteam opri. Am avut un fel de criză. Atunci Pokrovski mi-a apucat mâinile într-ale lui, mi le-a acoperit de sărutări, le-a strâns la pieptul său, m-a liniştit, m-a împăcat. Era din cale-afară de mişcat. Nu ştiu ce-mi spunea, dar ştiu că plângeam şi râdeam, şi iar plângeam, mă îmbujoram şi nu puteam să rostesc o vorbă, de bucurie. Dealtfel, cu toată tulburarea mea, îmi dădeam seama că Pokrovski e cam încurcat şi stânjenit. Cred că nu-şi putea veni în fire de atâta căldură şi înflăcărare, de o asemenea izbucnire de prietenie fierbinte, arzătoare, sau poate că la început era numai nedumerit; mai târziu însă şovăiala i s-a risipit şi mi-a primit prietenia, vorbele calde şi grija ce i-o purtam, cu aceeaşi simplitate şi sinceritate cu care i le dădeam eu, răspunzându-mi cu grija, prietenia şi duioşia unui adevărat prieten, unui frate bun. Îmi simţeam inima plină de bucurie, de căldură!...Nu-i ascundeam nimic, nu-i tăinuiam nimic. El vedea asta şi, pe zi ce trecea, ţinea tot mai mult la mine.

Despre câte n-am vorbit cu el în orele chinuitoare şi, în acelaşi timp, negrăit de dulci, ale întâlnirilor noastre din timpul nopţii, la lumina tremurătoare candelei, la căpătâiul bietei mele măicuţe bolnave!... Despre tot ce ne-a trecut prin minte, ce ne-a stat pe inimă, ce se cerea să fie spus... Şi eram aproape fel taciţi... A fost o vreme de tristeţe şi bucurie laolaltă şi până şi amintirea ei îmi aduce şi tristeţe, şi bucurie. Amintirile, fie ele dulci, fie ele dureroase, sunt întotdeauna chinuitoare; cel puţin aşa simt eu; dar şi chinul acesta e plăcut. Şi când inima-i grea, îndurerată, istovită de tristeţe, amintirile o înviorează şi o, împrospătează, cum împrospătează picurii de rouă şi boarea umedă o sărmană floare nenorocită, arsă de: dogoarea unei zile fierbinţi.

Măicuţa mea era mai bine, dar eu tot îmi mai petreceam nopţile la căpătâiul ei. Pokrovski îmi dădea adeseori cărţi; la început le citeam ca să nu adorm; pe urmă le-am citit cu luare aminte şi mai târziu cu nesaţ. În faţa mea s-a deschis ca prin farmec o lume nouă, necunoscută până atunci. Gânduri şi

simţiri noi m-au năpădit dintr-o dată, ca un şuvoi puternic. Şi cu cât simţirile noi stârneau în mine mai multă tulburare, cu cât mă răscoleau mai mult şi cu cât mai greu îmi venea să le primesc, cu atât mai dragi îmi erau, cu atât mai dulce era zbuciumul sufletului meu. Toate s-au grămădit dintr-o dată în inima mea, fără să-i lase o clipă de răgaz. Un haos ciudat pusese stăpânire pe toată fiinţa mea. Dar acest noian de simţiri ale sufletului n-a putut, n-a fost în stare să mă doboare cu totul. Eram prea visătoare, şi asta a fost scăparea mea.

Când s-a sfârşit boala măicuţei, s-au sfârşit şi întâlnirile noastre de fiecare seară şi convorbirile noastre îndelungate; izbuteam doar când şi când să schimbăm câte o vorbă-două, de cele mai multe ori vorbe; goale care nu spuneau nimic, dar mie îmi plăcea să le găsesc o însemnătate anumită, un tâlc ascuns. Viaţa mea era plină, iar eu — fericită, liniştită, şi liniştea mea era molcomă, potolită. Aşa au trecut câteva săptămâni...

Într-o zi a venit pe la noi bătrânul Pokrovski. El a stat îndelung de vorbă cu noi de una şi de alta şi a fost neobişnuit de vesel, bine dispus şi guraliv; a râs mult, a glumit şi, în cele din urmă, ne-a dezlegat taina marii lui bucurii, spunându-ne că peste o săptămână avea să fie ziua de naştere a lui Petenka şi că o să vină neapărat cu acest prilej să-şi vadă fiul; ne-a mai spus că o să-şi pună jiletca cea nouă şi că nevasta îi făgăduise o pereche de cizme noi. Într-un cuvânt, bătrânul era pe deplin fericit şi trăncănea despre toate câte-i treceau prin minte.

Ziua lui de naştere. Gândul la această sărbătoare nu-mi dădea pace nici zi, nici noapte. M-am hotărât să-i dovedesc încă o dată lui Pokrovski prietenia mea pentru el şi să-i dăruiesc ceva. Dar ce? în cele din urmă: am găsit: o să-i dăruiesc cărţi. Ştiam că-şi dorea operele complete ale lui Puşkin în ultima ediţie şi m-am hotărât să-i cumpăr Puşkin. Aveam vreo treizeci de ruble ale mele, câştigate cu lucrul de mână. Le pusesem de o parte pentru o rochie nouă. Fără să mai stau pe gânduri, am trimis-o pe bătrâna Matriona, bucătăreasa noastră, să afle cât costă tot Puşkin. Dar vai! Costul celor unsprezece volume, legate, era pe puţin şaizeci de ruble. De unde atâţia bani? M-am gândit şi m-am răsgândit, dar n-am

ajuns la nimic. Mamei nu vroiam să-i cer. Fără îndoială că mi i-ar fi dat; dar atunci toată lumea din casă ar fi aflat despre darul nostru; şi apoi însuşi darul s-ar fi prefăcut într-un dar de mulţumire, într-o răsplată a muncii lui Pokrovski de un an întreg. Pe când eu aş fi vrut să-i fac un dar numai de la mine şi fără să ştie nimeni. Cât despre osteneala pe care şi-a dat-o cu mine, aş fi vrut să-i rămân datoare toată viaţa, fără nici o altă răsplată înafară de prietenia mea. Într-un târziu am găsit cum să ies din încurcătură.

Ştiam că la anticarii de la Gostinîidvor[7]) poţi cumpăra o carte cu jumătate de preţ, dacă te tocmeşti puţin, şi adesea chiar o carte în stare bună, aproape nouă. Şi m-am hotărât să mă duc acolo. Zis şi făcut. Chiar a doua zi am avut nu mai ştiu ce treabă în oraş, atât noi cât şi Anna Feodorovna. Dar măicuţa nu se simţea prea bine, iar Anna Feodorovna n-avea chef să iasă — ceea ce mi-a prins de minune — şi toate cumpărăturile au căzut în seama mea, aşa că am ieşit în oraş împreună cu Matriona.

Din fericire l-am găsit destul de repede pe Puşkin şi chiar foarte frumos legat. Am început să mă tocmesc. Mai întâi vânzătorul mi-a cerut mai mult decât la librărie, dar pe urmă — dealtfel a trebuit să plec de câteva ori şi iar să mă-ntorc — l-am făcut să mai scadă din preţ şi să-mi lase la zece ruble de argint. Cu câtă plăcere mă tocmeam!... Matriona, biata de ea nu pricepea ce-i cu mine şi la ce-mi trebuie atâtea cărţi?! Dar vai! Toată averea mea erau treizeci de ruble de hârtie, iar negustorul nu vroia să lase mai ieftin şi pace! În cele din urmă am început să mă rog de el şi l-am rugat atâta până l-am înduplecat, a mai lăsat din preţ două ruble şi jumătate, dar numai atât şi s-a jurat că a făcut-o doar pentru o domnişoară atât de cumsecade cum eram eu şi că n-ar fi lăsat nici o copeică dacă ar fi fost vorba de altcineva. Nu-mi mai lipseau decât două ruble şi jumătate. Eram gata să plâng de ciudă, când, deodată, cea mai neaşteptată întâmplare mă scoase din încurcătură.

[7] *Gostinîidvor* — cartier comercial. (N. trad.)

Foarte aproape de mine, la o altă masă cu cărţi l-am zărit pe bătrânul Pokrovski. În jurul lui stăteau grămadă vreo patru sau cinci anticari şi bătrânul părea din cale-afară de zăpăcit şi aiurit de vorbăria lor. Fiecare anticar îl îmbia cu marfa lui. Îi propuneau câte şi mai câte şi bătrânul ar fi vrut să le cumpere pe toate. Stătea, bietul de el, în mijlocul lor, fără să priceapă nimic şi nu ştia ce să cumpere din tot ce-i puneau negustorii înainte. Atunci m-am apropiat de el şi l-am întrebat ce face acolo. Bătrânul se bucură nespus când mă văzu. Mă iubea din tot sufletul, poate tot atât de mult cât îl iubea şi pe Petenka. „Ce să fac, Varvara Alexeevna? Cumpăr cărţi. S-apropie ziua lui şi vreau să-i cumpăr... că ştii doar cât ţine la cărţi..." Bătrânul vorbea el caraghios de. felul lui, dar acum mai era pe deasupra şi grozav de încurcat! Cum punea ochii pe-o carte, negustorii îi cereau o rublă de argint, ba chiar două şi trei; de cele mari nici nu mai întreba — săracul de el; se mulţumea doar să le privească cu jind, să le răsfoiască şi să le pună la loc. „Nu, nu, asta-i prea scump, spunea el cu glasul stins, poate s-aleg ceva de aici!" Şi se apuca să scotocească prin cărticele, prin culegeri de cântece şi almanahuri; astea erau ieftine de tot „Pentru ce vrei să cumperi toate astea? l-am întrebat eu. Nu fac două parale!" „Vai, se poate? mi-a răspuns el. Priveşte numai ce cărţi bune sunt printre ele! Foarte, foarte bune!" Vorbele astea din urmă sunau atât de jalnic şi de tărăgănat încât mi s-a părut că bătrânul e gata să plângă de ciudă din pricină că-s aşa de scumpe cărţile bune; mă aşteptam că, uite-acum, o să-i lunece o lacrimă de pe obrajii gălbejiţi, drept pe nasul roşu. L-am întrebat atunci câţi bani are? „Uite, şi sărmanul de el şi-a scos la iveală toţi bănuţii, înfăşuraţi cu grijă într-o bucată slinoasă de ziar. Uite, un ban de cincizeci de copeici, uite încă unul de douăzeci şi vreo douăzeci de copeici de aramă..." Atunci l-am dus repede la anticarul meu. „Priveşte aici: unsprezece cărţi! şi costă numai treizeci şi două de ruble şi jumătate; eu am treizeci, mai pune dumneata două ruble şi jumătate; o să cumpărăm toate cărţile astea şi o să i le dăm împreună." Bătrânul mai mai să-şi piardă minţile de bucurie: răsturnă pe tejghea toţi banii pe care-i avea, şi negustorul îl

încarcă cu toată biblioteca noastră. Bietul bătrânel îşi umplu cu cărţi buzunarele, mâinile, subsuorile, şi le duse pe toate acasă la el, făgăduindu-mi să mi le aducă pe ascuns a doua zi.
A doua zi bătrânul a venit la fiul său, a stat acolo cam un ceas — ca de obicei — apoi s-a abătut şi pe la noi şi s-a aşezat alături de mine, făcând o mutră misterioasă de-ţi venea să mori de râs. Mai întâi şi-ntâi mi-a spus, zâmbind şi frecându-şi mâinile cu mândria şi mulţumirea omului care are o taină, că a adus toate cărţile şi le-a pus într-un colţ la bucătărie, în paza Matrionei, şi că nu l-a văzut nici un suflet de om. Pe urmă a venit vorba, bineînţeles, de sărbătoarea mult aşteptată; tot vorbind aşa, bătrânul a început să facă planuri cum o să-i dăruim cărţi lui Petenka, şi cu cât vorbeam mai mult despre asta cu atât îmi dădeam mai bine seama că are ceva pe suflet, un lucru pe care nu poate, nu îndrăzneşte şi chiar se teme să-l dea în vileag. Eu aşteptam şi tăceam. Bucuria tainică şi plăcerea ascunsă pe care le întrezăream în apucăturile lui ciudate, în strâmbăturile lui — îmi făcea mereu cu ochiul — toate au pierit încetul cu încetul. Bătrânul era cu fiecare clipă mai neliniştit, mai trist; în cele din urmă n-a mai putut răbda şi mi-a spus sfios, cu jumătate de glas — Ascultă-mă, Varvara Alexeevna... Ştii ceva, Varvara Alexeevna?... — Era grozav de tulburat! — Să vezi când o fi ziua lui, dumneata ia zece cărţi, şi dă-i-le singură, adică din partea dumitale; şi atunci o să iau şi eu o carte, pe cea de-a unsprezecea şi am să i-o dăruiesc din partea mea, adică numai de la mine! Aşa o să ai şi dumneata un dar pentru el şi o să am şi eu unul; adică o să avem fiecare câte un dar — şi bătrânul tăcu încurcat. M-am uitat la el: îmi aştepta hotărîrea cu o sfială supusă. „Şi de ce nu vrei să i le dăruim împreună, Zahăr Petrovici?" „Păi, aşa... Varvara Alexeevna, aşa... să vezi... că eu, asta cum să zic..." într-un cuvânt bătrânul se fâstâcise rău, se înroşise, se împotmolise în fraza începută şi nu mai ştia cum să se descurce.

— Stai să vezi, — mă lămuri dânsul în cele din urmă. — Eu, Varvara Alexeevna, îmi cam fac de cap uneori... Adică vreau să-ţi aduc la cunoştinţă că-mi fac de cap aproape întotdeauna, şi mereu... mă ţin da rele... adică, vezi matale,

câteodată e frig afară, şi iarăşi alteori am neplăceri sau mă apucă uneori o tristeţe, ceva, sau dă peste mine câte un necaz, şi atunci nu pot să mă stăpânesc şi-mi fac de cap: beau câte un păhărel mai mult... şi Petruşka-i tare nemulţumit. El, Varvara Alexeevna, se supără, mă ceartă şi-mi ţine tot felul de predici. De aceea aş vrea să-i dovedesc acum, prin darul meu, că m-am îndreptat şi încep să mă port bine, că am strâns bănuţi ca să cumpăr o carte, i-am strâns îndelung, pentru că, să vezi, eu nu prea am bani: doar ce-mi pică uneori de la dânsul şi el o ştie, şi uite — aşa o să vadă pe ce cheltuiesc eu banii şi o să afle că toate astea le fac numai pentru el.

Atunci m-a apucat o milă nespusă pentru bătrân. N-am stat mult pe gânduri. El mă privea cu nelinişte. „Ascultă, Zahăr Petrovici, i-am spus eu, dăruieşte-i-le pe toate!" „Cum adică pe toate? De cărţi vorbeşti?..." „Da, toate cărţile!" „Numai de la mine?" „De la dumneata!" „De la mine singur? Adică numai şi numai în numele meu?" „Se-nţelege! în numele dumitale!..." Cred că vorbeam destul de limpede, dar trecu mult până să priceapă bătrânul ce vroiam.

— Ei, da, — spunea el dus pe gânduri. — Da, asta ar fi bine, chiar bine de tot, dar cu dumneata cum rămâne, Varvara Alexeevna? „Uite-aşa! N-o să-i dăruiesc nimic". „Cum? a strigat atunci bătrânul aproape speriat. N-ai să-i dăruieşti nimic lui Petenka, nu vrei să-i dăruieşti nimic?"... Bătrânul părea înspăimântat; în clipa aceea, cred că era gata să se lepede până şi de gândul lui, numai ca să-i dăruiesc şi eu ceva fiului său. Era bun ca pâinea caldă, moşul! Eu l-am încredinţat că mi-ar face plăcere să-i dau ceva lui Petenka, dar că nu vreau să ştirbesc cu nimic bucuria lui. „Dacă fiul dumitale o să fie mulţumit, am adăugat eu, şi dumneata de asemenea, o să fiu mulţumită şi eu, pentru că în adâncul inimii mele o să simt atâta bucurie ca şi cum i-aş fi dăruit şi eu ceva". Şi bătrânul s-a liniştit de tot. După asta a mai rămas la noi încă două ceasuri, dar în tot acest răstimp nu şi-a mai găsit astâmpăr: Se ridica mereu de pe locul lui, umbla de colo până colo, făcea zgomot, se hârjonea cu Saşa, mă săruta pe furiş, mă ciupea de braţ şi-i făcea într-ascuns mutre Annei Feodorovna, până când, în cele din urmă,

aceasta 1-a dat pe uşă afară. Într-un cuvânt, de bucuros ce era, îşi dăduse atât de tare drumul cum nu i se mai întâmplase până atunci.

În ziua cu pricina, a venit exact la ora unsprezece, de-a dreptul de la liturghie, îmbrăcat cu un frac ţesut cu grijă, cu cizme şi jiletcă noi-nouţe. În fiecare mână avea câte un pachet de cărţi. Noi, cei ai casei, eram strânşi cu toţii în salonul Annei Feodorovna, la cafeaua cu lapte (era duminică). Bătrânul începu prin a spune — pe cât îmi aduc aminte — că Puşkin a fost un poet foarte bun; apoi, încurcându-se şi pierzând şirul, trecu deodată la cu totul altceva şi anume că trebuie să te porţi bine, şi dacă nu te porţi bine înseamnă că îţi faci de cap; că pornirile rele nimicesc un om, îl duc la pierzare; apoi dădu chiar câteva pilde de oameni care s-au dus de râpă din .pricină că nu s-au putut stăpâni la vreme, şi încheie spunând că el unul, de la un timp încoace, se poartă cum nu se poate mai bine, că şi înainte simţea el că sfaturile fiului său sunt drepte, că o simţea demult şi că şi-o punea la inimă, dar acum a început cu adevărat să se stăpânească de la rele. Iar ca dovadă, îi dăruieşte aceste cărţi, cumpărate pe banii adunaţi multă vreme.

Nu-mi puteam stăpâni lacrimile şi râsul totodată, ascultându-l pe bietul bătrân. Ca să vezi cum a ştiut .să mintă când a trebuit! Apoi cărţile au fost duse în odaia lui Pokrovski şi aşezate pe raft. Pokrovski a ghicit numaidecât adevărul. Bătrânul a fost poftit la masă. În ziua aceea eram cu toţii tare veseli. După masă am jucat cărţi şi jocul cu gajuri. Saşa era tare vioaie, dar nici eu nu mă lăsam mai prejos. Pokrovski se purta drăguţ cu mine şi căuta mereu prilejul să-mi vorbească între patru ochi, dar eu nu mă lăsam. A fost cea mai frumoasă zi a mea din patru ani de viaţă.

De aci înainte o să depăn numai amintiri triste, apăsătoare; începe povestea zilelor mele negre. Poate de aceea pana mea se mişcă mai încet, de parcă n-ar vrea să scrie mai departe. De aceea, poate, era prefirat în minte cu atâta încântare şi dragoste cele mai mici amănunte ale zilelor fericite din biata mea viaţă! Şi cât de puţine au fost! În locul lor au venit durerea şi

amărăciunea fără seamăn, care Dumnezeu ştie când o să se sfârşească.

Nenorocirile mele au început când s-a îmbolnăvit şi a murit Pokrovski.

A căzut la pat două luni după întâmplările povestite de mine. În cele două luni a alergat într-una ca să-şi găsească un mijloc de trai, pentru că până atunci nu avusese încă o slujbă. Ca orice bolnav de piept, Pokrovski nutrea până în cea din urmă clipă nădejdea că o să mai trăiască mulţi ani. Ar fi fost pentru el un loc ca profesor la nu mai ştiu ce şcoală, (iar el nu putea suferi această îndeletnicire, iar ca să fie slujbaş în vreo instituţie de stat, iarăşi nu era în stare din pricina sănătăţii sale şubrede. Ş-apoi ar fi trebuit să aştepte prea mult până la cea dintâi leafă. Pe scurt, Pokrovski vedea pretutindeni numai o năruire a nădejdilor sale. Pe zi ce trecea era mai nervos, sănătatea i se şubrezea din ce în ce, dar el nu-şi dădea seama. Veni toamna... Pokrovski ieşea în fiecare zi, tot cu treburile lui, numai cu o manta subţire, şi umbla să se roage pe la toţi pentru o slujbă; asta-l chinuia nespus. Şi pentru că mergea într-una cu picioarele ude şi muiat de ploaie, a căzut până la urmă la pat şi nu s-a mai sculat... A murit toamna târziu, pe la sfârşitul lui octombrie...

Cât a durat boala, aproape că n-am ieşit din odaia lui şi l-am îngrijit necontenit. Adeseori n-am închis ochii nopţi întregi. Era aproape tot timpul în nesimţire; de multe ori aiura şi vorbea de toate: de slujbă, de cărţi, de mine, de taică-său... şi abia atunci am aflat multe din viaţa lui, pe care nu le ştiusem până atunci, şi nici măcar nu le bănuisem. La început, când s-a îmbolnăvit, cei ai casei mă priveau chiorâş şi Anna Feodorovna clătina dojenitor din cap. Dar eu mă uitam senină în ochii lor şi în curând oamenii — cel puţin de măicuţa sunt sigură — nu m-au mai osândit pentru grija ce i-o purtam.

Uneori Pokrovski mă recunoştea, dar asta se întâmpla rar: era aproape tot timpul în nesimţire. Alteori vorbea nopţi întregi cu cineva, rostind cuvinte încurcate, neînţelese, iar glasul lui spart răbufnea surd în încăperea îngustă, ca într-un coşciug. Atunci mă apuca teama. Mai cu seamă în ultima noapte! Era ca

scos din minţi. Se chinuia îngrozitor, nu-şi găsea locul şi gemetele lui îmi sfâşiau sufletul! Toţi ai casei erau speriaţi. Anna Feodorovna se ruga mereu să-l ia Dumnezeu cât mai repede. I-am chemat un doctor. Acesta a spus că bolnavul avea să moară cu siguranţă spre dimineaţă.

Bătrânul Pokrovski a stat toată noaptea pe sală, la uşa fiului său; i se aşternuse acolo o rogojină. Intra mereu în odaia băiatului şi ţi se strângea inima când te uitai la dânsul. Era atât de copleşit de durere încât părea cu totul lipsit de simţiri şi de gânduri. Capul îi tremura de groază; trupul i se scutura, bolborosea ceva şi parcă vorbea cu el însuşi. Mi se părea că o să înnebunească de durere.

Înspre ziuă, istovit de marea-i suferinţă, bătrânul căzu într-un somn adânc pe rogojina lui. Puţin după şapte, Pokrovski intră în agonie. L-am trezit pe bătrân. Feciorul lui era cu mintea limpede şi şi-a luat rămas bun de la noi toţi. Ciudat! Nu puteam plânge deşi mi se rupea inima de jale.

Dar şi mai mult mi-au sfâşiat sufletul cele din urmă clipe ale lui. Pokrovski cerea mereu ceva, cerea stăruitor, vorbind împleticit, cu limba încătuşată de moarte, iar eu nu pricepeam nimic din vorbele lui. Inima mi se frângea de durere! Un ceas întreg s-a zbătut aşa, chinuit de o dorinţă; se trudea să facă un semn cu mâinile-i răcite şi iar începea să ceară jalnic, cu glasul răguşit şi surd... Dar vorbele lui nu erau altceva decât un şir de bâiguieli fără nici un înţeles, şi iar nu pricepeam nimic. Rând pe rând îi aduceam lângă pat pe fiecare dintre cei ai casei, îi dădeam apă, dar el clătina trist din cap. În cele din urmă, am înţeles ce vroia: mă ruga să ridic storul de la fereastră şi să deschid obloanele, Vroia — pe semne — să se mai uite o dată la lumina zilei, la soare. Am tras storul; dar ziua care abia începea era tristă şi mohorâtă ca şi viaţa nenorocită a celui de pe patul de moarte, gata să se stingă. Nici pomeneală de soare. Cerul era acoperit de pâcla deasa a norilor, un cer ploios, posomorit, rece. O ploaie măruntă bătea în geam şi se prelingea peste el în şiroaie reci şi murdare. O zi cenuşie, întunecată. Lumina ei slabă abia pătrundea în odaie, luptând din greu cu flacăra tremurătoare a candelei din faţa icoanei.

Omul gata să moară îmi aruncă o privire plină de o nespusă tristeţe şi clătină din cap. Peste o clipă şi-a dat sufletul.

Anna Feodorovna a luat asupră-şi grijile îngropăciunii. I-a cumpărat lui Pokrovski cel mai de rând coşciug ce s-a găsit şi a tocmit un birjar cărăuş ca să-l ducă. Dar ca să nu rămână cumva păgubită de cheltuielile pe care le făcea, a pus mâna pe toate cărţile şi pe toate lucrurile răposatului. Bătrânul a făcuţ gură, s-a certat cu ea şi la urmă i-a smuls un teanc de cărţi, pe care le-a vârât în buzunare, în pălărie, pe unde a putut, şi a umblat aşa cu ele toate cele trei zile dinaintea îngropării şi chiar şi atunci când a trebuit să se ducă la biserică. În tot acest timp s-a purtat ca un om fără minte, ca un scrântit, învârtindu-se mereu cu o grijă duioasă pe lângă sicriu: ba îndrepta cununiţa cu rugăciunea de dezlegare a mortului, ba aprindea câte o lumânare sau schimba alta. Se vedea cât colo că nu-şi poate opri gândul asupra nici unui lucru. Nici măicuţa şi nici Anna Feodorovna n-au fost în biserică la prohod. Măicuţa era bolnavă, iar Anna Feodorovna a fost gata-gata să meargă, dar s-a certat în cea din urmă clipă cu bătrânul Pokrovski şi a rămas acasă. Nu m-am dus decât eu şi bătrânul. În timpul slujbei m-a cuprins dintr-o dată o spaimă ciudată, un fel de presimţire a viitorului. Abia de am putut rămâne până la urmă în biserică. În sfârşit, coşciugul a fost închis, bătut un cuie, apoi l-au pus în căruţă şi l-au dus. L-am petrecut numai până la capătul străzii. Căruţaşul a pornit-o la trap. Bătrânul s-a luat în fugă după el, plângând cu hohote. Plânsul lui tremura şi se frângea din pricina alergăturii. Sărmanul şi-a pierdut şi pălăria, dar nu s-a oprit ca să şi-o ridice. Ploaia îi uda capul, se stârnise vântul, măzărichea rece îi biciuia şi-i înţepa obrazul. Dar bătrânul părea că nu simte nimic şi alerga când de o parte, când de alta a căruţii, plângând într-una. Poalele hainei lui vechi fâlfâiau în bătaia vântului ca nişte aripi. Din toate buzunarele îi ieşeau colţuri de cărţi. În mâini avea iarăşi o carte mare, pe care o ţinea strâns de tot. Trecătorii se descopereau şi-şi făceau cruce. Unii se opreau în loc şi priveau cu uimire la sărmanul bătrân. Cărţile îi cădeau mereu din buzunare, drept în glod. Oamenii îl opreau şi-i arătau cartea pierdută; el o ridica şi

pornea iarăşi în fugă pe urma sicriului. La colţul străzii i s-a alăturat o bătrână, care vroia şi dânsa să petreacă mortul... Apoi căruţa a cotit şi n-am mai văzut nimic. M-am întors acasă şi, cu sufletul plin de o negrăită jale, m-am aruncat la pieptul măicuţei mele. Am strâns-o tare de tot în braţe, am sărutat-o şi am plâns cu hohote, ghemuită cu frică la sânul ei; căutam parcă să opresc în strânsoarea braţelor mele pe singurul pirieten care-mi mai rămăsese şi să nu las să mi-l răpească moartea... Dar moartea se şi oprise deasupra bietei mele măicute.

Iunie 11.

Cât de recunoscătoare îţi sunt pentru plimbarea de ieri la ostroave, Makar Alexeevici! Ce răcoare şi frumos e acolo! Şi ce verdeaţă! Demult n-am mai, văzut verdeaţă. Când eram bolnavă, mi se părea într-una că am să mor, că am să mor neapărat. Judecă şi dumneata dar, ce am putut să simt, ce am simţit eu ieri. Să nu fii supărat pe mine că am fost atât de tristă. Îmi era nespus de bine, aveam inima uşoară, dar în clipele cele mai frumoase ale vieţiii mele sunt întotdeauna tristă. Că am plâns? Asta nu-i nimic. Nu ştiu nici eu de ce, dar plâng într-una. Simţurile şi nervii mei sunt dureros de ascuţiţi şi simţi totul într-un fel bolnăvicios. Cerul acela, fără pic de nori, de un albastru şters, apusul soarelui, linişteai serii — toate astea... nu ştiu cum, dar le vedeam întunecate şi-mi apăsau sufletul; îmi sinţeam inima plină şi simţeam nevoia sa plâng. Dar pentru ce-ţi scriu dumitale toate astea? E greu să ţi le mărturiseşti ţie, şi cu atât mai greu să le spui altcuiva. Totuşi poate că ai să mă înţelegi! Îmi vine şi să râd, şi să plâng! Ce suflet bun ai, Makar Alexeevici! Ieri te uitai mereu în ochii mei, ca să citeşti în ei ce simt şi te bucurai atâta de încântarea mea! Cum dădeam de o tufă, de o alee sau de o şuviţă de apă, veneai lângă mine, îţi îndreptai frumos hainele şi mă priveai drept în ochi, de parcă mi-ai fi arătat moşiile dumitale! Asta înseamnă că ai inima bună, Makar Alexeevici, şi pentru asta te iubesc. Şi acum, rămâi cu bine. Azi mă simt iar prost, ieri mi s-au udat

picioarele şi am răcit. Fedora e şi ea bolnavă şi iată-ne pe amândouă la pat. Nu mă uita, adică vino mai des pe la noi.
A dumitale *V.D.*

Iunie 12.

Draga mea Varvara Alexeevna

Şi eu care credeam, măicuţă, că ai să-mi scrii o adevărată poezie, zugrăvindu-mi toate cele de ieri. Când colo te-ai mărginit doar la o paginuţă şi atât! Îţi spun asta, pentru că, deşi mi-ai scris puţin, în acea paginuţă mi-ai înfăţişat totul nespus de frumos şi gingaş. Natura, şi priveliştile de la ţară, şi simţămintele, într-un cuvânt despre toate ai scris foarte frumos. Eu însă n-am talent! Pot să mâzgălesc şi zece pagini, că nu iese nimic, nici o descriere. Am încercat eu, n-ai grijă! Îmi scrii, draga mea, că-s om bun, că n-aş fi în stare să fac vreun rău aproapelui meu, că ştiu să văd în toată firea nemărginita bunătate a lui Dumnezeu — într-un cuvânt îmi .aduci tot soiul de laude. Toate astea-s adevărate, măicuţă, foarte adevărate. Sunt aşa cum zici dumneata şi o ştiu şi eu. Când citesc câte ceva asemenea celor scrise de dumneata, fără să vreau mă cuprinde înduioşarea, şi apoi îmi vin în cap tot felul de gânduri dureroase. Şi acum... ascultă, măicuţă, să-ţi povestesc ceva, draga mea.

Mai întâi şi-ntâi trebuie să-ţi spun că aveam numai şaptesprezece anişori când am intrat în slujbă şi uite, curând se împlinesc treizeci de ani de când tot slujesc. Ce să mai spun? Am rupt destule uniforme; am crescut, m-am cuminţit, am văzut oameni; am trăit indeajuns pe lumea asta şi pot spune că am trăit în aşa fel încât o dată au vrut chiar să mă propună pentru o decoraţie. Poate nu mă crezi? Să ştii însă că nu te mint! Şi ce să vezi, măicuţă! S-au găsit ei şi oameni răi!... Trebuie să ştii, scumpa mea, măcar că-s om fără carte multă, şi poate chiar prost, dar sufletul mi-e la fel cu al celorlalţi. Şi ştii, Varenka, ce mi-au făcut oamenii răi? Mi-e şi ruşine să-ţi spun ce mi-au făcut. Ai să mă întrebi: pentru ce? Numai pentru că sunt mic, pentru că sunt liniştit, pentru că nu supăr pe nimeni!

N-am fost pe gustul lor şi... dă-i şi dă-i! Au început mai întâi prin a spune că „dumneata — cică — Makar Alexeevici, aşa şi pe dincolo"; apoi, „de la unul ca Makar Alexeevici ce să ceri?" Şi acum, la urmă, o ţin una şi bună: „Zi-i Makar Alexeevici şi pace!" Vezi şi dumneata, măicuţă, cum s-au brodit lucrurile: toate relele se sparg în capul lui Makar Alexeevici; ei la atâta s-au priceput: au făcut din numele lui Makar Alexeevici o batjocură, de mi-a mers duhul prin toată instituţia. Şi nu le-a fost de ajuns că au făcut din numele meu o batjocură, aproape o vorbă de ocară, dar s-au legat până şi de cizmele mele, de haina, de părul şi de statura mea! După ei, toate trebuie schimbate! Şi când te gândeşti că povestea asta ţine de ani şi ani şi se repetă în fiecare zi lăsată de Dumnezeu! M-am obişnuit, fiindcă mă obişnuiesc cu orice, fiindcă-s un om paşnic, un om mic; totuşi mă întreb, pentru ce toate astea? Am făcut eu oare vreun rău cuiva? I-am luat-o cuiva înainte în slujbă? Am pârât pe cineva la şefi? Am luat gratificaţia altuia? Am urzit vreo intrigă? Ar fi un păcat s-o crezi, măicuţă! Cum să fac eu aşa ceva? Uită-te bine la mine, draga mea, şi spune-mi: sunt eu în stare de vreo răutate, de vreo urzeală pornită din dorinţa de mărire? Atunci de ce atâta năpastă pe capul meu, doamne iartă-mă! Uite, dumneata găseşti ca-s om vrednic de cinste, dumneata care eşti cu mult, cu mult deasupra lor, a tuturor, măicuţă! Căci care e cea mai de seamă virtute civică? Adineauri, la slujbă, am vorbit despre asta, de la om la om, cu Evstafi Ivanovici, care a zis că cea mai de seamă virtute civică e să ştii să faci parale. A zis-o în glumă (ştiu eu bine că a fost doar o glumă), dar învăţătura care se desprinde de aici e că nu trebuie să fii povară nimănui în viaţă. Păi eu nici nu sunt! Am doară o bucată de pâine a mea, poate că e uneori şi uscată, dar o am! Şi e câştigată cu trudă, în lege, şi o mănânc în toată cinstea! Ce să-i faci! Parcă eu nu ştiu că nu-i mare lucru să copiezi hârtii! Dar sunt mândru şi de asta: lucrez în sudoarea frunţii! Şi ce-i dacă copiez hârtii? Ce? Fac un păcat? „Dumnealui, cică, nu face decât să copieze!" „Ce mai şoarece de canţelarie! Copiază!" Dar nu văd în asta nimic rău sau necinstit! Am un scris citeţ, frumos, de ţi-e mai mare dragul, şi

Excelenţa Sa e mulţumit! Eu sunt acela care copiez hârtiile cele mai de seamă pentru domnia-sa! Stil n-am! Ce să zic! Asta ştiu şi singur: nu-l am, afurisitul de el! De aceea nici la slujbă n-am înaintat şi acum chiar, când îţi scriu dumitale, draga mea, scriu şi eu cum dă dumnezeu, fără floricele, aşa cum îmi trec şi mie gândurile prin cap... Toate astea le ştiu eu. Dar iarăşi, când te gândeşti, dacă toată lumea ar sta să compună, cine ar mai copia? Uite ce întrebare îmi pun şi te rog şi pe dumneata, măicuţă, să-mi răspunzi la ea. Aşadar, ziceam că acum îmi dau seama că e nevoie de mine, că nu se poate fără unul ca mine şi că-i păcat să zăpăceşti un om cu tot felul de fleacuri! Şoarece? Mă rog! Las să fiu şoarece, dacă mi-au găsit asemănare cu dânsul. Dar vezi că fără şoarecele ăsta nu se poate; el îţi aduce folos şi de el nu te poţi lipsi! Şi-apoi şoarecele ăsta mai primeşte şi gratificaţie, ca să se ştie ce fel de şoarece sunt! Dar să isprăvim cu asta, draga mea! Că despre altceva vroiam să vorbesc, dar m-am înfierbântat şi... Ştii, îţi face plăcere uneori să-ţi dai singur un pic de dreptate! Cu bine, draga mea, sufletul meu, mângâierea mea! O să trec, o să trec neapărat să te văd, luminiţa mea! Dar până una alta nu fii amărâtă. O să-ţi aduc şi o carte. Şi-acum, rămâi cu bine, Varenka!

Al dumitale cu tot sufletul *Makar Devuşkin.*

Iunie 20.

Mult stimate Makar Alexeevici

Îţi scriu în mare grabă. Sunt zorită. Mi-am găsit de lucru şi trebuie să isprăvesc repede. Uite ce vreau să-ţi spun: am putea să facem o cumpărătură bună. Fedora zice că un cunoscut de-al ei vinde o uniformă, nouă-nouţă: pantaloni, jiletcă şi chipiu şi cere — cică —: foarte puţin. Ai face bine să ţi le cumperi. Acum nu eşti strâmtorat, ai ceva bani; nu mi-ai spus chiar dumneata că ai? Te rog mult, nu te scumpi, zău aşa! Că doar sunt lucruri trebuincioase. Uită-te numai în ce haină veche umbli! Mai mare ruşinea! E toată numai petice. Şi alta bună n-ai! Ştiu eu bine că n-ai, cu toate că-mi spui că ai! Numai

Dumnezeu ştie ce ai făcut cu ea. Te rog să-mi dai ascultare şi s-o cumperi. Fă-o pentru mine, cumpăr-o dacă mă iubeşti.

Mi-ai trimis nişte albituri în dar. Ascultă-mă, Makar Alexeevici, ai să ajungi la sapă de lemn în felul ăsta! Ce, e glumă cât ai cheltuit cu mine? O groază de bani! Doamne, ce risipitor eşti! Şi nici n-aveam nevoie! Toate astea-s de prisos! Ştiu, sunt încredinţată că ţii la mine şi nu e nevoie să mi-o aminteşti prin daruri. Ş-apoi mi-e greu să le primesc, când ştiu cât te-au costat! Odată şi pentru totdeauna îţi spun să te astâmperi. Ai înţeles? Te rog, te rog din tot sufletul! Îmi ceri, Makar Alexeevici, să-ţi trimit mai departe însemnările mele; ai vrea să le isprăvesc. Dar eu nu ştiu cum de-am scris chiar şi ceea ce am scris! Acum însă n-aş avea putere să mai vorbesc despre trecutul meu. Nu vreau nici măcar să mă gândesc la el. Mă apucă groaza când răscolesc amintirile acelea. Şi ca să vorbesc de măicuţa mea nefericită, care şi-a lăsat copilul pradă acestor jivine, ar fi mai greu decât orice. Îmi sângerează inima când mă gândesc la toate astea! Sunt încă atât de proaspete în amintire! Nici nu mi-am venit bine în fire, necum să mă liniştesc, cu toate că s-a scurs un an şi mai bine de atunci. Dar dumneata cunoşti toată povestea!

Şi-apoi ţi-am mai spus despre cele ce gândeşte în clipa de faţă Anna Feodorovna: tot pe mine mă învinuieşte, zicând că n-am ştiut să-i mulţumesc pentru binele ce mi l-a făcut şi nu recunoaşte nici moartă că ar fi avut o înţelegere cu domnul Bîkov. Mă cheamă la dânsa. Zice că umblu cu „bogdaproste" şi că am apucat-o pe căi greşite. Zice că dacă mă întorc, o să ştie dânsa să descurce cum e mai bine toată povestea cu domnul Bîkov şi o să-l facă să-şi răscumpere vina faţă de mine. Mai zice că domnul Bîkov ar vrea să-mi dea zestre. Să şi-o păstreze. Eu mă simt bine aici, cu dumneata, cu buna mea Fedora care ţine atât de mult la mine că-mi aminteşte de răposata dădacă-mea. Dumneata, cu toate că-mi eşti neam mai de departe, dar mă aperi cu numele dumitale. Cât despre ei, pe ei nu-i cunosc! O să-i uit de mi-o fi cu putinţă. Ce mai vor de la mine? Fedora zice că toate astea-s vorbe de clacă şi că până la urmă o să mă lase în pace. Să dea Dumnezeu!

V.D.

Iunie 21.

Sufleţelul meu, măicuţă dragă

Aş vrea să scriu, dar nu ştiu cu ce să încep. Ce ciudat lucru e viaţa pe care o ducem noi doi acum, măicuţă dragă! Adică vreau să spun că niciodată zilele mele nu s-au scurs în atâta bucurie. Parcă m-ar fi blagoslovit bunul Dumnezeu cu un cămin şi o familie! Fetiţa mea dragă, ce atâta vorbă pentru patru cămăşuţe pe care ţi le-am trimis! Ştiu eu bine ca aveai nevoie de ele: am aflat de la Fedora. Pentru mine, măicuţă dragă, e o bucurie neînchipuit de mare să te mulţumesc! Asta-i plăcerea mea şi te rog să mi-o laşi. Nu mai deschide vorba şi nu te mai împotrivi. Niciodată în viaţă nu mi s-a mai întâmplat una ca asta! Am început şi eu să cunosc ce-i lumea! Mai întâi şi-ntâi nu mă mai simt singur, pentru că dumneata trăieşti aici, la doi paşi de mine, întru desfătarea mea; în al doilea rând, m-a poftit azi la ceai un chiriaş de aici, vecin cu mine, Ratazeaev, slujbaşul acela de care ţi-am spus că face la el acasă şezători literare. Astăzi are iar adunare; o să citim literatură. Vezi ce viaţă duc eu acum, măicuţă?! Te las cu bine. Ţi le-am scris toate astea aşa, fără vreun ţel anume, doar ca să te înştiinţez că-mi merge bine. Ai trimis vorbă prin Tereza, sufleţelul meu, că ai nevoie de mătase colorată, pentru brodat; am să-ţi cumpăr, măicuţă, am să-ţi cumpăr şi mătase. Chiar mâine o să am plăcerea să-ţi îndeplinesc întru totul voia. Ştiu şi unde pot s-o găsesc. Şi acum rămân
Al dumitale cu tot sufletul,
Makar Devuşkin.

Iunie 22.

Mult stimată Varvaira Alexeevna

Ţin să te încunoştiinţez, draga mea, că în casă la noi s-a întâmplat ceva trist de tot! Ceva cu adevărat, dar cu adevărat

vrednic de toată mila! Azi, cam pe la cinci de dimineaţă, i-a murit lui Gorşkov un copilaş. Nu ştiu bine ce-a avut: scarlatină ori altceva, dumnezeu ştie! M-am dus pe la ei. Să vezi acolo sărăcie, măicuţă! Şi ce harababură! Dar ce mă mir eu? Toată familia stă într-o singură odaie, despărţită doar printr-un paravan, ca să fie mai cuviincios. Le-au şi adus sicriaşul. E simplu da tot, dar destul de drăguţ, l-au cumpărat gata făcut. Băieţelul lor era de vreo nouă anişori. Făgăduia, cică, micuţul. Dar ce jale te apucă să-i priveşti, Varenka! Mama băiatului nu plânge, dar e atât de tristă, săraca! Poate: că aşa o să le vină mai uşor: unul mai puţin... Le-au rămas încă doi: unul mic de tot, la sân, şi o fetiţă tot mică, de vreo şase ani, sau poate ceva mai mult. Ce trebuie să simţi, zău aşa, când vezi că ţi se chinuie copilaşul, copilaşul tău, şi-ţi dai seama că nu poţi să-l ajuţi! Tatăl, îmbrăcat cu un frac vechi, soios, stă pe un scaun rupt şi-i curg pe obraji şiroaie de lacrimi. Poate că nu-s de durere, poate că-i curg doar ochii, aşa, ca de obicei. Şi ce om ciudat e! Dacă-i spui o vorbă roşeşte, se-ncurcă şi nu ştie ce trebuie să răspundă. Fetiţa cea mică stă rezemată de coşciug, galbenă la faţă, biata de ea, tăcută, gânditoare! Tare nu-mi place, Varenka, măicuţă, să văd un copilaş gânditor. Îmi face şi rău să-l privesc. Jos, lângă dânsa, zace aruncată o păpuşică din cârpe şi fetiţa nu se joacă! Ţine degeţelul pe buze şi stă aşa, fără să se clintească. Gazda noastră i-a dat o bombonică. Fetiţa a luat-o, dar n-a mâncat-o. Ce dureroase-s toate astea, Vairenka! Ce zici?
Makar Devuşkin.

Iunie 25.

Mult stimate Makar Alexeevici!

Îţi trimit cartea înapoi. E o carte cât se poate de urâtă! Mi-e şi scârbă s-o ating. De unde ai dezgropat o asemenea comoară? Nu, zău! Să lăsăm gluma la o parte: e oare cu putinţă să-ţi placă asemenea cărţi, Makar Alexeevici? Mie mi-a făgăduit cineva o carte cu adevărat bună de citit şi am să ţi-o împrumut şi dumitale, dacă vrei. Acum însă te las cu bine. N-am vreme

de scris, crede-mă!
V D.

Iunie 26.

Draga mea Varenka, trebuie să-ţi spun un adevăr: eu n-am citit cartea ceea, măicuţă. Am răsfoit, ce e drept, câteva paginuţe şi am văzut că-s nişte nimicuri, scrise, se vede treaba, numai ca să râzi, şi ce mi-am zis? Uite o carte veselă. Poate i-o plăcea şi Varenkăi! Şi uite-aşa, ţi-am trimis-o dumitale.

Să ştii însă că mi-a făgăduit Ratazeaev că-mi dă să citesc câte ceva cu adevărat literar! Atunci chiar că ai să ai cărţi bune, măicuţă. Că Ratazeaev, se pricepe el! E un adevărat cunoscător; şi-apoi e şi dânsul scriitor, şi încă ce scriitor, ehei! Are o pană isteaţă, foc şi un stil... o minunăţie! Mă rog, în orice vorbă, cât de neînsemnată, cât de obişnuită, grosolană chiar, într-o vorbă pe care eu, de pildă, i-aş spune-o lui Faldoni sau Terezei, până şi în asta are stil! Ştii doar că mă duc şi la şezătorile lui literare. Noi stăm şi fumăm, iar dânsul ne citeşte câte cinci ceasuri de-a rândul şi noi ascultăm. O literatură!... Bomboană, nu altceva! Minune! Flori! Zi-i flori şi pace! Pe fiece pagină câte un mănunchi! Şi el, ce om prietenos, drăguţ, binevoitor. Ce sunt eu, de pildă, pe lângă dânsul? Nimic! El e un om despre care se vorbeşte. Pe când eu? Ca şi cum nici n-aş fi pe lume! Şi uite, poftim: şi faţă de mine e drăguţ. Eu, bineînţeles că-i mai copiez câte ceva. Dar să nu care cumva să-ţi închipui, Varenka dragă, că aici îi aici, că de aceea e drăguţ cu mine, pentru că-i copiez unele lucruri. Să nu pleci urechea la clevetiri, măicuţă, la clevetiri murdare. Nu, eu îi copiez numai pentru că aşa vreau eu şi pentru plăcerea lui; iar dânsul, dacă-i drăguţ cu mine, o face pentru plăcerea mea. Şi eu ştiu să preţuiesc o purtare subţire, măicuţă! E un om bun, foarte bun chiar şi un scriitor de mare preţ.

Şi ce lucru însemnat e literatura, Varenka! Un lucru foarte însemnat! Asta tot de la ei am aflat-o, alaltăieri. Un lucru adânc! Întăreşte inimile oamenilor, îi învaţă, şi câte şi mai câte scria despre asta în cărticica ceea a lor! Şi ce frumos scria!

Literatura — cică — e un tablou. Adică, mai bine zis un tablou şi o oglindă; ea înfăţişează patimile, tot ea e o critică subţire, o culegere de sfaturi şi un document. Toate astea le-am prins de la ei. Să-ţi spun cu mâna pe inimă, măicuţa: uite, stau eu acolo printre dânşii, ascult (fumez câte o pipă, cum fac şi ei), dar când încep să se măsoare cu vorba şi să se certe pe tot soiul de probleme de-ale lor, apoi atunci mă dau bătut cu totul, măicuţă! Acolo, draga mea, alde noi trebuie să se dea bătuţi Iară vorbă multă! Mă uit ca un prost şi mi-e şi ruşine de mine. Stau toată seara şi-mi storc creierii cum să strecor şi eu măcar un cuvinţel cât de mic în convorbirea lor, dar parcă-i un făcut: cuvinţelul acela ia-l de unde nu-i. Şi mă apucă, Varenka, o mare părere de rău că-s un netot şi că nu le ştiu pe toate câte trebuie, c-am crescut lung — cum zice proverbul — da mintea mi-a rămas scurtă... Ce fac eu, de pildă, când am vreme liberă? Dorm ca un nătărău! Pe când dacă eram altfel, în loc de îndeletnicirea asta nefolositoare aş fi putut să fac ceva foarte plăcut: să mă aşez la masă şi să scriu. Bine şi pentru mine, bine şi pentru alţii. Uită-te numai, draga mea, câţi bani iau ăştia, doamne iartă-mă! Chiar şi Ratazeaev, de pildă, să vezi ce ia! Crezi că-i mare lucru pentru el să scrie o foaie? Păi sunt zile când scrie câte cinci, şi ştii cât ia? Trei sute de ruble pe una. O anecdotă, acolo, sau ceva aşa, mai interesant — face câte cinci sute! Şi crezi că nu-i dă? Că sucită, că-nvârtită, dar până la urmă îi dă cum te văd şi cum mă vezi! Alteori pune în buzunar câte un miar întreg! Ei, ce zici de asta, Varvara Alexeevna? Ehei, ce să mai vorbim! Are dânsul un caieţel cu poezioare! Şi-s mititele, poezioarele celea, şi cât crezi că cere pe ele? Şapte mii, măicuţă, şapte mii! Gândeşte-te numai! Păi asta-i o „avere imobilă", o casă mare! Zice că-i dau cinci mii pe ele, da nu vrea! Am căutat să-i bag minţile-n cap şi i-am zis: „Ia, nene, cinci mii de la dânşii şi să fie sănătoşi! Că-s bani, nu glumă!" „Ba nu iau de loc, zice, o să-mi dea ei şi şapte, tâlharii!" E tare descurcăreţ, zău aşa!

Şi dacă tot veni vorba, măicuţă, hai să-ţi copiez şi dumitale o bucată din Patimile italiene. Are el o operă cu titlul ăsta. Citeşte-o, Varenka, şi judecă singură! „...Vladimir tresări şi

patimile începură să clocotească nebune în pieptul lui, iar sângele să-i fiarbă în vine...
„— Contesă, — strigă dânsul, — contesă! Îţi .dai oare seama cât de nimicitoare e pasiunea mea, cât de nemărginită e nebunia mea? Nu, visele mele nu m-au înşelat! Iubesc, iubesc, cu înflăcărare, cu turbare, fără minte! Tot sângele bărbatului tău n-o să poată îneca extazul năpraznic şi clocotitor al sufletului meu! Piedicile meschine din faţă-mi, n-o să zăgăzuiască focul atotnimicitor şi infernal, care-mi brăzdează pieptul istovit de suferinţe. O, Zinaida, Zinaida!...
„— Vladimir! — şopti contesa pierdută, culcându-şi capul pe umărul lui.
„— Zinaida! — strigă Smeliski extaziat.
„Din pieptul lui se evaporă un oftat. Şi focul izbucni cu vâlvătăi mistuitoare pe altarul iubirii, brăzdând piepturile nefericiţilor chinuiţi.
„— Vladimir! — şopti contesa plină de-ncântare! Sânul i se ridică năpraznic, obrajii i se făcură stacojii, iar ochii îi ardeau.
„O nouă căsătorie îngrozitoare se săvârşise!. „Peste o jumătate de ceas, bătrânul conte intră în budoarul soţiei sale.
)) Ce zici, sufleţele, m-ar fi bine să poruncim să se pună samovarul, în cinstea prea iubitului oaspe? — îi spuse el nevestei, mângâind-o pe obraz".

Şi acum, aş vrea să te întreb, măicuţă, după toate astea: — cum le găseşti? E cam... liber spus, ce e drept, nu zic ba, dar în schimb e bine! Că de bine-i bine, n-ai ce-i face! Acum, dă-mi voie să-ţi mai copiez o bucată din nuvela *Ermak şi,Ziuleika.*
Inchipuieşte-ţi, măicuţă, că Ermak, sălbaticul şi temutul cuceritor al Siberiei, e indrăgostit de Ziuleika, fata ţarului Kucium, al Siberiei, pe care a luat-o ca roabă. Întâmplarea e luată chiar din vremea lui Ivan cel Groaznic, după câte vezi. Iată aici o convorbire dintre Ermak si Ziuleika:
„— Mă iubeşti, Ziuleika? O, mai spune-mi-o, mai spune-mi-o o dată!...
„— Te iubesc, Ermak, — şopti Ziuleika.
„— O, cerule, şi tu pământ, vă mulţumesc! Sunt fericit!... Voi mi-aţi dat tot la ce-a năzuit duhul meu neliniştit încă, din anii

crudei mele tinereţi. Aşadar, încoace mă chemai tu, steaua mea călăuzitoare! Iată dar pentru ce m-ai adus aici, dincolo de Birîul de Piatră! Am să i-o arăt lumii întregi pe Ziuleika mea, şi oamenii, aceşti monştri turbaţi, n-o să cuteze să-mi arunce vreo învinuire. O, dacă ar fi pe înţelesul lor chinurile tainice ale sufletului ei gingaş, o, dacă ar fi în stare să vadă un poem întreg într-o singură lacrimă de-a Ziuleikii mele! O, lasă-mă să şterg cu sărutări această lacrimă, lasă-mă să sorb această lacrimă cerească... tu, fiinţă nepământeană!

„— Ermak, — răspunse Ziuleika, — lumea-i rea, oamenii sunt nedrepţi! Ei au să ne alunge şi au să ne osândească, dragul meu Ermak! Ce o să se facă sărmana fecioară — crescută în mijlocul zăpezilor dragi ale Siberiei, în iurta tatălui ei — în lumea voastră rece, îngheţată, lipsită de suflet şi mândră? Oamenii n-au să mă înţeleagă, doritul meu, iubitul meu.

„— Atunci sabia mea căzăcească o să se ridice şi o să şuiere deasupra lor! — strigă Ermak, aruncând în jur căutături sălbatice"...

Şi acum, Varenka, să-l vedem pe Ermak, când află că Ziuleika lui a fost înjunghiată. Kucium, bătrânul orb, folosindu-se de întunecimea nopţii, s-a strecurat în lipsa lui Ermak în cortul acestuia şi şi-a înjunghiat copila, vrând să-i dea o lovitură de moarte lui Ermak, care i-a luat sceptrul şi coroana.

„— Drag mi-e să aud scrâşnetul fierului lovit de piatră! — strigă Ermak cuprins de o furie nebună, ascuţindu-şi pumnalul de oţel, pe piatra vrăjitorilor. — Vreau sânge! Sângele lor! Trebuie să-i fac bucăţi, bucăţi, bucăţi!!!"

Şi după toate astea, Ermak, nemaiputând să supravieţuiască Ziuleikii lui, se aruncă în Irtîş şi aici se sfârşeşte toată povestea.

Şi acum, o frântură dintr-o descriere glumeaţă, scrisă numai ca să stârnească râsul: „Îl cunoaşteţi pe Ivan Prokofievici Jeltopuz? Ei bine, e acela care 1-a muşcat de picior pe Pirokofi Ivanovici! Ivan Prokofievici nu ştie de - glumă, dar în schimb are virtuţi rare; Pirokofi Ivanovici, dimpotrivă, moare după ridichi cu miere. Pe vremuri, când era

bine cu Pelagheia Antonovna... Dar pe Pelagheia Antonovna o cunoaşteţi? E aceea care-şi pune întotdeauna fusta pe dos".

Să mori de râs, Varenka şi alta nimic! Ne tăvăleam pe jos de râs, când ne-a citit-o! Ca să vezi ce poate! Doamne fereşte! Dealtfel, măicuţă dragă, cu toate că e întortochiată şi cam prea jucăuşă, e nevinovată şi n-are pic de idei liberale sau lunecări libeir-cugetătoare. Trebuie să-ţi mai spun, măicuţă, că Ratazeaev are o purtare desăvârşită şi de aceea e un scriitor minunat, nu ca alţi scriitori.

Dar ce-ar fi, zău aşa — doamne ce gânduri îi vin uneori în cap omului — ...ce-ar fi, zic, dacă aş scrie şi eu ceva? Ei, ce s-ar întâmpla atunci? Să zicem, de pildă, că deodată, netam-nesam, ar ieşi în lume o cărticică cu titlul *Poeziile lui Makar Devuşkin.* Ce ai spune atunci, îngeraşul meu? Ce ţi-ai închipui, ce-ai gândi? Eu unul ştiu despre mine, măicuţă, că dacă mi-ar ieşi cărticica, atunci chiar că n-aş îndrăzni să mă arăt pe Nevski. Cum ar fi, zău, dacă fiecare ar spune că, uite, cică, vine acela care scrie literatură, poetul Devuşkin şi că, uitaţi-vă, chiar dumnealui e Devuşkin! Ei, ce m-aş face eu, atunci cu cizmele mele? Căci trebuie să-ţi pomenesc în treacăt, măicuţă, că cizmele mele sunt aproape totdeauna peticite,! iar tălpile, drept să spun, mi se dezlipesc uneori într-un chip chiar cu totul ruşinos. Ei, zi şi dumneata, ce s-ar întâmpla dacă toţi ar afla că poetul Devuşkin, are cizmele peticite? Dacă ar afla-o, de pildă, vreo; contesă-ducesă, ce-ar spune, draga mea? Dânsa poate; nici nu le-ar lua în seamă, pentru că eu aşa îmi închipui că ducesele nu se uită la cizme, mai ales la cele funcţionăreşti (că sunt cizme şi cizme pe lume), dar, dacă i-ar povesti alţii toate astea? Dacă prietenii mei m-ar da de gol? Ratazeaevaii fi cel dintâi care ar face-o, pentru că el se duce pe la contesa V.; zice că se duce des, ca un vechi prieten. Zice că-i o bomboană contesa aceea, o doamnă „literară"! Mare şmecher şi Ratazeaev!

Dealtfel să sfârşim cu tema asta. Dacă ţi le-am înşirat pe toate, apoi am făcut-o numai aşa, îngeraşule, ca să te mai înveselesc, să te fac să râzi. Cu bine, sufletul meu! Ţi-am scris o grămadă, dar numai pentru că sunt astăzi cât se poate de bine

dispus. Masa am luat-o cu toţii la Ratazeaev (să-i fi văzut cât de ghiduşi sunt!) şi am pus acolo la cale un roman!... Ei, dar ce să-ţi mai scriu! Vezi numai, să nu-ţi închipui ceva despre mine, Varenka! Eu, ştii... numai aşa! Iar cărţi o să-ţi trimit, o să-ţi trimit neapărat!... Umblă pe-aici din mână-n mână, o carte de-a lui Paul de Kock[8]). Dar Paul de Kock n-o să ajungă la dumneata. Nu, nu! Nu merge pentru dumneata! Se spune despre el, măicuţă, că stârneşte dreapta mânie a tuturor criticilor din Petersburg. Îţi trimit un funt de bomboane, pe care le-am cumpărat anume pentru dumneata. Mănâncă-le, sufleţelul meu, şi la fiecare bombonică, gândeşte-te la mine. Dar vezi să nu ronţăi acadelele! Să le sugi numai, că altfel te-ar putea durea dinţişorii. Îţi plac poate şi fructele zaharisite? Scrie-mi neapărat. Şi acum cu bine, cu bine! Hristos să te aibă în pază, drăguţa mea. Iar eu rămân veşnic

al dumitale cel mai credincios prieten,
Makar Devuşkin.

Stimate domn, Makar Alexeevici!
Iunie 27.

Fedora spune că, dac-aş vrea, s-ar găsi oameni care m-ar ajuta cu plăcere şi mi-ar face rost de un loc de guvernantă într-o casă foarte bună. Ce zici, prietenul meu, să mă duc, ori ba? Se-nţelege că aşa n-o să mai fiu o povară pentru dumneata, şi locul mi se pare într-adevăr bun. Pe de altă parte însă, mi-e cam frică să intru într-o casă necunoscută. Ei, cică, sunt moşieri. O să înceapă să întrebe despre mine, să mă descoase, de una, de alta; ce o să le spun atunci? Şi pe deasupra mi-e atât de dragă singurătatea, sunt atât de sălbatică! Îmi place să mă rostuiesc în colţişorul meu şi să nu-l schimb multă vreme. Parcă tot e mai bine acolo unde te-ai obişnuit: chiar când o duci ca vai de om, tot e mai bine! Şi-apoi ar trebui să plec de-

[8] *Paul de Kock* (1794 - 1871) — romancier francez, cu renume de scriitor frivol. (N. trad.)

aici şi numai Dumnezeu ştie cum ar fi slujba; poate o să mă pună să dădăcesc prunci, nici mai mult nici mai puţin! Şi oamenii, cum or fi? Că uite, schimbă a treia guvernantă în doi ani! Sfătuieşte-mă şi dumneata, Makar Alexeevici, pentru Dumnezeu: să mă duc, ori ba? Şi de ce nu vii niciodată pe la noi? Când şi când te arăţi pentru o clipă şi gata! Ne vedem aproape numai duminica la liturghie! Vai ce sălbatic eşti! Parcă ai fi eu! Ce e drept, îţi sunt cam rudă! Nu mă iubeşti, Makar Alexeevici; iar pe mine mă apucă uneori urâtul de atâta singurătate! Câteodată, mai ales în amurg, stau singură-singurică. Fedora e dusă pe undeva... Stau şi mă gândesc şi mă tot gândesc fără sfârşit, îmi amintesc tot ce-a fost, şi bun şi rău, toate îmi lunecă pe dinaintea ochilor, pe toate le zăresc ca prin ceaţă. Îmi apar deodată feţe cunoscute (încep să le văd aproape aievea), iar pe măicuţa o văd mai des decât pe toţi... Dar ce vise am uneori! Simt că stau prost de tot cu sănătatea; abia mă ţin pe picioare; azi când m-am ridicat dimineaţa din pat, mi-a venit ameţeală; şi pe deasupra mă mai chinuie şi tusea asta rea! Presimt, ştiu că în curând am să mor. Cine o să mă îngroape, oare? Cine o să meargă după coşciugul meu? Cine o să mă plângă?.. Şi uite-aşa mă gândesc că poate o să mor într-un loc necunoscut, într-o casă străină, într-un ungher străin!... Doamne, ce tristă-i viaţa, Makar Alexeevici! Ce mă tot hrăneşti cu bomboane, prietene? Nu ştiu, zău, de unde iei atâţia bani! Ah, păstrează-ţi banii, prietenul meu! Păstrează-i bine, pentru Dumnezeu! — Fedora vinde covorul pe care l-am brodat eu. Cineva ne-a şi dat 50 de ruble de hârtie. Socotesc că-i foarte bine. Credeam că o să luăm mai puţin. O să-i dau Fedorei trei ruble, şi mie o să-mi fac o rochiţă simplă de tot, dar călduroasă. Iar dumitale o să-ţi fac o jiletcă; ţi-o fac cu mâna mea şi am să aleg o stofă bună.

Fedora mi-a adus o carte: *Povestirile lui Belkin,* pe oare ţi-o trimit şi dumitale, dacă ai să vrei s-o citeşti. Te rog numai să n-o murdăreşti şi să n-o ţii, prea mult, pentru că-i carte străină; e scrisă de Puşkin. Acum doi ani am citit aceste povestiri împreună cu măicuţa mea, şi mi-a venit tare greu să le recitesc. Dacă ai ceva cărţi, trimite-mi-le, te rog, şi mie, dar numai dacă

nu le ai de la Ratazeaev, care o să-ţi dea, bineînţeles, vreo operă de-a lui, dacă cineva i-a tipărit-o vreodată. Cum poate să-ţi placă ceva scris de el, Makar Alexeevici? Dumnezeule, ce nimicuri! Acum, te las cu bine; prea m-am întins la vorbă! Când sunt tristă, îmi face plăcere să flecăresc despre te miri ce! E ca o doctorie! Numaidecât mă simt mai bine, mai ales dacă izbutesc să spun tot ce am pe suflet. Rămâi sănătos, prietenul meu.
A dumitale *V. D.*

Iunie 28.

Varvara Alexeevna, măicuţă!

Dă-o-ncolo de supărare! Cum se poate una ca asta? Haide, haide, îngeraşul meu! Cum de ţi-iau intrat în cap asemenea gânduri? Nu eşti bolnavă, sufleţelul meu! Nu eşti bolnavă deloc! Dimpotrivă, înfloreşti, zău că-nfloreşti! Ce e drept, eşti cam gălbioară la obraz, dar tot înfloreşti! Şi ce sunt visele şi vedeniile de care-mi vorbeşti! Mai mare ruşinea, sufleţelul meu, zău aşa. Dă-le-ncolo de vise, şi gata! Eu de ce dorm bine? De ce nu mi se-ntâmplă nimic? Uită-te la mine, măicuţă! Trăiesc ca tot omul, dorm liniştit, sunt sănătos tun, într-un cuvânt, zdravăn şi voinic de ţi-e mai mare dragul. Linişteşte-te şi dumneata, sufletul meu, că-i ruşine, zău! Caută de te schimbă. Că ştiu eu bine de ce-i în stare căpşorul matale: cum îţi intră ceva în el, începi numaidecât să visezi şi te laşi pradă tristeţii. Încetează măcar de dragul meu! Să te duci la stăpân? Niciodată! Nu nu şi iar nu. Ce ţi s-a mai năzărit, ce te-a găsit? Şi pe deasupra să mai pleci şi de-aici? Nu, măicuţă! Asta n-o pot îngădui! O să mă înarmez cum o să pot? mai bine împotriva unei astfel de hotărâri. O să-mi vând fracul vechi, o să umblu numai în cămaşă pe străzi, dar dumneata n-ai să duci lipsă de nimic. Nu, Varenka, nu! Te cunosc eu bine! Asta-i aiureală, curată aiureală! Şi numai Fedora e de vină! Se vede că ea, neghioaba, ţi-a -băgat în cap toate astea. Să n-o asculţi, măicuţă! Poate că nu ştii tot adevărul despre ea?... E o muiere proastă, cârcotaşă, certăreaţă! Tot ea 1-a băgat în groapă şi pe

răposatul bărbatu-său. Sau poate te-a supărat cu ceva? Nu, măicuţă, nu, pentru nimic în lume! Eu cum rămân atunci? Ce-o să mă fac? Nu, Varenka, sufletul meu, scoate-ţi asta din minte. Ce-ţi lipseşte aici, la noi? Ne eşti dragă ca lumina ochilor şi văd că şi dumneata ne iubeşti. Atunci stai acolo liniştită, coase, citeşte sau ar fi mai bine să nu coşi; mă rog, cum vrei, dar stai aici cu noi. Că judecă şi dumneata: treabă-i asta?... Uite, o să-ţi fac rost de o cărticică şi pe urmă ne-om duce iar la plimbare pe undeva! Dar mata să nu te mai gândeşti la toate astea, măicuţă! Bagă-ti minţile în cap şi lasă prostiile! O să viu şi pe la dumneata şi încă foarte curând, dar te rog să primeşti vorba asta pe care ţi-o spun cinstit, din toată inima: nu-i frumos ce faci, sufletul meu, nu-i frumos! Eu, se-nţelege, sunt om fără carte şi ştiu bine asta, ştiu că bruma de învăţătură, pe care o am e dintre acelea de doamne ajută, dar nu ăsta-i lucrul cel mai de seamă şi nu despre mine-i vorba, ci despre Ratazeaev, a cărui apărare o iau cu tot dinadinsul, vrei nu vrei îmi e prieten şi de aceea mă ridic pentru el! El scriei bine, foarte, foarte bine şi iar foarte bine! Nu sunt de părerea dumitale şi, oricât ai vrea, nu pot să fiu şi pace! El scrie viu, în fraze scurte, înflorate cu tot felul de idei prin ele... Într-un cuvânt — foarte bine!

Poate că n-ai citit cu toată luarea-aminte cuvenita, Varenka, sau nu erai în apele dumitale: te-o fi supărat Fedora ori îi fi avut vreo altă neplăcere! Nu zău, citeşte-le cu mai multă simţire şi luare-aminte, când eşti veselă şi bine dispusă; uite, de pildă, când iei o bombonică în gură, atunci ar fi clipa potrivită! Sunt pe lumea asta şi scriitori mai de seamă decât Ratazeaev! Nu zic ba! Spune cineva ceva? Sunt unii chiar cu mult mai buni! Dar ei sunt în felul lor şi Ratazeaev e în felul lui! Şi ei scriu bine şi Ratazeaev scrie bine! Mă rog, el scrie aşa, când îi vine lui, şi foarte bine face că scrie! Şi acum, la revedere, măicuţă! Nu mai pot să-ţi scriu! Am treabă şi mă grăbesc. Vezi de te linişteşte, măicuţă dragă, lumina ochilor mei! Dumnezeu să te aibă în paza lui. Iar eu rămân al dumitale oredincios prieten

Makar Devuşkin.

P.S. Mulţumesc pentru carte, sufletul meu! O să-l citesc şi pe

Puşkin; diseară trec neapărat pe la dumneata.

Dragul meu Makar Alexeevici
Iulie 1.

Nu, prietenul meu, n-am s-o duc eu multă vreme aici printre voi! M-am gândit mai bine şi am găsit că rău fac când dau cu piciorul unui loc atât de bun! Acolo o să am cel puţin bucata de pâine sigură! Şi-apoi o să-mi dau toată silinţa şi o să câştig dragostea acelor oameni străini; ba chiar o să-mi schimb şi firea de-o trebui. Ştiu că-i greu şi dureros să trăieşti printre străini, să fii la cheremul lor, să-ţi ascunzi şi să-ţi înfrângi simţămintele, dar o să mă ajute dumnezeu! Doar n-o să rămân toată viaţa o sălbatică! Am mai văzut eu de-astea! Mi-aduc aminte când eram mică şi mă duceam la pension... Duminica mă jucam şi mă zbenguiam acasă de mă certa uneori şi mama. Dar mie puţin îmi păsa! Aveam inima uşoară şi sufletul plin de lumină. Dar când se apropia seara, mă cuprindea deodată o tristeţe de moarte. La nouă trebuia să mă întorc la pension şi acolo toate erau străine, reci, aspre... Luni guvernantele erau de obicei totdeauna supărate... îmi simţeam inima mică şi-mi venea să plâng. Uneori mă ascundeam în câte un ungher şi plângeam acolo singură-singurică; mă temeam să nu mă vadă cineva şi să zică de mine că-s leneşă. Eu nu plângeam doar pentru că trebuia să învăţ! Dar ce să vezi? Până la urmă m-am obişnuit cu pensionul şi la plecare am plâns când m-am despărţit de prietenele mele. Şi-apoi nu-i frumos să vă fiu povară, dumitale şi Fedorei. Gândul acesta mă chinuie într-una. Toate astea ţi le spun fără ocol, pentru că m-am deprins să-ţi vorbesc cu inima deschisă. Crezi că nu văd că Fedora se scoală în fiecare zi cu noaptea-n cap şi se apucă de rufele ei şi roboteşte până noaptea târziu? Şi doar oasele ei bătrâne cer odihnă! Crezi că nu văd că dumneata îţi cheltuieşti ultimul bănuţ cu mine? E oare drept asta, cu mijloacele pe care le ai? Îmi scrii că o să vinzi şi cămaşa de pe dumneata ca să nu mă laşi în nevoie. Cred, prietenul meu! Nu mă îndoiesc de inima

dumitale bună! Dar asta o spui acum! Acum când ai bani la care nu te aşteptai; când ai primit gratificaţie. Dar pe urmă? Ce o să se întâmple mai târziu? Ştii foarte bine că sunt mereu bolnavă. Nu pot lucra aşa cum lucrezi dumneata, deşi aş vrea din tot sufletul; şi-apoi nici nu se găseşte mereu de lucru. Atunci ce-mi rămâne de făcut? Să mor de inimă rea privindu-vă pe voi amândoi, dragii mei? Cu ce vă pot fi eu de folos, măcar cât de cât? Şi de ce spui că nu poţi trăi fără mine? Ce bine ţi-am făcut? E adevărat că ţin la dumneata din tot sufletul, că te iubesc mult de tot din fundul inimii, dar amară-i soarta mea! Ştiu să iubesc, pot să iubesc, dar atâta tot! Nu pot nici să fac bine, nici să răsplătesc pentru binele pe care mi l-ai făcut. Atunci de ce nu mă laşi să plec? Mai gândeşte-te şi spune-mi ultimul cuvânt. În aşteptare, rămân a dumitale
V. D, care te iubeşte

Iulie 1.

Fleacuri, Varenka, fleacuri şi nimic mai mult. Dacă te lasă omul în voia dumitale, cine ştie ce-ţi mai trece prin căpşorul cela zbuciumat! Nici asta nu-ţi place, nici ailaltă nu-i bună! Numai că eu îmi dau acum seama că toate-s fleacuri. Spune şi dumneata, măicuţă, ce-ţi lipseşte aici la noi? Şi noi te iubim, şi mata ne iubeşti, suntem cu toţii mulţumiţi şi fericiţi; ce mai vrei? Da la stăpân, printre oameni străini, ce ai să te faci? Cred că nu ştii încă ce-nseamnă străinii! Întreabă-mă pe mine, că o să-ţi spun eu! Ştiu bine de tot ce-nseamnă să fii la străini, şi am gustat din pâinea lor! E rău străinul, Varenka! Rău şi hain! Dacă nu poate să-ţi sfâşie altfel inima, ţi-o sfâşie cu vorbă de dojana, cu ocară şi cu priviri ucigătoare. La noi aici ţi-e cald, ţi-e bine de parcă ai sta într-un cuibuşor. Şi dacă pleci, noi cui rămânem? Ce o să ne facem fără dumneata? Mai ales eu, bătrânul? Crezi că n-avem nevoie de dumneata? Crezi că nu ne eşti de folos? Cum adică? Spune şi dumneata, măicuţă, cum adică nu ne eşti de folos? Dimpotrivă, Varenka, îmi aduci un mare folos! Ai asupra mea o înrâurire binefăcătoare... Chiar şi acum, de pildă: mă gândesc la dumneata şi îmi simt sufletul mai

luminat... Când îţi scriu câte o scrisoare, îmi pun toată inima în ea, dar şi de la mata primesc răspuns la toate... Ţi-am cumpărat şi câte ceva de purtat, ţi-am făcut şi o pălărioară... când îmi dai câte o treabă, ţi-o fac fără greş... Nu, zău! Cum poţi să spui că nu-mi eşti de folos? Ce-o să mă fac singur la bătrâneţe, la ce o să fiu bun? La asta nu te-ai gândit, Varenka? Atunci te rog să te gândeşti, şi încă bine de tot: „La ce-o să mai fie bun omul ăsta fără mine?" M-am obişnuit atât de mult cu dumneata, draga mea. Ce o să fie dacă pleci?! Nu-mi rămâne decât să mă azvârl în Neva şi... gata socoteala. Îţi dau cuvântul meu că aşa o să se-ntâmple, Varenka! Altfel nu văd ce aş putea face fără dumneata! Of, Varenka, sufletul meu! Văd că vrei cu tot dinadinsul să mă ducă şi pe mine un căruţaş la ţintirimul Volkovo, cu o singură babă-bocitoare în urma sicriului, să mă coboare în groapă, să grămădească ţărână peste mine şi să mă lase apoi singur. Mare păcat îţi faci cu mine, măicuţă dragă! Mare păcat, zău! Îţi înapoiez cărticica pe care mi-ai trimis-o şi dacă vrei să-mi ştii părerea, sufleţele, pot să-ţi spun că niciodată în viaţa mea n-am citit o carte mai frumoasă. Şi uite, mă întreb, măicuţă, cum de am trăit până acum pe lume, aşa ca un prost, Doamne iartă-mă? Ce am făcut? Din ce desiş de codru viu? Că doar nu ştiu nimic! Chiar nimic! Ce mai la deal la vale, Varenka: sunt un om fără carte. Am citit până acum o nimica toată, pot să spun că aproape n-am citit: *„O cadra de om",* oare-i o carte scrisă de unul deştept, am citit-o! Apoi *„Băieţelul care cântă din clopoţel"*, şi *„Cocorii lui Ibicus"*[9]*).* Şi asta-i tot! Altceva n-am mai citit. Acum, am citit *„Căpitanul de poştă"* din cărticica pe care mi-ai trimis-o! Vezi cum se-ntâmplă uneori pe lumea asta, măicuţă? Trăieşti, trăieşti şi nu ştii că-i de ajuns sa-ntinzi mâna ca să iei o cărticică în care-i zugrăvită de-a fir-a-păr viaţa ta! Dar de-abia începi s-o citeşti, că tot ce n-ai înţeles înainte ţi se limpezeşte parcă în minte, ţi se luminează şi vezi că aşa trebuie să fie! Şi apoi uite pentru ce am mai îndrăgit eu cartea dumitale: alta, o citeşti uneori şi o răsciteşti până înnebuneşti, dar e aşa de

[9] *„Cocorii lui Ibicus"* — legendă de Schiller, tradusă de Jukovski. (N, trad.)

întortochiată că nu pricepi nimic. Eu unul, de pildă, sunt greu de cap. Aşa-s eu: greu de cap! De aceea nu pot citi cărţi prea dibăcite. Pe asta, însă, o citesc de parcă eu aş fi scris-o! Cum să-ţi spun mai bine? Parcă ar fi inima mea, bună-rea, cum este, pe care am deschis-o în faţa oamenilor, povestindu-le cu de-amănuntul tot, tot! Ş-apoi ce întâmplare simplă! Zău c-aş fi scris-o şi eu la fel! De ce n-aş scrie-o? Că de simţit o simt întocmai ca în cartea asta şi m-am aflat în împrejurări asemănătoare celor ale lui Samson Vîrin, de pildă, săracul de el! Şi-apoi câţi Samsoni de-ăştia, nenorociţi ca vai de lume, umblă printre noi! Şi cu câtă dibăcie sunt înfăţişate toate! Abia mi-am putut stăpâni lacrimile, măicuţă dragă, când am citit că s-a dat la beţie, sărmanul de el, că şi-a băut mintea, şi că dormea cât era ziulica de mare, învelit cu cojocul lui de oaie, iar durerea şi-o îneca în vin... Iar când îşi amintea de fie-sa, Duniaşa, oiţa rătacită, vărsa lacrimi amare, ştergându-şi ochii cu poala hainei soioase... Curat ca în viaţă! Nu, zău, citeşte-o şi dumneata: parcă-i viaţa însăşi! Parcă trăieşte! Am văzut şi eu toate astea, în jurul meu. Tereza, de pildă. Sau... de ce am căta în altă parte? Slujbaşul nostru! Nu-i şi el un Samson Vîrin? Atâta doar că se numeşte altfel: *Gorşkov*. Pentru toţi se potrivesc cele scrise în carte, măicuţă, şi tuturor li se poate întâmpla: şi dumitale, şi mie! Până şi vreun conte dintre aceia care stau pe Nevski sau pe malul Nevei, şi el poate avea aceeaşi soartă, deşi la prima vedere s-ar părea că-i altceva, pentru că la alde ei toate sunt altfel — mai simandicoase! Dar până la urmă e acelaşi lucru: ceea ce scrie acolo i se poate întâmpla şi lui, cum mi se poate întâmpla şi mie. Iac-aşa, măicuţă iar dumneata umbli să pleci de la noi! Păi aşa, n-ar fi de mirare să cad şi în păcat, Varenka! Ai să mă pierzi şi pe mine, şi pe dumneata! Of, luminiţa mea dragă, scoate-ţi din căpşor toate gândurile astea năstruşnice şi nu mă mai chinui degeaba! Cum ai să poţi mata, puişor gingaş şi fără aripioare, cum ai să poţi, zic, să te fereşti din calea pierzării şi să te aperi de oameni răi? Ei, haide, haide, Varenka! Vezi de te face bine şi nu mai da ascultare sfaturilor prosteşti sau bârfelilor! Iar cărticica asta, a dumitale, mai citeşte-o o dată, mai citeşte-o cu

luare-aminte, că o să-ţi folosească!

I-am vorbit şi lui Ratazeaev despre „Căpitanul de poştă". Dar el mi-a spus că astea-s vechituri şi că acum ies cărticele cu poze şi cu tot felul de descrieri; de fapt nu prea am priceput ce a vrut să înţeleagă cu asta. Ca încheiere însă mi-a spus că Puşkin e un scriitor de seamă şi că a fost fala Rusiei şi câte şi mai câte. De bună-i bună cărticica, n-am ce zice. Mai citeşte-o, Varenka, încă o dată, cu toată luarea-aminte; fă după cum te sfătuiesc eu şi fă-i bucurie unui bătrân ca mine prin supunerea şi ascultarea dumitale! Atunci o să te răsplătească şi Dumnezeu, draga mea! O să te răsplătească negreşit, ai să vezi. Prietenul dumitale bun, *Makar Devuşkin.*

Mult stimate Makar Alexeevici!
Iulie 5.

Fedora mi-a adus astăzi cincisprezece ruble de argint. Ce mult s-a bucurat, săraca de ea, cind i-am dat şi ei trei ruble! Îţi scriu în grabă, pentru că tocmai îţi croiesc jiletca. Stofa e o minune: galbenă cu floricele. Îţi mai trimit o carte, în care sunt adunate tot felul de povestiri. Unele din ele le-am citit. Vezi de citeşte neapărat „Mantaua". Mă tot rogi să mă duc cu dumneata la teatru. Oare n-o să fie prea scump?! Poate doar aşa, pe undeva, la balcon. Ce e drept, n-am fost demult la teatru; nici nu-mi amintesc de când. Numai că mă tot gândesc c-o să coste prea-mult! Fedora se mulţumeşte să clatine din cap. Spune că felul de viaţă pe care-l duci acum nu e deloc pe potriva câştigului dumitale. Văd şi eu că are dreptate. Numai cu mine ce de bani ai cheltuit! Vezi, prietenul meu bun, să nu iasă rău! Fedora mi-a mai spus de nişte vorbe pe care le-a auzit, cum că te-ai certat cu proprietăreasa dumitale pentru că nu i-ai plătit chiria. Mi-e frică pentru dumneata! Acu, cu bine! Mă grăbesc. Am puţină treabă — schimb panglicile de la pălărie.

V. D

P.S. Dacă ne ducem la teatru, o să-mi pun pălălăriuţa cea nouă,

iar pe umeri pelerina neagră. Crezi că o să-mi stea bine?

Iulie 7
Mult stimată Varvara Alexeevna

...Eu tot la ce vorbeam ieri mă întorc. Da, măicuţă, pe atunci îmi umblau şi mie tot felul de aiureli prin cap. M-am îndrăgostit de actriţa ceea până peste urechi! Şi asta încă n-ar fi cine ştie ce; mai grozav e că n-am văzut-o aproape de loc şi la teatru n-am fost decât odată, şi totuşi eram amorezat lulea.

Aveam pe atunci vecini de cameră vreo cinci tineri, toţi băieţi de viaţă nevoie mare. M-am împrietenit cu ei, mai de voie, mai de nevoie, deşi mă ţinusem mereu la o oarecare depărtare de dânşii. Ca să nu creadă însă că mă las mai prejos, le ţineam hangul la toate. Vai şi ce mi-au mai împuiat urechile cu actriţa aceea! În fiecare seară, de câte ori se juca teatru, toată ceata — care pentru cele trebuincioase n-avea de obicei nici o leţcaie — se ducea la teatru, la galerie, şi atâta băteau din palme, atâta o chemau la rampă pe actriţa aceea, de ziceai că şi-au ieşit din minţi. Pe urmă, toată noaptea nu mă lăsau să închid ochii; până în zori numai despre dânsa vorbeau, din „Glaşa mea" n-o mai scoteau cu toţii, numai de ea erau îndrăgostiţi, numai ea era focul inimioarei lor. Şi ce să spun? Mi-au împuiat şi mie capul, că eram tinerel pe atunci, fără apărare. Nu ştiu nici eu cum, dar m-am trezit la teatru, împreună cu ei, tocmai la al patrulea balcon. De văzut n-am văzut decât un colţ de cortină, în schimb am auzit totul. Avea actriţa ceea într-adevăr un glăscior drăguţ şi răsunător ca o privighetoare, de te ungea la inimă. Ne-am rupt mâinile, atâta am bătut din palme, şi am strigat! Într-un cuvânt era cât pe-aci să ne dea şi afară. Pe unul dintre noi 1-a şi scos din sală! Am venit acasă ameţit nu alta! N-aveam în buzunar decât o rublă, mare şi lată, iar până la leafă mai erau pe puţin zece zile. Şi ce crezi c-am făcut, măicuţă? A doua zi dimineaţa, înainte de birou, m-am abătut pe la franţuzul care ţinea parfumeria, am cumpărat de la dânsul parfum şi nu ştiu ce săpun bine mirositor şi am dat pe asta

toţi banii pe care-i aveam. Crede-mă că nici eu nu ştiu pentru ce am făcut atunci toate astea! La prânz nu m-am mai dus pe-acasă ci am umblat mereu pe sub ferestrele ei. Stătea pe Nevski, la etajul patru. Pe urmă m-am dus acasă, m-am odihnit un ceas şi hai înapoi pe Nevski, numai şi numai ca să trec pe lângă geamul ei. Şi uite-aşa, am umblat după dânsa vreo lună şi jumătate. Tocmeam nu ştiu câţi birjari unul după altul şi zburam ţanţoş încoace şi încolo prin faţa casei ei. M-am istovit ca vai de lume şi m-am îndatorat până peste cap, iar la urmă mi-a trecut şi amorul: mi se făcuse lehamite! Asta numai ca să vezi, măicuţă, ce poate face o actriţă dintr-un om cumsecade. Dealtfel eram crud, crud de tot, pe atunci!...
M. D.

Mult stimată Varvara Alexeevna!
Iulie 8.

Mă grăbesc să-ţi înapoiez cartea pe care mi-ai trimis-o pe data de 6 a acestei luni, şi odată cu asta mă grăbesc să-ţi spun ce gândesc. E urât, e foarte urât din partea dumitale că m-ai pus într-o astfel de situaţie! Dă-mi voie, măicuţă dragă! Orice om îşi are soarta lui, hărăzită de dumnezeu. Unuia îi e scris să poarte epoleţi de general, altuia să fie consilier titular, unora să poruncească, iar altora să se supună cu teamă şi fără să crâcnească. Şi toate astea sunt rânduite după însuşirile fiecăruia; unul e mai înzestrat pentru cutare lucru, altul pentru altceva, şi înzestrarea vine şi ea de la dumnezeu. Iaca eu, sunt de treizeci de ani în slujba statului; datoria mi-o fac fără greş, beat nu m-a văzut nimeni şi nici alte încălcări n-am săvârşit în viaţa mea. Ca cetăţean socotesc, cu mâna pe conştiinţă, că am şi eu unele lipsuri, dar am şi virtuţi. Mai marii mei mă stimează şi însuşi Excelenţa sa e mulţumit de mine; şi cu toate că până în ziua de azi nu mi-a arătat-o prin vreun semn mai deosebit, ştiu bine că-i mulţumit. Am ajuns să cărunţesc fără să mă ştiu vinovat de vreun păcat mai mare. De unele mai mici, nu zic, dar cine nu le are? Fiecare are câte un păcat, chiar şi

dumneata, măicuţă! Dar ca să am vreo vină sau să fi făcut vreo greşeală mai mare, asta nu! Să calc într-un fel sau altul vreo legiuire, sau liniştea publică, de astai nu mă poate învinui nimeni; asta nu mi s-a întâmplat; era să primesc chiar şi o decoraţie... ei, dar ce să mai vorbim! Toate astea, dumneata, măicuţă, ar fi trebuit să le cunoşti, şi el de asemenea! Dacă s-a apucat să le pună într-o carte, trebuia să le ştie cu de-amănuntul. Nu zău, la una ca asta nu m-am aşteptat din partea dumitale, măicuţă! Dacă e cineva care n-ar fi trebuit să mi-o facă, păi asta eşti dumneata, Varenka.

Aşa va să zică! Şi cum vrei, după asta, ca omul să-şi vadă liniştit de viaţă în colţişorul lui — bun ori rău, cum o fi — să trăiască cinstit şi frumos, fără să-i facă vreun rău cuiva, cu teamă de Dumnezeu, să trăiască aşa încât să-şi cunoască lungul nasului, ca şi alţii să-l lase în pace şi să nu se vâre în văgăuna lui, să nu tragă cu ochiul... Adică... „aşa arăţi matale între cei patru pereţi", sau „hai să vedem dacă ai vreo jiletcă mai acătării, sau rufele trebuincioase... Da cizme ai? Da pingele? Ia, să văd ce mănânci, ce bei, ce copiezi acolo?..." Ş-apoi ce-i cu asta, măicuţă, dacă unul... hai să zicem chiar eu, o să trec în vârful degetelor pe unde-i caldarâmul ştirbit, pentru că-mi pare rău de cizme! Pe urmă, iarăşi, de ce să scrie despre altul că nu se-ajunge cu banii într-atât că nici ceai nu bea? Ce, parcă toată lumea trebuie neapărat să bea ceai? Eu unul de ce nu mă uit în gura fiecăruia ca să văd ce mănâncă? Am supărat eu pe cineva făcându-i ocara asta? Nu, măicuţă! De ce să te legi de altul, dacă nimeni nu se leagă de tine? Şi na, poftim o pildă frumoasă! Ca să vezi cum se-ntâmplă pe lume, Varvara Alexeevna: îţi vezi de slujbă cu sârg şi tragere de inimă, mai marii tăi te respectă (orice-ai zice, tot respect e!) Şi se apucă unul să-ţi joace un renghi, fără să ştii pentru ce? Netam-nesam! Uneori, ce e drept, îţi faci câte un lucru nou, te bucuri de el, nu dormi noaptea de fericire. O pereche de cizme, de pildă, pe care ţi le pui cu cea mai grozavă plăcere... Asta aşa e! Am încercat-o chiar eu! Îţi pare bine să-ţi vezi piciorul încălţat cu o cizmă frumoasă! Partea asta e descrisă ca în viaţă! Totuşi, mă prinde mirarea, cum de a lăsat Feodor Feodorovici să se

răspândească o asemenea carte şi n-a cerut socoteală pentru ceea ce s-a scris despre el. Este cam tânăr în dregătoria lui, asta aşa-i, şi-i cam place să ţipe; dar de ce n-ar ţipa? De ce să nu facă de două parale pe unul ca mine, dacă o merită? Hai să zicem că n-ar face decât ca să-şi dea aere! Foarte bine, n-are decât s-o facă! Trebuie să ne deprindă, să ne bage-n sperieţi! Pentru că — hai să vorbim pe faţă, Varenka! Alde noi nu facem nimic dacă nu ne e frică! Fiecare numai asta caută: să intre într-o slujbă şi să zică: „sunt în cutare sau cutare loc", dar de treabă se fereşte cum poate şi cum ştie mai bine! Şi pentru că sunt ranguri felurite la slujbaşi, iar fiecare rang cere o săpuneală corespunzătoare, se-nţelege de la sine că şi felul săpunelii e altul de fiecaire dată! La mintea cocoşului! Păi aşa-i de când lumea, măicuţă, că fiecare caută să se grozăvească faţă de altul şi fiecare îl săpuneşte pe celălalt! Fără o asemenea măsură de prevedere nici lumea n-ar fi lume şi nici bună rânduială n-ar fi nicăieri! Zău că nu-mi vin în fire de mirare că Feodor Feodorovici n-a luat în seamă astfel de jignire!

La ce bun să scrii toate astea? Cui îi foloseşte? Ori poate crede dumnealui, scriitorul, că vreunul dintre cititori o să-i facă o manta pentru povestirea asta? Ori o pereche de cizme? Nici gând, Varenka. O să citească povestirea şi o să-i ceară urmare, ai să vezi! Şi uite-aşa, uneori te ascunzi, te fereşti să nu iasă la iveală ce te doare, ţi-e teamă până şi să scoţi nasul afară, fiindcă ştii că începe bârfa şi că oamenii te iau în bătaie de joc pentru te miri ce fleac pe lumea asta, şi iată că toată viaţa ta de cetăţean şi familist intră în literatură! Toate alea sunt date în vileag, se tipăresc, se citesc, se iau în râs, se judecă! Păi aşa nu mai poate omul să iasă în stradă! Atât de limpede le-a ticluit dumnealui în carte, că oricine poate să ne recunoască pe alde noi chiar şi după umblet! Înţeleg să se fi dat pe brazdă măcar la sfârşit, să fi îndulcit cele scrise înainte, să fi strecurat, de pildă, măcar după fraza aceea unde se spune că i-au aruncat hârtiuţe pe cap, că uite, cică, omul nostru cu toate astea era plin de virtuţi, bun cetăţean şi nu merita o asemenea ocară din partea colegilor slujbaşi; că a fost supus faţă de cei mari (aici putea s-aduca şi o pildă la nevoie), că n-a făcut nimănui nici un rău, că

a crezut în Dumnezeu şi că a murit (dacă a vrut neapărat să-l facă să moară) plâns de toată lumea! Dar şi mai bine era să nu-l lase să moară, bietul de el, şi s-o întoarcă în aşa fel ca mantaua lui să se găsească; iar generalul, aflând mai îndeaproape de virtuţile lui, să-l cheme în canţelarie, să-l urce în grad, să-i dea o leafă bună! Ştii cum ar fi fost atunci? Răul ar fi fost pedepsit, iar binele ar fi triumfat, şi colegii lui de birou ar fi rămas cu buzele umflate. Eu unul aşa aş fi scris-o! Cum e acum, ce are deosebit, ce are bun în ea? O pildă acolo, o pildă nefolositoare din viaţa noastră ticăloasă de fiecare zi! Nu pricep cum ţi-a venit să-mi trimiţi mie o astfel de carte, draga mea! Asta-i carte scrisă cu gând rău, Varenka! Şi nu seamănă cu adevărul, pentru că nici nu poate fi pe lume un astfel de slujbaş! Ştii ce-ar merita? Să ne plângem, să facem o plângere în toată legea!
Al dumitale prea supus servitor *Makar Devuskin.*

Mult stimate Makar Alexeevici
Iulie 27.

Întâmplările din urmă, ca şi scrisorile dumitale, m-au speriat, m-au uluit şi m-au lăsat pradă nedumeririi, dar cele ce mi-a spus Fedora mi-au limpezit lucrurile. De ce atâta deznădejde? De ce-ai căzut dintr-o dată în prăpastia asta adâncă, Makar Alexeevici? Lămuririle pe care mi le-ai dat, nu m-au mulţumit defel. Vezi câtă dreptate am avut când am stăruit să iau locul acela bun care mi s-a propus? Pe deasupra mă mai sperie rău de tot şi cele ce mi s-au întâmplat acum în urmă! Dumneata îmi spui că numai dragostea ce mi-o porţi te-a făcut să-mi ascunzi adevărul. Şi atunci, demult, când îmi ziceai că-ţi cheltuieşti cu mine numai banii puşi de o parte, pe care îi aveai, cică, la Casa de depuneri pentru orice întâmplare, şi atunci, zic, ştiam că faci prea mult pentru mine. Acum însă, când am aflat că n-ai avut nici un ban pus de o parte, că auzind întâmplător de nenorocirea în care mă aflu, te-

ai simţit mişcat şi ai cheltuit cu mine toată leafa luată înainte, că ţi-aî vândut până şi haina când am fost bolnavă — toate astea m-au făcut să mă frământ atât de mult, că nu ştiu nici până acum în ce chip să le primesc şi ce să gândesc despre ele! Ah, Makar Alexeevici! Trebuia! să te mărgineşti la cele dintâi binefaceri pe care ţii le insuflau mila şi dragostea de rudă, şi să nu mai: iroseşti banii pe fleacuri, cum ai făcut mai târziu. Ai înşelat prietenia noastră, Makar Alexeevici, pentru că n-ai fost sincer cu mine; şi acum când văd că ultimul ban al dumitale s-a dus pe rochii, bomboane, plimbări, teatru şi cărţi, cât de scump le plătesc pe toate prin mustrarea de cuget pe care o simt pentru uşurinţa de neiertat de care am dat dovadă (pentru că am primit de la dumneata tot, fără să mă întreb de unde vine); în felul acesta, toate lucrurile cu care ai vrut să rnă bucuri s-au prefăcut în suferinţă pentru mine, lăsându-mi în inimă o părere de rău care nu foloseşte la nimic şi atât! Vedeam eu că în vremea din urmă eşti firământat de un gând, şi, cu toate că simţeam şi eu o nelinişte de parcă aş fi aşteptat ceva, nici măcar nu mi-a dat prin cap că o să se întâmple una ca asta! Cum de te-ai putuţi lăsa în halul acesta pradă deznădejdii, .Makar Alexeevici! Ce o să gândească, ce o să spună acuma toţi aceia care te-au cunoscut? Dumneata, pe care; eu şi toţi ceilalţi te-am preţuit atât de mult pentru, inima bună pe.care o ai, pentru simplitate şi cumintenie, ai căzut dintr-o dată la această patimă urâtă de care — pare-mi-se nimeni nu te ştia vinovat până acum! Nu pot să-ţi spun ce-a fost cu mine când Fedora mi-a povestit că cineva te-a găsit pe stradă beat şi te-a adus acasă cu poliţia! Am rămas mută de uimire, cu toate că mă aşteptam la ceva neobişnuit, de vreme ce timp de patru zile ai dispărut cu totul. Nu te-ai întrebat oare, Makar Alexeevici, ce o să spună mai marii dumitale când o să afle adevărata pricină pentru care ai lipsit de la slujbă? Zici că toată lumea râde de dumneata, că toţi au aflat despre legătura pe care o ai şi că vecinii îmi pomenesc numele când te iau în bătaie de joc. Nu-i mai băga în seamă, Makar Alexeevici, şi vino-ţi în fire, pentru numele lui Dumnezeu! Şi-apoi toată povestea asta a dumitale cu ofiţerii, de-ai şti numai cât mă

sperie! Am auzit doar în treacăt de ea! Lămureşte-mă cum s-a întâmplat? Îmi scrii că te-ai temut să-mi destăinuieşti totul, crezând că în urma acestei mărturisiri ai să pierzi prietenia mea; îmi mai scrii că ai fost deznădăjduit pentru că nu ştiai cum să mă ajuţi mai bine când eram bolnavă şi că ai vândut totul ca să-mi dai cele de trebuinţă, să nu mă ducă la spital; îmi mai scrii iarăşi că te-ai îndatorat unde şi cum ai putut şi că ai în fiecare zi neplăceri cu proprietăreasa; dar ascunzându-mi toate acestea, ai făcut mai rău! Şi uite, acum ştiu totul. Nu vroiai s-asculţi când îţi spuneam că eu sunt pricina nenorocirilor dumitale, iar acum m-ai făcut de două ori mai nenorocită prin purtările pe care le ai. Toate astea m-au uimit nespus, Makar Alexeevici! Ah, prietene! Nenorocirea e o boală molipsitoare. Nenorociţii şi săracii trebuie să se ferească unii de alţii, ca să nu ajungă şi mai rău. Ţi-am adus pe cap nenorociri pe care nu le-ai încercat înainte, în viaţa liniştită şi singuratică pe care ai dus-o. Şi asta mă chinuie nespus, mă omoară!

Să-mi scrii acum cu sufletul deschis ce ţi s-a întâmplat şi cum de te-ai hotărât la o faptă ca asta. Linişteşte-mă, de-i cu putinţă. Nu mândria mă face să-ţi scriu despre liniştea mea, ci prietenia şi dragostea pe care ţi le port şi care nu mi se vor şterge niciodată din inimă. Cu bine! Aştept cu nerăbdare răspunsul dumitale. Ai avut o parere greşită despre mine, Makar Alexeevici.

Varvara Dobroselova,
care te iubeşte din toată inima.

Iulie 28,

Nepreţuita mea Varvara Alexeevna

Pentru că toate s-au sfârşit acum şi lucrurile intră puţin câte puţin pe vechiul lor făgaş, uite ce vreau să-ţi spun, măicuţă: te îngrijorezi gândindu-te ce o să creadă oamenii despre mine, la care mă grăbesc să-ţi răspund, Varvara Alexeevna, că ambiţia mea mi-e mai scumpă decât orice. Drept care, aducându-ţi la cunoştinţă nenorocirile mele şi neorânduielile ce s-au petrecut în viaţa mea, te înştiinţez

totodată că mai marii mei n-au aflat nimic şi nici n-o să afle, aşa încât o să mă stimeze şi de aci înainte. Totuşi mi-e teamă de bârfeli. Acasă la mine, proprietăreasa a făcut gură, dar acum, când i-am plătit o parte din datorie, cu ajutorul celor zece ruble primite de la dumneata, se mulţumeşte să bombăne şi nimic mai mult. Cât despre ceilalţi, de ei nu mi-e teamă; dacă nu le ceri bani cu împrumut, te lasă în pace. Drept încheiere a lămuririlor pe care ţi le dau, vreau să-ţi spun, măicuţă, că stima dumitale pentru mine o socotesc mai presus decât orice pe lume şi ea e singura mea mângâiere acum, când trec prin aceste vremelnice tulburări. Mulţumesc lui Dumnezeu că cea dintâi lovitură şi cele dintâi încercări au trecut şi dumneata le-ai primit fără să crezi despre mine că am călcat legea prieteniei şi că nu mă gândesc decât la mine, pentru că te-am oprit aici şi te-am minţit, fiindcă nu eram în stare să mă despart de dumneata — fiinţa pe care o iubesc ca pe îngeraşul meu păzitor. Acum m-am apucat cu o deosebită sârguinţă de slujbă şi-mi împlinesc bine îndatoririle. Evstafi Ivanovici nu mi-a spus nici o vorbă când am trecut ieri pe lângă dânsul. Nu-ţi ascund, măicuţă, că mă omoară datoriile şi starea jalnică a garderobei mele, dar nici asta nu-i nimic şi te rog din suflet să nu fii aşa de deznădăjduită, măicuţă! Mi-ai trimis azi cincizeci de copeici, Varenka, şi bănuţii ăştia mi-au străpuns inima. Va să zică aşa merge acum! Adicătelea nu eu, bătrân prost, te ajut pe dumneata, îngeraşul meu, ci dumneata, biata mea orfană, mă ajuţi pe mine! Foarte frumos din partea Fedorei că a făcut rost de ceva bani. Eu, deocamdată, n-am nici o nădejde, măicuţă, dar dacă s-o ivi măcar cea mai mică, o să-ţi scriu cu de-amănuntul. Numai bârfa, bârfa mă neliniştеşte mai mult ca orice. Rămâi sănătoasă, îngeraşul meu! Îţi sărut mânuţa şi te rog mult de tot să te faci bine. Nu-ţi scriu mai pe larg, pentru că mă grăbesc la slujbă; vreau ca prin sârguinţă şi tragere de inimă, să ispăşesc vina pe care o am de a fi fost delăsător în serviciu; despre toate celelalte păţanii ale mele, precum şi despre povestea aceea cu ofiţerii, o să-ţi scriu diseară.

Makar Devuşkin

care te respectă şi te iubeşte din suflet.

Varenka, măicuţă,
Iulie 28.

Ah, Varenka, Varenka! Acum chiar că păcatul e al dumitale şi o să-ţi rămână pe suflet. M-ai zăpăcit atât de tare şi m-ai pus aşa de mult pe gânduri cu scrisorica pe care mi-ai trimis-o, că numai acum, când am privit în linişte până în fundul inimii mele, am văzut că dreptatea e numai şi numai de partea mea. Nu vorbesc de păcatul în care am căzut (ferească sfântul, măicuţă), dar de dragostea mea pentru dumneata, şi spun că nu-i nimic rău în faptul că te iubesc, nimic rău! Mata, măicuţă, nu ştii! Dar dacă ai şti totul, şi mai ales pentru ce trebuie să te iubesc, ai vorbi altfel! Sunt încredinţat de altminteri că-mi faci morală numai aşa, dar că în sufletul dumitale simţi altceva.

Măicuţă dragă! Nu ştiu nici eu, nu-mi amintesc prea bine ce a fost cu ofiţerii. Trebuie să-ţi spun, îngeraşul meu, că până în ziua aceea eram grozav de tulburat. Închipuieşte-ţi că vreme de o lună întreagă mă ţineam numai de-un fir de aţă, ca să zic aşa. Eram într-o stare cât se poate de jalnică. De dumneata mă ascundeam, şi chiar şi de vecini, dar proprietăreasa a făcut un tărăboi!... Şi asta încă n-ar fi fost nimic! N-avea decât să zbiere, afurisita de ea, dar mai întâi şi-ntâi mi-era ruşine, iar în al doilea rând, dânsa a făcut ce-a făcut — Dumnezeu ştie ce — şi a aflat de prietenia noastră. Şi-atunci să fi văzut ce-a fost în stare să urle-n toată casa!... Eu am rămas trăznit şi mi-am astupat urechile. Dar alţii, vezi mata nu şi le-au astupat de loc, ci dimpotrivă şi-au ascuţit auzul cât se poate mai mult. Nici acum nu ştiu, măicuţă, unde să mă ascund de ruşine!... Şi uite-aşa, măicuţă, când au tăbărât pe mine toate nenorocirile astea, m-au şi dat gata. Apoi deodată am auzit de la Fedora un lucru ciudat: cum că în casă la dumneata a venit un nemernic şi te-a jignit printr-o propunere neruşinată; mi-a spus că te-a jignit adânc, dureros! Asta o judec şi după mine, măicuţă, pentru că şi eu m-am simţit adânc jignit. Cum am auzit cele întâmplate,

mi s-a întunecat mintea, n-am mai ştiut de mine şi am fost ca pierdut. M-am năpustit, Varenka dragă, orbit de o mânie cumplită, gata să mă duc la păcătosul acela. Nu ştiu ce aveam de gând să fac, pentru că eu nu vreau ca cineva să-ţi pricinuiască nici cel mai mic rău, îngeraşul meu! Ce trist mă simţeam! Se nimerise tocmai o vreme ploioasă, umedă, dintr-acelea care-ţi sfâşie sufletul!... Eram gata să mă întorc şi... atunci am căzut în păcat. L-am întâlnit pe Emelia, pe Emelian Ilici, un funcţionar, adică un fost funcţionar, că acum nu mai e pentru că l-au dat afară de la noi. Nici nu mai ştiu ce face de-atunci, în ce chip îşi amărăşte zilele... Cu el m-am dus... şi uite-aşa... — nu, zău Varenka, îţi face plăcere oare să citeşti despre nenorocirile prietenului dumitale şi să afli istoria ispitelor prin care a trecut? A treia zi, seara, Emelia a fost acela care m-a îndemnat să mă duc la ofiţer. Adresa am aflat-o de la portarul nostru. Şi dacă tot a venit vorba despre dânsul, trebuie să-ţi spun, măicuţă, că-l luasem demult la ochi pe voinicosul acela, încă de pe vremea când locuia în casă la noi. Numai acum îmi dau seama că fapta mea a fost necuviincioasă, pentru că eram băut când i s-a adus la cunoştinţă că vreau să-l văd. Ca să fiu drept, Varenka, trebuie să-ţi spun că nu-mi amintesc de nimic; atâta ştiu, că avea casa plină de ofiţeri, ori poate vedeam eu dublu. Dumnezeu ştie! Nu-mi amintesc iarăşi nici ce-am vorbit, dar ştiu c-am vorbit mult, cuprins de o mânie dreaptă. Dar când vorbeam mai cu foc, m-au dat afară, m-au scos în brânci, pe scări, adică nu chiar în brânci, dar de împins tot m-au împins. Cum m-am întors — ştii şi dumneata, Varenka. Asta e tot. Fără îndoială că m-am înjosit, şi mândria mea a avut de suferit, dar asta n-o ştie nimeni din cei străini, nimeni afară de dumneata; iar dacă-i aşa, e ca şi cum nici nu s-ar fi întâmplat. Poate că judecata mea e bună. Dumneata ce zici, Varenka? Un lucru îl ştiu fără greş şi anume, că anul trecut Axenti Osipovici de la noi a avut o ieşire faţă de Piotr Petrovici, dar în mare taină; a făcut-o pe ascuns. L-a chemat în camera portarului — am văzut asta printr-o crăpătură — şi acolo i-a făcut ce a găsit de cuviinţă, dar totul s-a sfârşit cât se poate de bine, pentru că nimeni în afară de mine n-a văzut

nimic, iar eu? Nici eu nimic. Adică, vreau să spun că n-am suflat nimănui o vorbă. Şi după toate astea, între Piotr Petrovici şi Axenti Osipovici parcă tot nimic nu s-ar fi petrecut! Ştii, Piotr Petrovici e cu ambiţiune şi de aceea n-a povestit nimănui cele întâmplate, iar acum ei doi îşi dau bună ziua şi-şi strâng şi mâinile. Eu, Varenka, nu zic ba, şi nici n-aş îndrăzni să mă împotrivesc părerii dumitale: ai dreptate, am căzut foarte jos, şi, ceea ce e şi mai rău, e că m-am micşorat chiar în ochii mei! Dar se vede că aşa mi-a fost scris, că aşa-i soarta mea, şi de soartă nu poţi fugi, asta o ştii şi dumneata! Ţi-am povestit aici cu de-amănuntul toate nenorocirile şi chinurile mele, Varenka, adică lucruri pe care ar fi fost mai nimerit să nu le citeşti. Sunt cam bolnav, măicuţă, şi mi-a pierit toată veselia. Şi acum te încredinţez de prietenia, dragostea şi respectul meu, şi rămân, mult stimată Varvara Alexeevna,
prea credinciosul dumitale servitor *Makar Devuşkin*

Iulie 29.

Mult stimate Makar Alexeevici

Am citit amândouă scrisorile pe care mi le-ai trimis şi m-am luat cu mâinile de cap! Ascultă, prietenul meu! Dumneata, fie că-mi ascunzi ceva şi nu-mi vorbeşti despre toate nenorocirile dumitale, fie că... nu, zău, Makar Alexeevici, scrisorile dumitale mai poartă încă urma unei descumpăniri. Vino pe la mine, pentru Dumnezeu! Vino chiar azi şi, ştii ceva? Vino la masă, şi gata! Pentru că eu nu ştiu cum îţi duci zilele şi dacă te-ai împăcat cu proprietăreasa. Nu-mi scrii nimic despre asta, parcă ai vrea dinadins să treci totul sub tăcere. Cu bine, prietene! Să vii azi neapărat la noi. Zău, ai face mai bine să vii mereu la masă. Fedora găteşte minunat. Rămâi cu bine.
A dumitale *Varvara Dobroselova*

Varvara Alexeevna, măicuţă!

August 1.

Ce bucurie pe dumneata, măicuţă, că ţi-a dat Dumnezeu prilejul să răsplăteşti binele cu bine şi să-ţi arăţi recunoştinţa faţă de mine! Toate astea le cred eu, Varenka, cum cred în bunătatea inimioarei matale îngereşti, şi te rog — numai să nu mi-o iei în nume de rău — să nu mă mai cerţi ca atunci, zicându-mi că mi-am dat în petic acum, la bătrâneţe. Am păcătuit, ce să-i faci! — dacă vrei cu tot dinadinsul să vezi în asta un păcat. Dar mă costă prea mult să aud astfel de vorbe din partea dumitale! Ştiu că; te superi când ţi-o spun, dar inima mea, măicuţă, e toată o rană! Omul sărac e mofturos! Aşa e firea lui! Am simţit-o şi înainte, dar acum o simt şi mai mult. Omul sărac e pretenţios! Altfel priveşte el lumea: el se uită chiorâş la orice trecător, cată stânjenit în jur şi ciuleşte mereu urechile — nu cumva se vorbeşte despre el? De pildă, că de ce o fi ăsta aşa de pârlit? Şi ce-o fi gândind? Şi cum o fi arătând pe o faţă, pe cealaltă? Şi fiecare ştie, draga mea, că omul sărac nu face nici cât o zdreanţă şi că nimeni nu-i arată nici un pic de respect, orice ai zice! După bârfitorii ăştia, cu omul sărac toate rămân cum au fost! Dar de ce rămân neschimbate? Pentru că, după părerea dumnealor, la cel sărac toate trebuie să fie pe dos şi el n-are voie să aibă nimic sfânt, nici mândrie, nimic, nimic, nimic! Uite, mi-a spus Emelia adineauri că i-au strâns bani pe-o listă! Şi ce crezi? Pentru fiecare zece copeici, l-au cercetat pe toate feţele! Ei ziceau că-i dau de pomană copeicile lor. Da de unde! Au plătit pentru a vedea, ca la panoramă, un sărac! În ziua de azi, măicuţă, până şi binefacerile se fac ciudat. Sau poate că aşa a fost totdeauna, cine ştie? Ori nu se pricep oamenii să le facă, ori le fac prea iscusit, una din două! Poate n-ai ştiut-o până acum? Atunci s-o ştii de la mine! La altele nu prea ne pricepem noi, da la asta suntem meşteri mari! Şi de ce crezi că săracul le ştie toate astea şi le rumegă în gând? De ce? Păi, pentru că le-a încercat pe pielea lui! Sau pentru că ştie că, de pildă, dacă se duce la restaurant, neapărat se găseşte în preajma lui unul, care să se-ntrebe: „Da ce-o mânca azi coate-goale ăsta? Eu o să mănânc sole-papiliot, iar dânsul poate numai un terci gol, fără unt". Da ce-l priveşte pe el, mă rog, că o să mănânc terci fără unt? Şi ce crezi, că nu sunt şi oameni

care să se gândească numai la asta? Umblă, nemernicii afurisiţi, şi se uită la alde noi cum călcăm pe pietre: cu toată talpa sau numai cu vârful cizmei? Sau că funcţionarului cutare de la cutare instituţie — consilier titular — i se văd degetele goale prin găurile cizmelor ori îi ies coatele prin haină — şi pe urmă se apucă şi aştern totul pe hârtie şi mai şi tipăresc porcăria asta!... ÎI priveşte pe el că am coate rupte? Te rog să mă ierţi, Varenka, pentru vorba grosolană, dar trebuie să-ţi spun că săracul se ruşinează, cum vă ruşinaţi, de pildă, voi fetele. Că doar voi n-o să vă despuiaţi de faţă cu toată lumea — iar cer iertare pentru vorba grosolană! Tot aşa nici săracului nu-i place să-şi bage cineva nasul în cocioaba lui, ca să vadă cum îi el acasă la dânsul. Aşa, vezi! Atunci pentru ce m-ai jignit, Varenka, la fel cum mă jignesc vrăjmaşii mei, care caută să-mi rănească cinstea şi ambiţiunea de om cinstit!

La birou iarăşi am stat azi ca un urs, ca o curcă plouată, gata-gata să mor de ruşine. Doamne, ce ruşine mi-a fost, Varenka! Şi e firesc să fie aşa, când ţi se zăresc coatele prin ţesătura subţiată şi când nasturii ţi se ţin doar pe-un firicel de aţă. Iar la mine, parcă-i un făcut, toate erau într-o neorânduială grozavă! Cum să nu mă simt abătut? Şi să vezi: însuşi Stepan Karlovici a vrut să-mi spună azi ceva privitor la serviciu, a vorbit cât a vorbit şi apoi a adăugat ca din întâmplaire: „Ehei, Makar Alexeevici, taică!..." şi nu şi-a sfârşit gândul, dar eu am înţeles totul şi până şi chelia mi s-a înroşit. De fapt, n-a spus nimic deosebit, dar tot m-am neliniştit oleacă şi m-au năpădit gânduri triste. Să fi aflat ei, oare, ceva? Ferească sfântul dacă au aflat! Trebuie să-ţi mărturisesc că bănuiesc, şi bănuiesc tare de tot, un om. Ce-i costă pa tâlharii ăştia să te vândă? Nimic! Dau în vileag toată viaţa particulară a cuiva şi puţin le pasă. N-au nimic sfânt.

Ştiu acum cine a făcut isprava asta! Ratazeaev. El cunoaşte pe cineva de la instituţia noastră şi stând de vorbă cu dânsul, i-o fi spus în treacăt toată povestea, la care se-nţelege că a adăugat şi de la el. Sau, poate, o fi povestit la instituţia lui, şi de acolo vestea s-a strecurat până la noi. Acasă la mine nu mai spun: fiecare ştie tot şi arată cu degetul spre fereastra dumitale;

ştiu bine că arată! Ieri, când mă duceam la dumneata la masă, s-au zgâit cu toţii pe la geamuri, iar proprietăreasa a zis că, cică „s-a încurcat dracul cu pruncul", iar la urmă te-a numit cu o vorbă de ocară. Dar toate astea sunt un fleac faţă de ce şi-a; pus în gând Ratazeaev, şi anume să ne bage în literatură şi să ne încondeieze într-o satiră subţire. A spus-o chiar el şi s-a găsit un suflet bun dintre vecinii mei, care mi-a repetat vorbele lui. De atunci n-am alt gând, măicuţă, şi nu ştiu ce hotărâre să iau. Ce să ne mai ascundem după deget, îngeraşul meu? Se vede că l-am mâniat tare pe Dumnezeu! Ai vrut să-mi trimiţi o carte, măicuţă, care să-mi mai ţină de urât. Mai dă-o-ncolo de carte, draga mea! Ce-i o carte? Scorneală pusă pe socoteala oamenilor! Până şi un roman e o minciună, scrisă de dragul huzurului şi citită de cei ce n-au altă treabă. Crede-mă, măicuţă! Crede-mă pentru că am trăit ani îndelungaţi pe lume şi ştiu!

Şi chiar dacă-ţi împuie careva urechile cu vreun Shakespeare, zicându-ţi, de pildă, că „a fost un Shakespeare în literatură!", să ştii de la mine că şi Shakespeare e un fleac! Toate sunt fleacuri, scrise numai pentru bătaie de joc!
Al dumitale *Makar Devuşkin.*

Mult stimate Makar Alexeevici!
August 2.

Nu te mai pierde aşa cu firea! Las' că dă Dumnezeu şi se liniştesc toate! Fedora a găsit mult de lucru şi pentru ea, şi pentru mine, şi ne-am apucat de treabă cu multă tragere de inimă; poate că o să diregem totul. Ea bănuieşte că neplăcerile pe care le-am avut eu în ultima vreme, au o legătură oarecare cu Anna Feodorovna. Acum însă nu-mi mai pasă îmi simt astăzi sufletul nespus de uşor! Mi-ai zis că vrei să iei bani cu împrumut: să te ferească Dumnezeu! Să vezi în ce bucluc intri când trebuie să-i dai înapoi! Mai bine fă-ţi viaţa mai mult cu noi, vino mai des pe aici şi n-o mai lua în seamă pe proprietăreasa! Cât priveşte pe ceilalţi duşmani şi răufăcători ai

dumitale, cred că te chinuieşti degeaba, Makar Alexeevici. Bagă de seamă, ţi-am spus doar şi rândul trecut că sari mereu de la un lucru la altul! Şi acum, cu bine! La revedere! Te aştept neapărat.
A dumitale, *V. D.*

August 3. Varvara Alexeevna, îngeraşul meu!

Mă grăbesc să-ţi spun, viaţa mea, că am oarecari nădejdi. îmi scrii, copila mea, îngeraşul meu, să nu mă împrumut. Dar nu se poate, sufleţelul meu! Şi eu o duc prost de tot şi cu mata s-ar putea să nu meargă toate chiar atât de bine, ferească Dumnezeu! Că doar eşti firavă! Astea ţi le scriu numai şi numai ca să-ţi dovedesc că am neapărată nevoie să mă împrumut. Şi acum — mai departe.

Trebuie să-ţi spun, Varvara Alexeevna, că la birou stau alături de Emelian Ivanovici. Nu-i acelaşi Emelian pe care-l cunoşti dumneata. Acesta-i consilier titular, ca şi mine, şi noi doi suntem, cred, cei mai vechi slujbaşi: stâlpii! Are un suflet bun şi cinstit, numai că-i ursuz şi se uită la om veşnic pe sub sprâncene. În schimb e vrednic nevoie-mare! Are un scris cu adevărat englezesc şi, dacă e să vorbim pe drept, scrisul lui nu-i cu nimic mai prejos decât al meu! Într-un cuvânt e un om destoinic. Prieteni n-am fost niciodată. Doar un bună-ziua, la revedere, cum se obişnuieşte, şi dacă se întâmpla uneori să am nevoie de un briceag, mă rugam de el: „Dă-mi, Emelian Ivanovici, briceagul dumitale!" Într-un cuvânt numai ca între oameni care lucrează împreună! Astăzi însă, numai ce-l aud că-mi spune: „Ce-ai căzut pe gânduri, Makar Alexeevici?" Am văzut numai decât că omul îmi vrea binele şi mi-am deschis inima: aşa şi aşa zic, Emelian Ivanovici; adică nu i-am spus chiar tot, Doamne fereşte, şi n-am să-i spun niciodată, pentru că n-aş avea putere s-o fac, dar i-am mărturisit unele lucruri, că sunt strâmtorat şi altele de acelaşi fel. „Păi, de ce să nu te împrumuţi, taică, mi-a zis el. Chiar de la Piotr Petrovici, că ştiu că dă cu dobândă; m-am împrumutat chiar eu de la dânsul. Şi

nu cere mult, aşa ca să nu poţi plăti!" Şi am simţit, Varenka, am simţit că-mi bate inima mai viu. „Poate, mi-am zis eu, îi dă Dumnezeu gândul cel bun lui Piotr Petrovici şi o să-mi împrumute cava bani". Îmi şi făceam socoteala că o să-i plătesc gazdei, o să te ajut pe dumneata şi o să-mi fac şi eu câte ceva, că-i mai mare ruşinea; mă simt prost chiar când stau pe scaun. Nu mai vorbesc de rânjiţii aceia care-şi bat mereu joc de mine; îi las în plata domnului. Dar şi Excelenţa sa trece uneori pe lângă masa noastră. Ce-ar fi, să-şi arunce — Doamne fereşte — o căutătură asupra mea şi să vadă în ce hal sunt hainele mele. Că dumnealui! preţuieşte mai mult ca orice curăţenia şi ţinuta frumoasă. Poate că nici n-o să-mi spună nimic, dar eu o să mor de ruşine, o să mor neapărat! Drept care mi-am luat inima în dinţi, mi-am ascuns ruşinea în buzunarul meu cel găurit şi m-am dus la Piotr Petrovici, plin de nădejdi, mai mult mort decât viu din pricina aşteptării. Ei, ce să-ţi spun, Varenka? Am rămas cu buzele umflate! El era ocupat. Vorbea cu Fedosei Ivanovici. Eu m-am apropiat mai dintr-o parte şi l-am tras de mânecă, adică: Piotr Petrovici! Ei, Piotr Petrovici! Atunci dânsul a întors capul, iar eu i-am spus că uite, aşa şi pe dincolo... vreo treizeci de ruble ş.a.m.d. întâi n-a înţeles, dar când i-am tălmăcit, s-a pornit pe râs şi n-a răspuns nimic. Eu iar. Atunci dânsul m-a întrebat: „Da garanţie .ai?" Şi şi-a băgat nasul în hârtii. Scria şi nici nu se uita la mine. Eu m-am fâstâcit. „Nu, zic, Piotr Petrovici, garanţie n-am!" Şi m-am pornit să-i tălmăcesc că o să-i dau din leafă, că o să-i dau neapărat, că o să socot drept cea dintâi datorie a mea... Dar tocmai atunci 1-a chemat cineva. Eu l-am aşteptat să se întoarcă, dar dânsul când a venit, s-a apucat să-şi ascută pana, de parcă nici n-aş fi fost eu acolo. Eu însă ţineam la ce ştiam eu, adică: „Piotr Petrovici, nu s-ar putea totuşi?" Dar el tăcea şi se prefăcea că nu mă aude. Am stat aşa o vreme lângă el, apoi mi-am zis: hai să mai încerc o dată — şi l-am tras de mânecă. Dar el n-a scos o vorbă! Şi-a ascuţit frumos pana şi s-a apucat de scris. Atunci m-am depărtat şi eu. Dânşii, măicuţă, ar fi poate, oameni cumsecade, da prea sunt .mândri. Nu ca mine. Noi ăştia nu le ajungem nici cu prăjina la nas, Varenka! Pentru

asta ţi-am şi povestit-o. Emelian Ivanovici a râs şi el şi a clătinat din cap, dar la urmă tot mi-a dat o nădejde, drăguţul de el. Emelian Ivanovici e un om tare de treabă şi mi-a făgăduit să pună o vorbă bună pentru mine la cineva; omul acela stă în cartierul Vîborg şi dă şi el bani cu dobândă, e unul de clasa 14-a. Emelian Ivanovici spune că o să-mi dea neapărat. O să mă duc chiar mâine la el. Ce zici? Că-i nenorocire mare dacă nu mă împrumut. Proprietăreasa mai mai că nu mă azvârle afară din casă şi nu vrea să-mi mai dea de mâncare. Ş-apoi şi cizmele mele sunt tare rupte, măicuţă, şi n-am nasturi... Da parcă numai asta n-am? Dacă ar vedea vreunul din mai marii mei în ce hal umblu? Jale, Varenka, mare jale!
Makar Devuşkin

Bunul meu Makar Alexeevici
August 4.

Pentru Dumnezeu, împrumută cât poţi mai repede ceva bani; pentru nimic în lume nu ţi-aş fi cerut un ajutor în împrejurările de faţă, dar... de-ai şti ce mi s-a întâmplat! Nu e chip să mai rămânem în locuinţa asta! Mi s-a întâmplat o mare neplăcere şi acum sunt nespus de tulburată şi îngrijorată! închipuieşte-ţi, prietenul meu, că azi dimineaţă vine la noi un necunoscut, un om în vârstă, aproape un bătrân, plin de decoraţii. Am rămas foairte uimită, neştiind ce vrea. Fedora era dusă la băcănie. El a început să mă descoasă cum trăiesc şi ce fac şi, fără să mai aştepte răspunsul meu, a spus deodată că e unchiul acelui ofiţer, că e foarte supărat pe nepotul său pentru felul cum s-a purtat şi pentru că din pricina lui am ajuns în gura tuturor vecinilor; a mai spus că nepotul lui e un băietan fără minte, un vântură-lume şi că dânsul e gata să mă ia sub ocrotirea lui; m-a sfătuit să nu dau ascultare tinerilor, a zis că-l doare sufletul pentru mine de parcă aş fi fata lui, că nutreşte faţă de mine simţăminte de tată şi-i gata să mă ajute în toate.

Eu eram roşie ca focul şi nu ştiam ce să mai cred, dar pregetam să-i mulţumesc. El m-a luat cu de-a sila de mână, m-a mângâiat pe obraz şi a spus că sunt drăguţă şi că-i plac nespus gropiţele mele (Dumnezeu ştie ce a mai spus). Apoi a vrut să mă sărute, zicând că-i bătrân (era respingător!). Atunci s-a întors Fedora. Necunoscutul s-a ruşinat puţin şi a început să spună iarăşi că mă respectă pentru sfiala şi purtarea mea frumoasă şi că ar vrea mult de tot să nu mă mai feresc de dânsul. Apoi a chemat-o pe Fedora de o parte şi a căutat să-i dea bani, născocind o poveste cât se poate de ciudată. Dar Fedora nu i-a luat, se-nţelege. În sfârşit s-a pregătit să plece, m-a mai încredinţat o dată de simţămintele lui şi a spus că o să mai vină şi o să-mi aducă o pereche de cercei (părea şi el destul de stânjenit); m-a sfătuit să-mi schimb locuinţa şi să mă mut într-una frumoasă de tot, pe care o ştie dânsul şi care n-o să mă coste nici un ban; a zis că-i plac foarte mult pentru că sunt o fată cinstită şi cuminte, că ar fi bine să mă feresc de tineretul stricat şi la urmă a adăugat că o cunoaşte pe Anna Feodorovna şi că dânsa 1-a rugat să-mi spună că o să treacă să mă vadă. Atunci am înţeles totul. Nu mai ştiu ce-a fost cu mine! Pentru prima oară în viaţa mea am simţit ce-am simţit atunci! Mi-am ieşit cu totul din fire şi l-am făcut de două parale. Fedora m-a ajutat şi dânsa şi aproape că 1-a alungat din casă. Amândouă suntem de părere că toate astea le-a pus la cale Anna Feodoirovna; altfel cum de ar fi aflat despre noi?

Acum la dumneata mi-e toată nădejdea, Makar Alexeevici, şi te rog din suflet să mă ajuţi! Nu mă lăsa în starea asta! Împrumută-te cu ce poţi, te rog! Găseşte ceva bani! N-avem cu ce să ne mutăm, iar de rămas aici nu poate fi vorba! Fedora e de aceeaşi părere. — Ne trebuie cel puţin 25 de ruble. O să ţi le dau înapoi, o să le câştig! Fedora o să-mi găsească iar de lucru peste câteva zile, aşa că nu te speria dacă dobânda e mare şi primeşte orice condiţie. O să-ţi înapoiez tot, dar nu mă lăsa, pentru Dumnezeu! îmi vine nespus de greu să te supăr, acum când ai neplăceri, dar la dumneata mi-i toată nădejdea. Cu bine, Makar Alexeevici! Gândeşte-te la mine şi Dumnezeu să te ajute!

V. D.

Varvara Alexeevna, drăguţa mea!
August 4.

Loviturile astea neaşteptate mă doboară! Toate nenorocirile astea grozave mă omoară cu zile! Toţi aceşti linge-blide moşneguţi nemernici care vor cu tot dinadinsul să te-aducă pe patul de suferinţă, mai vor — tot de ei vorbesc, de linge-blide — să mă nimicească şi pe mine şi o să mă nimicească, pun mâna-n foc c-o să mă nimicească! Uite, acum, de pildă, mai bine mor decât să te las fără ajutor! Dacă n-o să te ajut, Varenka, atunci pot să mor! Atunci e curată moarte pentru mine! Iar dacă o să te ajut, o să-mi zbori, Varenka, cum zboară din cuibul ei o păsărică pe care vor s-o omoare păsările de pradă, cu clonţul lor nemilos! Asta mă chinuieşte nespus, Varenka! Dar şi dumneata, măicuţă, ce crudă eşti! Cum de spui toate astea? Ei te chinuiesc şi te necăjesc, mata suferi, şi pe deasupra te mai amărăşti că trebuie să mă superi pe mine, şi mai şi făgăduieşti că ai să câştigi banii pe care mi-i datorezi! Adică dacă e să vorbim pe şleau, ai să te omori muncind, aşa şubredă cum eşti, ca să mă ajuţi la sorocul hotarât! Dar gândeşte-te, Varenka, ce spui! Cum să coşi, cum să lucrezi, cum să-ţi osteneşti căpşorul, bietul de el, cu atâtea griji, cum să-ţi strici ochişorii, cum să-ţi baţi joc de sănătatea matale? Ah, Varenka, Varenka! Eu nu-s bun la nimic, sufletul meu, şi ştiu asta, ştiu că nu-s bun la nimic, dar o să fac aşa ca să fiu bun, n-avea grijă! O să înfrâng toate greutăţile, o să găsesc de lucru din afară, o să copiez tot felul de hârtii pentru literaţi, o să mă duc la ei, da, da, o să mă duc şi o să stărui să-mi dea de lucru! Pentru că ei, măicuţă, caută copişti buni, ştiu eu bine asta! Iar pe dumneata n-o să te las să te osteneşti! N-o să îngădui să-ţi împlineşti acest gâmd aducător de nenorociri — o să mă împrumut, îngeraşul meu, o să mă împrumut neapărat! Mai degrabă mor decât să nu găsesc bani! Îmi mai scrii, draga mea, să nu-mi fie teamă de dobândă mare. N-o să-mi fie, măicuţă!

N-o să mă sperii de nimic. O să cer 40 ruble de hârtie. Că nu-i mult, Varenka, ce zici? O să-mi dea oare 40 de ruble pe cuvânt? O să aibă atâta încredere în mine? Adică, vreau să te întreb dacă socoteşti că înfăţişarea mea ar fi în stare să facă pe cineva să se încreadă în mine, de la prima vedere? Adică, dacă se uită omul la mine, poate să-şi facă o părere bună despre mine sau nu? Te rog să te gândeşti bine, îngeraşule, şi să-ţi aminteşti dacă sunt în stare să impun cuiva? Ce părere ai? Ştii, mă încearcă o teamă, de mă şi sfiesc s-o spun, zău aşa! Din patruzeci de ruble, douăzeci şi cinci sunt pentru dumneata, Varenka, două pentru proprietăreasă, iar restul pentru cheltuielile mele. Să vezi, proprietăresei ar trebui să-i dau mai mult, chiar se cuvine, dar judecă şi dumneata, măicuţă, vezi câte nevoi am şi o să înţelegi că nu-i chip să-i dau mai mult şi deci nu face să mai vorbim despre asta; s-o uităm, mai bine. O rublă de argint îmi trebuie pentru cizme; nici nu ştiu dacă o să mă pot duce mâine la serviciu cu cele vechi. Un fular iar mi-ar trebui, pentru că cel vechi a împlinit anul; cum însă dumneata mi-ai făgăduit că-mi faci dintr-un şorţuleţ vechi nu numai un fular dar şi un pieptăraş, las la o parte fularul. Aşadar o să am cizme şi fular! Acum vin nasturii, drăguţa mea! Cred că înţelegi şi dumneata că nu pot umbla fără nasturi! Şi când colo, mi-a căzut aproape un şir întreg de la haină. Tremur la gândul că Excelenţa sa ar putea să vadă această neorânduială şi ar putea să zică... Dar ce n-ar putea să zică! Eu, măicuţă, nici n-o să aud ce zice, pentru că o să mor, o să mor pe loc! Nici mai mult, nici mai puţin: o să mor de ruşine, numai la gândul ăsta! Of, măicuţă! După ce cumpăr tot ce-mi trebuie, o să-mi mai rămână trei ruble. Asta o să fie pentru traiul zilnic şi tot din ei o să cumpăr o jumătate de funt de tutun, fiindcă eu, îngeraşule, nu pot trăi fără tutun, şi de nouă zile nu mi-am mai fumat luleaua. Drept să-ţi spun, aş fi putut să-mi cumpăr tutun fără să ştii dumneata, dar mi-a fost ruşine. Cum adică, dumneata eşti în nevoie, te lipseşti de orice, iar eu să mă bucur de toate placerile? Mai mult de asta ţi-o spun, ca să nu mă mustre cugetul. Îţi mărturisesc cu inima deschisă că-mi vine atât de greu acum, mai greu ca niciodată: adică n-am mai fost în viaţa

mea atât de strâmtorat! Proprietăreasa mă dispreţuieşte, nimeni n-are stimă pentru mine, sărăcie cumplită, datorii... iar la birou, unde fraţii mei, funcţionarii, nici înainte nu mă purtau în palme, acum, măicuţă... ei, da ce să mai vorbim! Caut să nu afle nimeni nimic, fac totul ca să nu se ştie, ba mă ascund şi eu cât pot şi nu intru la birou decât cu fereală, ca să nu prea fiu văzut. Numai dumitale am avut puterea să-mi deschid inima!... Da' ce-o să mă fac dacă nu mi-o da? Nu, nu, Varenka, mai bine nici să nu mă gândesic la una ca asta şi să nu-mi sângerez inima înainte de vreme. Ţi-o spun numai ca să te feresc pe dumneata de acest gând, ca să nu te chinuieşti cumva cu îndoiala asta cumplită. Doamne, ce ţi s-ar întâmpla atunci! Ce e drept, n-ai mai pleca din locuinţa asta şi ai fi în preajma mea, dar nu! Mai bine să nu mă întorc fără bani! Mai bine să pier, să mă înghită pământul! M-am întins la scris şi s-ar cuveni să mă bărbieresc, că aşa arăt mai îngrijit, iar înfăţişarea îngrijită are totdeauna trecere. Ei, doamne-ajută! Să mă închin şi — la drum!
M, Devuşkin.

Bunul meu Makar Alexeevici
August 5.

Ce bine ar fi dacă nu te-ai pierde cu firea măcar dumneata! Că de amărăciuni — nu ducem noi .lipsă! Îţi trimit treizeci de copeici de argint. Mai mult n-am de unde. Cumpără-ţi ceva de care ai neapărată nevoie, ca să ne descurcăm măcar deocamdată. Nici nouă nu ne-a rămas aproape nimic, iar ce-o fi mâine — numai Dumnezeu ştie! Mare jale, Makar Alexeevici! Totuşi — nu te amărâ atâta! N-ai izbutit — n-ai izbutit! Ce să-i faci? Fedora zice că nenorocirea nu-i prea mare, că mai putem rămâne o vreme în locuinţa asta, că şi dacă ne-am fi mutat, n-am fi câştigat mare lucru, pentru că ei dacă-şi pun mintea cu noi, ne găsesc oriunde am fi. Totuşi, parcă nu prea-mi vine să mai rămân aici, după cele întâmplate. Dacă nu mi-ar fi inima atât de grea, ţi-aş mai spune şi altceva.

Ce fire ciudată ai, Makar Alexeevici! Prea le pui pe toate la inimă! Asta o să te facă întotdeauna cel mai nefericit dintre oameni. Îţi citesc cu cea mai mare luare-aminte scrisorile şi văd că în fiecare e atâta grijă şi atâta .durere pentru mine, câtă n-ai avut de bunăseamă nicicând pentru dumneata. Oricine ar spune că ai inimă bună. Eu însă pot să spun că e chiar prea bună. Îţi dau un sfat prietenesc, Makar Alexeevici! Simt cu tot sufletul ce-ai făcut pentru mine şi-ţi mulţumesc pentru toate; dar judecă şi dumneata! Crezi oare că-mi vine uşor să văd că şi acum, după toate nenorocirile pe care le-ai îndurat şi a căror pricină — fără să vreau — am fost eu, că şi acum, zic, trăieşti numai din bucuriile şi durerile mele, numai din simţirile mele! Dacă pui la inimă atât de mult supărările altora, dacă suferi atât de mult pentru orice, atunci cum să nu fii cel mai nenorocit dintre oameni? Astăzi, când ai venit la mine după slujbă, m-am speriat când te-am văzut. Erai galben la faţă, îngrozit, deznădăjduit! Păreai cu totul pierdut, şi asta numai pentru că ţi-era teamă să-mi spui că n-ai izbutit! Ţi-era teamă să mă amărăşti, să mă sperii! Dar când ai văzut că-mi venea aproape să râd, ţi-a trecut şi dumitale spaima! Nu fii abătut, Makar Alexeevici! Nu-ţi pierde cumpătul! Priveşte mai liniştit lucrurile., Te rog, te rog din suflet! Ai să vezi că toate or să fie bune, că totul o să se schimbe spre bine! Altminteri, dacă te doare mereu inima din pricina necazurilor altora, ai s-o duci prea greu în viaţă. Rămâi cu bine, prietenul meu. încă o dată, te rog, nu te îngrijora prea mult de soarta mea.
V. D.

August 5.
Varenka, sufleţelul meu!

Bine, îngeraşule, bine! Zici că nu-i chiar o nenorocire atât de mare că n-am găsit bani. Bine. M-am liniştit şi mă simt chiar fericit în ceea ce te priveşte. Pot să spun că mă bucur că n-ai să mă părăseşti şi că ai să rămâi în locuinţa asta. Şi dacă e să vorbim deschis, apoi inima mea s-a umplut toată de fericire

când am văzut ce drăguţ scrii despre mine în scrisoarea dumitale şi cât de frumos vorbeşti de simţămintele mele. Nu c-aş fi mândru, dar îmi pare bine că mă iubeşti atâta şi că ai grijă de sufletul meu. Ei, da' ce să mai vorbim de suflet! Sufletu-i suflet, iar dumneata, măicuţă, îmi spui să nu-mi pierd curajul. Păi eu, îngeraşul meu, eu sunt de aceeaşi părere, că nu trebuie să mi-l pierd! Şi totuşi... judecă şi dumneata, măicuţă, cu ce cizme o să mă duc mâine la birou? Ei, aici îi aici! Uite, un gând ca ăsta e în stare să înnebunească un om, zău aşa! Şi nu pentru mine mă frământ, draga mea, nu pentru mine sufăr. Mi-e totuna. Pot merge pe un ger de să crape pietrele, fără manta, fără cizme; am să rabd, am să îndur! Nu-mi pasă! Sunt un om mic, nu-s năzuros. Dar ce o să zică ceilalţi? Duşmanii mei, gurile rele, pe o să spună când o să mă vadă fără manta? Că doar de ochii lumii purtăm mantaua şi tot pentru ei umblăm încălţaţi cu cizme. Iar mie, măicuţă scumpă, sufleţelul meu, cizmele îmi trebuiesc pentru ca să fiu respectat, pentru bunul meu nume! Dacă cizmele-s găurite, s-a sfârşit şi cu una, şi cu alta! Crede-mă, draga mea, că o ştiu din anii îndelungaţi ai vieţii mele; ascultă un bătrân care cunoaşte lumea şi oamenii! Nu da crezare nemernicilor şi biruitorilor! De fapt nici nu ţi-am povestit încă amănunţit cum s-au petrecut astăzi lucrurile, măicuţă, şi ce a trebuit să îndur. Că de îndurat, am îndurat atâta durere sufletească într-o singură dimineaţă, câtă nu îndură altul într-un an întreg. Uite cum a fost! M-am dus cu noaptea-n cap, ca să-l găsesc şi pe dânsul acasă şi să nu întârzii nici eu de la serviciu. Turna cu găleata şi era o fleşcăraie... M-am strâns cât mai bine în mantaua mea şi am pornit la drum, tot rugându-mă în suflet: „Doamne, Dumnezeule, iartă-mi păcatele mele cele grele şi fă să se împlinească vrarea mea". Iar când am trecut pe lângă o biserică, mi-am făcut cruce şi m-am căit iar de păcatele săvârşite, dar pe urmă mi-am zis că nu se cade să mă tocmesc cu Dumnezeu. M-am cufundat adânc în gânduri; nu vroiam să privesc nici în dreapta, nici în stânga, şi mi-am urmat calea, fără să mă mai uit pe unde calc. Străzile erau pustii. Chiar dacă mai trecea câte cineva, părea tare grăbit, supărat şi plin de griji! Şi nu era de mirare, că doar oamenii aceia nu plecaseră la

plimbare de cu noapte şi pe o vreme ca asta! Apoi mi-a ieşit în cale un pâlc de lucrători. Mai-mai să mă calce în picioare, necioplţii! Şi m-a cuprins îndoiala, teama! La bani nici că vroiam să mă mai gândesc, drept să spun! Mergeam şi eu aşa, la noroc! Când s-ajung la podul Voskresenski, mi s-a desprins talpa la una din cizme! Nici eu nu ştiu cum am mers mai departe! Pe deasupra l-am mai întâlnit şi pe Ermolaev, conţopistul nostru, care s-a oprit şi a stat smirna când m-a văzut, iar apoi m-a urmăirit din ochi de parcă-mi cerea de-o votcă. „Ehei, frăţioare, mi-am zis eu, de ce rachiu mai poate fi vorba acum?!" Apoi m-a răzbit oboseala. M-am oprit o clipă, mi-am tras sufletul şi hai iar la drum. Mă tot uitam în stânga şi-n dreapta, căutam la ce aş putea să-mi opresc gândurile, ca să mă mai înveselesc, să prind un pic de inimă. Dar nu mă puteam gândi la nimic altceva şi pe deasupra mai eram şi aşa de plin de glod, de mi-era sila de mine. În cele din urmă, am zărit în depărtare o casă de lemn, galbenă, cu un mezanin care semăna cu un fel de foişor! „Asta o fi", mi-am zis eu, asta-i casa lui Markov, despre care mi-a vorbit Emelian Ivanovici. (Markov e acela care dă, bani cu dobândă, măicuţă!). Când am văzut-o, m-am fâstâcit de-a binelea şi, cu toate că ştiam că-i casa lui Markov, am întrebat pe un vardist cine şade acolo? Vardistul s-a nimerit a fi tare grosolan: vorbea în silă, de parcă ocăra şi strecura vorbele printre dinţi, cu scârbă, dar până la urmă mi-a spus totuşi că-i într-adevăr casa lui Markov. Vardiştii ăştia sunt de obicei cu totul nesimţitori faţă de durerile celorlalţi. Zici, de ce să-mi pese mie de vardist? Ei da, iată că mi-a rămas în suflet un simţământ amar şi greu! Într-un cuvânt, venea colac peste pupăză! Ce e drept, omul cată să lege toate celea de durerea lui! Aşa se întâmplă totdeauna... M-am plimbat întâi de trei ori încoace şi încolo pe dinaintea casei lui Markov, şi cu cât umblam mai mult, cu atât mă simţeam mai prost: „Nu, îmi ziceam eu, n-o să-mi dea, n-o să-mi dea pentru nimic în lume! De cunoscut nu mă cunoaşte, treaba cu care am venit e foarte încurcată şi nici înfăţişarea mea nu-i dintre acelea care să-ţi ia ochii...Acum, ce-o vrea Dumnezeu!" mi-am spus apoi. „Să nu zic pe urmă că n-am fost! încercarea

moarte n-are!" şi am deschis încetişor portiţa. Când colo — altă belea: s-a legat de mine o javră de căţeluşă păcătoasă, din curte! Lătra de se îneca, nu alta! O întâmplare ca asta, măruntă şi ticăloasă, e în stare să scoată din fire un om, măicuţă, să-l facă sfios şi să-i nimicească orice hotărâre dinainte luată! Am intrat în casă mai mult mort decât viu! Şi n-am apucat bine să intru, că am dat de alt bucluc: era cam întuneric acolo şi n-am băgat de seamă că jos, lângă prag, e o muiere, şi m-am împiedicat de dânsa. Muierea aceea strecura lapte dintr-o doniţă în ulcioare şi numai bine 1-a vărsat pe jos! Şi când mi ţi-a dat drumul la gură şi a prins a ţipa, proasta de ea, că adică „Un' te vâri, taică, ce cauţi aici?" Şi dă-i, şi dă-i... A pomenit şi pe ucigă-l toaca! Ţi le spun toate, măicuţă, pentru că în treburi de astea am păţit totdeauna cam la fel! Se vede că aşa mi-a fost scris: să mă împiedic de câte ceva în viaţă. Când a auzit gălăgia asta, a ieşit şi gazda, o bătrână care aducea cu muma pădurii. Eu m-am repezit atunci la dânsa şi am întrebat-o dacă aici şade Markov? „Nu!" a răspuns dânsa. Apoi a stat ce-a stat, m-a cercetat cu de-amănuntul din ochi şi m-a întrebat: „Da' ce vrei cu dânsul?" Eu m-am apucat să-i spun că uite aşa şi pe dincolo, Emelian Ivanovici... şi aşa mai departe. „Am o treabă cu dumnealui", zic. Bătrâna a chemat-o atunci pe fie-sa. A ieşit şi fata, coaptă de ani, în picioarele goale, şi bătrâna i-a zis: „Cheamă-l încoace pe taică-tău! E sus, la chiriaşi! Iar mata poftim în casă". Am intrat într-o odaie destul de frumoasă, cu poze pe pereţi — aproape toate numai portrete de generali — cu o canapea, o masă rotundă, ghivece cu rezede şi balsamine... „N-ar fi oare mai bine să mă car cât mai iute de aici? Să plec ori ba?" Îţi dau cuvântul meu, măicuţă, că am vrut să dau bir cu fugiţii! „Mai bine viu mâine, îmi ziceam eu, o să fie şi vremea mai frumoasă şi eu o să mă liniştesc... Că azi şi laptele 1-am vărsat, şi generalii din perete se uită urât la mine..." Am şi pornit spre uşă, dar tocmai atunci a intrat şi el... Un om aşa şi aşa: cărunt, cu ochi mici şi vicleni, îmbrăcat cu un halat soios şi încins la brâu cu o frânghie. M-a întrebat ce vânt mă aduce, iar eu i-am zis că uite... Emelian Ivanovici... vreo patruzeci de ruble, zic, mi-ar trebui... şi n-am isprăvit. Am

văzut după ochii lui că pierdusem! „Nu, nici vorbă nu poate să fie, mi-a răspuns dânsul. N-am bani. Dar... ce zălog ai adus?" Atunci i-am spus că zălog n-am, că mă cunoaşte Emelian Ivanovici, într-un cuvânt i-am lămurit toate câte vroia să le ştie. El m-a ascultat şi pe urmă a zis: „Nu! Ce-i tot dai zor cu Emelian Ivanovici? N-am bani!" „întocmai cum mi-am închipuit, îmi ziceam eu. Ştiam dinainte, presimţeam!" într-un cuvânt, Varenka, mai bine mă înghiţea pământul în clipa aceea! Şi deodată m-a cuprins frigul, mi-au amorţit picioarele şi am simţit furnici pe şira spinării. Mă uitam în ochii lui, iar dânsul se uita la mine, şi vedeam că-i stă pe limbă să-mi spună: „Ci mai cară-te odată, frăţioare, că la mine n-ai ce căta". Mai pe scurt, dacă mi s-ar fi întâmplat una ca asta în altă parte, aş fi murit de ruşine. „Şi banii la ce-ţi trebuie?" (Ca să vezi ce m-a întrebat, măicuţă!) Am deschis şi eu gura, mai mult ca să nu tac, dar el nici n-a vrut să mă audă: „N-am bani, zice, şi pace. Altfel ţi-aş da cu plăcere!" Eu i-am spus şi i-am tot spus, ca cer puţintel, că „O să ţi-i dau, zic, o să ţi-i dau în ziua cuvenită, ba chiar înainte" şi că poate să-mi ia o dobândă cât de mare, că eu o să i-o dau, zău că o să i-o dau. În clipa aceea, măicuţă, mi-am amintit de dumneata, de toate nenorocirile şi nevoile dumitale, de cele 50 de copeici pe care mi le-ai dat. „Nu, a zis dânsul, ce-i tot dai zor cu dobânda? Dacă mi-ai fi adus vreun zălog, atunci treacă-meargă! Aşa, zice, n-am bani, zău că n-am. Pe când altminteri ţi-aş fi dat cu plăcere!" A mai spus şi „zău", ticălosul!

Nici nu mai ştiu, draga mea, cum am ieşit de la dânsul, cum am trecut de Vîborg, cum am ajuns la podul Voskresenski! Eram din cale-afară de obosit şi rebegit de frig până în măduva oaselor; la slujbă am ajuns abia pe la zece şi am vrut să mă mai curăţ de glod, dar Sneghirev, paznicul, nu m-a lăsat; a zis că-i stric peria, „iar peria, boierule, e a statului!" Ca să vezi cum se poartă cu mine, măicuţă! Am ajuns pentru alde dumnealui mai rău ca o cârpă de care-ţi ştergi picioarele. Ştii ce mă omoară pe mine, Varenka? Nu lipsa de bani, ci toate necazurile astea lumeşti, toate şoaptele, zâmbetele şi glumele ce se fac pe socoteala mea. Şi Excelenţa

sa ar putea să zică în treacăt o vorbă mai nu ştiu cum despre mine! Of, măicuţă, s-au dus zilele mele de aur, s-au dus! Azi am recitit toate scrisorile dumitale! Ce trist sunt, măicuţă! Cu bine, draga mea! Dumnezeu să te păzească!

M. Devuşkin

P. S. Am vrut să-ţi povestesc necazul meu pe jumătate în glumă, dar văd că gluma nu prea mi-a izbutit. Ei, ce să-i faci? Vroiam să te mai înveselesc! Dar o să trec pe la dumneata, măicuţă, o să trec neapărat, chiar mâine.

August 11. Varvara Alexeevna, draga mea, măicuţă!

S-a sfârşit cu mine, s-a sfârşit cu noi amândoi, s-a sfârşit pentru totdeauna! Bunul meu nume, mândria mea, toate au fost pătate, toate s-au dus! Sunt un om pierdut, măicuţă, şi dumneata împreună cu mine! Suntem pierduţi pe vecie! Eu, numai eu te-am dus la pieire! Toată lumea mă alungă, măicuţă, mă ia în râs, iar gazda mă ocărăşte cu vorbe urâte, Fără nici o ruşine! Astăzi a ţipat la mine, m-a făcut de două parale, de parcă aş fi fost cel mai de pe urmă netrebnic! Iar seara, la Ratazeaev, cineva din chiriaşi a început să citească cu voce tare o ciornă de scrisoare pe care ţi-am scris-o dumitale şi care mi-a căzut nu ştiu cum din buzunar. Vai, ce haz au făcut, măicuţă dragă, de-ai şti numai! Ce de porecle ne-au dat, cum au râs cu hohote! Atunci m-am dus la ei şi i-am spus lui Ratazeaev că e un mişel, un trădător. Ratazeaev mi-a răspuns că trădător sunt eu şi că mă ţin de tot felul de „conchete"[110]); „dumneata, cică, te-ai ascuns de noi! Eşti un crai!" Şi acum toată lumea îmi zice „craiul", de parcă nici n-aş avea alt nume! Mă auzi, îngeraşule? Ei ştiu acum totul, au aflat totul despre noi şi despre cele în legătură cu dumneata, într-un cuvânt totul! Da' ce zic eu? Până şi Fakloni vorbeşte, şi el ţine cu dânşii. L-am trimis azi la mezelărie să-mi aducă ceva de acolo şi n-a vrut să se ducă! N-a vrut şi pace! Zicea că are treabă. „Eşti

[10] *Conquetes* — cuceriri (în limba franceză); *conchete* — expresia românizată scrisă fonetic, (N, trad,)

dator s-o faci!" i-am zis eu. „Ba nu-s dator defel, mi-a răspuns dânsul. Dumneata nu-i plăteşti cucoanei mele, se cheamă că nici eu nu-ţi sunt dator cu nimic!" N-am mai putut răbda o asemenea jignire din partea unui mojic necioplit şi i-am zis: „Prostule!" Iar dânsul: „Cine spune ăla este!" Eu mi-am închipuit că-i băut şi de aceea îmi spune o asemenea obrăznicie şi i-am zis: „Eşti beat, neghiobule!" Iar dânsul: „Da' ce, mi-ai dat dumneata de rachiu? Mi-e că nu prea ai nici dumneata cu ce să-ţi plăteşti un păhărel! Te milogeşti la o... nu ştiu cine de câteva copeici!" Şi pe urmă a adăugat: „Halal boier, n-am ce zice!" Ca să vezi, măicuţă până unde au ajuns lucrurile! Mi-e ruşine să trăiesc, Varenka! Parcă m-ar arăta cu degetul toată lumea. Mai rău ca o haimana fără acte! Ce de necazuri amare, măicuţă! Sunt pierdut, pierdut pentru totdeauna!
M D.

August 13.

Mult stimatul meu, Makar Alexeevici! Toate nenorocirile de pe lume cad pe capul nostru! Nici eu nu mai ştiu ce să fac! La dumneata mă gândesc, cum o să te descurci, că la mine, slabă nădejde! M-am ars la mina stângă cu fierul de călcat. L-am scăpat, nici eu nu ştiu cum, şi m-am lovit şi m-am ars, toate la un loc! Acum nu pot lucra, iar Fedora e de trei zile în pat. Sunt nespus de îngrijorată! Îţi trimit treizeci de copeici de argint; e aproape tot ce ne-a rămas şi numai Dumnezeu ştie cât de mult aş vrea să te ajut acum, când eşti la strâmtoare. îmi vine să plâng de ciudă! Rămâi cu bine, prietenul meu! Dacă ai trece azi pe la noi ar fi pentru mine o mare mângâiere!
V. D.

August 14.

Ce-i cu dumneata, Makar Alexeevici? Nu ţi-e teamă de Dumnezeu? Ai să mă scoţi din minţi! Nu ţi-e ruşine? Îţi cauţi singur pieirea! Gândeşte-te la bunul nume pe care l-ai avut!

Eşti un om cinstit, cu suflet mare, un om mândru! Ce o să te faci, dacă află toată lumea de isprăvile dumitale? Ai să mori de ruşine, şi nimic altceva! Nu te gândeşti la părul dumitale cărunt! Nu ţi-e frică de dumnezeu? Fedora a zis că n-o să te mai ajute cu nimic şi nici de la mine n-o să mai vezi de aci înainte un ban! Ce faci cu mine, Makar Alexeevici? Ori crezi poate că nu-mi pasă de purtarea dumitale? Habar n-ai ce îndur din pricina ei, Makar Alexeevicî! Mi-e cu neputinţă ,să cobor scara aici la noi: toată lumea se zgâieşte la mine, mă arată cu degetul şi spune nişte lucruri de mi-e groază! Da, chiar aşa: spune că m-am încurcat cu un beţivan! Crezi că-mi face plăcere s-o aud? Când te-aduce cu trăsura acasă, chiriaşii se uită cu scârbă la dumneata şi spun: „Ia te uită! L-a adus pe slujbaşul acela de colo!" Iar mie îmi crapă obrazul de ruşine pentru dumneata. Îţi dau cuvântul meu că o să mă mut de aici! O să mă tocmesc fată în casă ori spălătoreasă, da aici nu mai rămân. Ţi-am scris să treci pe la mine şi n-ai trecut! Se vede că puţin îţi pasă de lacrimile şi rugăminţile mele, Makar Alexeevici! Şi de unde ai găsit bani? Pentru numele lui dumnezeu, fereşte-te! Ai să te duci de râpă, aşa, degeaba! Ce ruşine, ce ocară! Proprietăreasa nici n-a vrut să te primească ieri; în casă! Ai dormit în tindă! Am aflat totul! De-ai şti numai cât de greu mi-a fost pe suflet când am auzit! Să vii la mine! Ai să vezi ce bine o să te simţi cu noi! O să citim împreună, o să ne amintim de zilele demult apuse! Fedora o să ne povestească şi ea cum a umblat pe la locurile sfinte. Dacă ţii la mine, dragul meu, nu te lăsa dus pe calea pierzaniei şi nu mă pierde şi pe mine! Că doar pentru dumneata mai trăiesc eu pe lumea asta şi tot pentru dumneata stau aici, ca să-ţi fiu aproape! Asta s-o ştii! Fii om întreg, fii tare şi cinstit. Nu uita că sărăcia nu-i un păcat. Şi-apoi de ce te pierzi atâta cu firea? Toate astea sunt vremelnice! Cu ajutorul lui Dumnezeu o să se îndrepte lucrurile! Dar stăpâneşte-te! Îţi trimit douăzeci de copeici! Cumpără-ţi tutun ori altceva ce-ţi pofteşte inima, dar, pentru dumnezeu, nu-i cheltui cu lucruri rele. Şi vino la noi, vino neapărat! Poate că o să-ţi fie iar ruşine, dar nu trebuie! Asta-i o ruşine care n-are temei. Numai de te-ai căi din toată

inima de cele întâmplate. Nu-ţi pierde nădejdea în Dumnezeu! El o să le rânduiască pe toate cum e mai bine!
V.D.

Varvara Alexeevna, măicuţă.!
August 19.

Mi-e ruşine, lumina ochilor mei, mor de ruşine, Varvara Alexeevna! Dealtfel, am făcut oare într-adevăr ceva atât de rău? De ce să nu-mi veselesc inima? Aşa uit şi de tălpile cizmelor mele şi nu mă mai gândesc la ele; o talpă e un fleac şi întotdeauna o să rămână doar o talpă ticăloasă şi murdară, şi nimic mai mult! Şi cizmele tot un fleac sunt! Până şi înţelepţii greci umblau fără cizme. Atunci noi de ce ne batem atâta capul cu un lucru ce nu merită grija noastră? Atunci pentru ce oamenii râd de mine şi mă dispreţuiesc? Ah, măicuţă dragă, ce te-ai găsit să-mi scrii în scrisoare! Fedorei să-i spui că-i o mincinoasă, o zăpăcită, o scandalagioaică şi pe deasupra mai e şi proastă de n-are pereche! Iar în ceea ce priveşte părul meu cărunt, şi aici greşeşti, draga mea! Nu-s defel aşa de bătrân cum mă crezi. Emelia îţi trimite închinăciuni. îmi scrii că te-ai amărât şi ai plâns. Pot să-ţi spun şi eu că m-am amărât şi am plâns. Închei dorindu-ţi sănătate şi noroc. Cât despre mine, sunt şi eu bine, sănătos şi rămân, îngeraşule, al dumitale prieten
Makar Devuşkin.

August 21.
Mult stimata şi buna mea prietenă Varvara Alexeevna!

Simt că sunt vinovat, simt că am păcătuit faţă de dumneata, dar cred că nu foloseşte la nimic, măicuţă, că simt toate astea! Orice-ai zice, dar aşa e! Le-am simţit eu şi mai înainte de a face ce-am făcut şi totuşi m-am lăsat copleşit de tristeţe şi am păcătuit, cu toate că îmi dădeam seama că sunt vinovat. Nu-s nici rău şi n-am nici inimă de piatră, iar ca să-ţi

sfâşie cineva inimioara, scumpa mea, trebuie să fie nici mai mult nici mai puţin decât un tigru sângeras! Eu însă sunt blând ca un miel şi, după câte ştii, n-am nici un fel de porniri sângeroase şi, prin urmare, nu-s chiar atât de vinovat, îngeraşule, de, fapta mea, cum nu-s vinovat nici în inima, nici în cugetul meu. Şi dacă-i aşa, nu ştiu nici eu cu ce-s vinovat. E o poveste tare încurcată, măicuţă! Mi-ai trimis treizeci de copeici de argint şi pe urmă iarăşi douăzeci de copeici. Şi, când am văzut bănuţii aceia de la o orfană, mi s-a strâns inima de durere! Ţi-ai ars mânuţa, curând n-o să ai ce mânca, iar mie îmi scrii să-mi cumpăr tutun! Spune şi dumneata! Ce trebuia să fac? Ori poate gândeşti că trebuia să te jefuiesc ca un tâlhar, fără pic de ruşine, pe dumneata care eşti o biată orfană. Şi uite aşa s-a în-tâmplat măicuţă, că am căzut atât de jos; adică nu! Mai întâi am simţit că nu-s bun de nimic şi că nu fac mai mult decât talpa aceea a mea şi am început să cred că nici nu-i bine să mă socot un om de preţ, ci mai degrabă un netrebnic şi chiar — într-o oarecare măsură — un neruşinat. Şi când mi-am pierdut stima faţă de mine, când mi-am zis că n-am nici însuşiri şi nici mândrie, atunci s-a sfârşit cu mine! Trebuia să cad, trebuia neapărat! Aşa mi-a fost scris şi nu-s vinovat! La început am ieşit să iau puţin aer. Dar şi atunci toate s-au potrivit parcă anume: şi firea vărsa lacrimi, şi timp urât, şi ploaie! Şi Emelia s-a nimerit şi el pe aproape. Ei, Varenka, a zălogit tot ce-a avut şi banii i-a cheltuit mereu în acelaşi fel, iar când l-am întâlnit eu, mi-a zis că de două zile n-a pus strop de băutură-n gură şi că vrea să zălogească un lucru pe care nu-l poţi zălogi cu nici un chip, pentru că nu-i prevăzută nici o plată pentru el! Şi atunci, Varenka, m-am lăsat înduplecat, mai mult din milă decât din vreo pornire de-a mea. Aşa am căzut în păcat, măicuţă! Şi ce de lacrimi am vărsat amândoi! Am vorbit de dumneata. E un om bun Emelia, chiar foarte bun şi plin de simţire; şi eu, măicuţă, am inima simţitoare şi de aceea mi se întâmplă de-astea, pentru că mi le pun pe toate la inimă. Ştiu foarte bine ce-ţi datorez dumitale, draga mea. De când te-am cunoscut am început să mă cunosc şi pe mine mai bine şi să te iubesc pe dumneata. Până atunci fusesem tare singuratic,

îngeraşule; cred că nici nu trăiam cu adevărat: dormeam! Nemernicii ăştia din jurul meu ziceau că până şi înfăţişarea mea e respingătoaire şi se fereau de mine; aşa am început şi eu să simt scârbă faţă de mine; ei mai ziceau că-s tâmpit şi atunci am început şi eu să cred să-s tâmpit cu adevărat; dar dumneata, decum te-ai ivit în viaţa mea întunecată, ai şi revărsat lumină peste ea, şi atunci inima mi s-a umplut de acea lumină, mi-am găsit pacea sufletului şi am aflat că nu-s mai rău decât alţii. Că n-am nimic deosebit, că n-am strălucire, că n-am „maniere", asta aşa-i! Dar sunt om, cu inima şi cugetul meu. Şi dacă am simţit că sunt prigonit de soartă, înjosit de ea, mi-am zis iar că n-am demnitate şi m-am amărât atât de rău că mi-a pierit orice nădejde. Iar acum, fiindcă ţi-am spus totul, măicuţă, te rog şi eu pe dumneata, cu lacrimi în ochi, să nu mă mai descoşi despre cele petrecute! Că mi se frânge inima şi mi se umple sufletul de amărăciune grea.

Te încredinţez, măicuţă, de tot respectul meu, şi rămân al dumitale prea credincios.
Makar Devuskin.

Septembrie 3.

Nu mi-am sfârşit scrisoarea de rândul trecut, Makar Alexeevici, pentru că mi-a venit greu să scriu. Uneori am clipe când vreau să fiu singură. Să plâng singură, să fiu tristă, să fiu îndurerată, fără ca cineva să mă mângâie; şi astfel de clipe sunt tot mai dese în viaţa mea. Atunci amintirile au pentru mine un farmec nelămurit, care mă fură atât de mult, atât de tare, că ceasuri întregi rămân rece faţă de cele ce mă înconjoară şi uit de ziua de azi. Tot ce mă mişcă în viaţa de acum — o bucurie, o tristeţe, o durere — îmi aduce aminte de câte un lucru asemănător din trecut şi mai ales din copilărie, din copilăria mea de aur! Întotdeauna, după asemenea clipe, mi-e sufletul greu. Mă simt istovită de parcă m-ar secătui visările, iar sănătatea mi se şubrezeşte şi aşa pe zi ce trece.

Astăzi însă, dimineaţa e atât de proaspătă, de luminoasă şi strălucitoare, cum rar am pomenit în părţile astea, toamna! Ea

m-a înviorat şi am întâmpinat-o cu bucurie. Şi iată că a venit toamna! Cât de mult îmi plăcea acest anotimp la ţară! Eram copil pe-atunci, dar de simţit simţeam multe! Mai mult decât dimineaţa, îmi plăcea seara. îmi amintesc de un lac care se găsea la doi paşi de noi, la poalele unui deal. Lacul acela — parcă-l văd şi acum — lacul acela era limpede şi curat ca cleştarul. În serile liniştite şi lacul era liniştit; nici o frunză nu se mişca pe copacii din jurul lui, şi apa era neclintită ca o oglindă, şi aerul răcoros, chiar rece. Iarba se acoperea cu rouă, ferestruicile căsuţelor din jur se luminau treptat, cirezile se-ntorceau în sat... În ceasul acela o zbughiam pe nesimţite de acasă şi mă duceam să privesc îndelung faţa lacului. Jos, lângă mal, ardea câte un braţ de vreascuri strâns de pescari, şi flăcările se oglindeau până departe în apă. Gerul era de un albastru rece, cu marginile tivite cu roşu sângeriu, şi dungile acelea păleau din ce în ce. Apoi ieşea luna; aerul era atât de limpede, că se auzea orice zgomot, cât de mic: foşnetul aripilor unei păsări speriate, cântecul păpurişului mişcat de adierea blândă a vultului ori pleoscăitul apei din care sărise un peştişor. Din lacul albastru se ridica un abur albicios, uşor, străveziu. Depărtările se întunecau, totul se cufunda în neguri, pe când lucrurile din apropiere — barca, malul, ostroavele — se desluşeau dimpotrivă atât de viu de parcă ar fi fost anume dăltuite. Câte un butoi aruncat sau uitat pe apă sălta uşurel, legănat de-un val, ramurile sălciilor plângătoare îşi amestecau frunzele ruginii printre firele de păpuriş, iar un pescăruş întârziat se cufunda o clipă în apa rece, apoi se înălţa iar pe aripilei iuţi şi pierea în neguri... Rămâneam cu ochii pironiţi, cu urechile aţintite şi mă simţeam nespus de fericită. Şi când te gândeşti că pe atunci eram doar o fetişcană, un copil!...

Îmi plăcea atât de mult toamna, toamna târzie, când se isprăveşte secerişul şi muncile câmpului, când prin urbe încep şezătorile, când toţi aşteaptă venirea iernii... Atunci cerul se posomorăşte din pricina norilor, frunzele galbene se aştern cărări-cărări la marginea pădurii desfrunzite, iar pădurea pare albastră, apoi neagră, mai ales seara, când o învăluie negura deasă... Copacii se întrezăresc prin vălul ei ca nişte uriaşi, ca

nişte arătări înspăimântătoare, groaznice la vedere. Uneori întârziam la plimbare, mă răzleţeam de ceilalţi, mergeam singură şi deodată o luam repede: mi-era teamă! Tremuram şi eu ca o frunză şi-mi ziceam: „Ce-ar fi să se ivească o nălucă spăimântătoare din scorbura aceea?'!" Apoi se stârnea o boare de vânt, străbătea în goană pădurea şi o făcea să vâjâie, să freamăte, să se vaite cu glas jalnic; sau smulgea smocuri întregi de frunze de pe crengile istovite, le învolbura prin aer, şi după ele se ridicau stoluri mari şi gălăgioase de păsări care împânzeau şi întunecau tot cerul. Spaima punea stăpânire pe mine! Şi deodată auzeam parcă un glas care-mi şoptea: „Fugi, fugi copilită, nu mai zăbovi aici în ceasul acesta de groază! Fugi, fugi!" Inima mi se strângea de frică şi fugeam de rupeam pământul. Ajungeam acasă cu sufletul la gură şi acolo dădeam de lume, de veselie... Nouă, copiilor, ni se dădea fiecăruia să facem câte ceva: dezghiocam mazăre sau curăţăm mac. În sobă sfârâiau lemnele umede, măicuţa veghea plina de voie bună asupra lucrului nostru, Uliana, dădaca bătrână, ne povestea din trecute vremi sau ne spunea basme cu vrăjitori şi morţi, iar noi, copiii, ascultând-o cu tot zâmbetul de pe buze, ne ghemuiam unii în alţii. Apoi deodată se lăsa o clipă de tăcere... I-auzi! Un zgomot! Parcă bate cineva la uşă! Nici gând! Sfârâie fusul bătrânei Frolovna. Şi ne porneam pe un râs!... Dar noaptea nu puteam dormi de spaimă. Visam câte ceva de groază... Mă trezeam uneori şi nu îndrăzneam să mă mişc; tremuram până în zori, ghemuită sub plapumă. Dimineaţa însă, mă sculam proaspătă ca o floare, priveam afară şi — ce să vezi? Câmpul era prins de cel dintâi ger; crengile desfrunzite erau îmbrăcate în promoroacă uşoară, faţa lacului prinsese o pojghiţă de gheaţă, subţire ca o foaie de hârtie, iar deasupra ei se ridicau nori alburii. Pretutindeni se auzea ciripit vesel de păsări. Razele soarelui scăldau totul în strălucirea lor şi mistuiau puţin câte puţin pojghiţa subţire de gheaţă. Câtă lumină, câtă strălucire, câtă veselie! În sobă trosneau iar lemnele. Ne aşezam cu toţii în jurul samovarului. Polkan, câinele nostru mare şi negru, se uita la noi pe geam, rebegit încă de frigul nopţii, şi dădea prietenos din coadă. Câte un ţăran trecea pe

dinaintea ferestrei într-o sanie trasă de un căluţ sprinten: se ducea la pădure după lemne. Toţi erau veseli şi plini de voie bună! Doamne, ce copilărie de aur am avut!...

Uite, plâng ca un copil când mă fură amintirile!
Cât de viu îmi apar toate în faţa ochilor, cât de limpede văd trecutul şi cât de tulbure şi întunecat mi se pare prezentul!... Cum o să se sfârşească toate? Ştii, am o presimţire, ba mai mult, o credinţă, că o să mor chiar în toamna asta! Sunt foarte rău bolnavă! Mă gândesc adeseori la moarte, dar parcă n-aş vrea să mor şi să fiu îngropată aici! Poate o să cad din nou la pat, ca atunci, primăvara. Şi când te gândeşti că nici n-am avut vreme să mă refac cum se cuvine. Azi simt iar că mă apasă ceva! Fedora s-a dus nu ştiu unde, pentru toată ziua, şi sunt singură. De la o vreme însă mi-e frică să rămân singură. Mi se pare mereu că în odaie mai e cineva, care-mi vorbeşte, mai ales atunci când mă fură gândurile, şi apoi, când mă trezesc din visări, mă apucă frica. Iată de ce ţi-am scris o scrisoare atât de lungă: dacă scriu, îmi trece. Rămâi cu bine. Sfârşesc pentru că nu mai am nici hârtie, nici vreme. Din toţi banii pe care i-am luat pe rochiile şi pe pălărioara mea, nu mi-a rămas decât o rublă de argint. Spui că i-ai dat proprietăresei dumitale două ruble de argint. Asta-i foarte bine! Acum o să tacă o vreme.

Vezi de-ţi drege într-un fel hainele. Cu bine! Mă simt nespus de obosită. Nu înţeleg de ce mă simt tot mai slăbită pe zi ce trece. Dacă muncesc cât de puţin, obosesc pe dată. Ce o să mă fac dacă o să-mi pice ceva de lucru? Uite, asta mă omoară!
V. D.

Septembrie 5.

Varenka, scumpa mea!

De-ai şti prin câte am trecut azi, îngeraşul meu! Mai întâi, m-a durut toată ziua capul! Ca să mă mai răcoresc puţin, am ieşit să mă plimb pe Fontanka. Seara era întunecoasă şi rece. Nu trece bine de cinci şi se-ntunecă! Aşa-i acum! De plouat nu ploua, dar era o ceaţă care făcea cât o ploaie zdravănă. Nori

grei se târau pe cer în smocuri lungi şi late. Pe chei era o puzderie de lume, dar parcă dinadins toţi aveau feţele atât de îngrozitoare, de te apuca jalea când îi priveai: mujici beţi, muieri cârne, încălţate cu cizme şi cu capul gol, muncitori, birjari şi alde mine — slujbaşi care aveau câte o treabă; apoi băieţi, câte un ucenic lăcătuş în halat vărgat, slab, cu faţa suptă şi mânjită de ulei, cu un lacăt în mână; câte un soldat întors la vatră, lung cât o prăjină... Iată ce oameni erau pe-acolo! Se vede că am nimerit şi ora când nu se plimbă altfel de lume. Apoi uite şi canalul navigabil Fontanka. Erau atâtea bărci pe apă că te prindea mirarea cum de puteau încăpea toate! Pe poduri şedeau femei care vindeau turtă dulce plouată şi mere putrede. Dar ce murdare şi muiate de ploaie erau şi femeile acelea! Plimbarea pe Fontanka e tare urâtă! Jos — granitul ud, de o parte şi de alta — case înalte, întunecate, înnegrite de fum. La picioare — ceaţă, deasupra capului — ceaţă. Doamne, ce seară tristă şi mohorâtă a fost cea de azi!

Când am cotit pe Garohovaia, se întunecase de tot şi lampagiii aprindeau gazul. Demult n-am mai fost pe Gorohovaia. Nu prea trec eu pe acolo! Ce stradă gălăgioasă! Ce de prăvălii şi de magazine bogate! Totul străluceşte în mii de culori: stofele, florile apărate de geam, pălărioarele cu funde. Îţi vine să crezi că toate astea sunt arătate numai aşa, de frumuseţe! Aş, de unde! Sunt oameni care le cumpără şi le duc în dar nevestelor! Într-un cuvânt, o stradă bogată. Acolo îşi au prăvăliile o mulţime de brutari nemţi. Pesemne că sunt foarte bogaţi şi ei! Şi ce de căleşti trec în fiecare clipă! Cum de le ţine caldarâmul? Şi numai căleşti bogate, cu geamuri ca oglinda şi căptuşite pe dinăuntru cu catifea şi mătase. Iar feciorii se vede că-s boiereşti: poartă epoleţi şi săbii. Am tras cu ochiul în toate acele trăsuri şi am văzut numai femei grozav de gătite: se vede că erau cneghine sau contese. Cred că nimerisem ora când toţi aleargă la baluri şi la sindrofii. Mult aş da să văd cneaghină sau o doamnă din astea, simandicoasă. Trebuie să fie tare plăcut. Eu nu le-am văzut niciodată; poate doar aşa, în fugă, ca azi, când am privit pe furiş în căleşti — şi mi-am amintit de dumneata. Sufleţelul meu, draga mea! De câte ori mă gândesc

acum la dumneata, mi se rupe inima. De ce eşti atât de nefericită, Varenka? îngeraşul meu, cu ce eşti mai prejos decât ele? Eşti bună, frumoasă, învăţată. Atunci de ce-i soarta atât de vitregă cu dumneata? De ce se întâmplă aşa pe lume, că un om bun trăieşte în sărăcie, iar peste altul dă norocul fără să-l caute? Ştiu, ştiu, măicuţă că nu-i bine să mă gândesc la toate astea, că asta înseamnă să fii un liber cugetător; totuşi, dacă vorbim deschis şi după dreptate, pentru ce unuia, încă de pe când e în pântecele mamei soarta cea nedreaptă îi prevesteşte norocul, iar calea altuia în viaţă trece prin orfelinat. Se întâmplă doar ca un Ivanuşka-prostăvanul [11]) să aibă în viaţă un noroc orb! Asta cam aşa se întâmplă: Tu, Ivanuşka-prostăvanul, umblă cât pofteşti prin sacii cu galbeni ai bunicului, mănâncă, bea şi te veseleşte, iar tu, celălalt, stai şi înghiţi în sec, că doar pentru asta eşti bun, frăţioare! E păcat, mare păcat, măicuţă, să cugeti astfel, dar azi nu ştiu cum se face că-mi roiesc gânduri păcătoase prin cap, fără să vreau! Ai fi putut şi dumneata, luminiţa mea, să te plimbi într-o asemenea caleaşca. Şi nu unul ca mine, ci chiar generalii, ar fi umblat să-ţi prindă măcar o privire binevoitoare din zbor! Ai fi purtat nu rochiţe de pânză, vechi şi ponosite, ci numai mătase şi aur. Şi n-ai mai fi fost slăbuţă şi sfrijită ca acum, ci rumenă, frumoasă şi împlinită ca o păpuşă de zahăr. Iar eu m-aş fi socotit mulţumit să te zăresc când şi când prin ferestrele scăldate de lumină şi să-ţi văd măcar umbra. Numai la gândul că eşti fericită şi veselă, m-aş fi simţit şi eu mulţumit, păsărica mea scumpă. Dar aşa? N-ajunge că nişte oameni răi ţi-au nenorocit viaţa, dar te-a mai supărat un nemernic de beţivan! Ce crede el? Dacă s-a împopoţonat cu frac şi se uită la lume printr-o lornetă de aur, neruşinatul, toate îi sunt îngăduite, şi până şi vorbele lui necuviincioase trebuie să le ascultăm cu bunăvoinţă? Oare aşa să fie, stimabililor? Şi pentru ce? Numai pentru că eşti orfană, fără apărare, numai pentru că n-ai un prieten puternic, care să-ţi fie pavăză de nădejde. Şi ce fel de om e dânsul, ce fel de oameni sunt ei toţi, de nu pregetă să-i

[11] *Ivanuşka-prostăvanul* (duracioc) — erou binecunoscut din poveştile populare ruseşti corespunzător cu Păcală în folldorul românesc. (N. trad.)

facă rău unei orfane? Nişte nemernici, nu oameni! Nemernici şi nimic mai mult. Zic ei că-s oameni, dar de fapt nu e aşa. Sunt încredinţat de asta. Uite cum sunt oamenii ăştia! După mine, măicuţă, flaşnetarul pe care l-am întâlnit azi pe Gorohovaia, este mai vrednic de cinstire decât ei. Dânsul, cel puţin, umblă cât îi ziulica de mare, se osteneşte, aşteaptă câte un bănuţ nenorocit pentru pâine, dar în schimb îşi agoniseşte singur hrana. Nu cere de pomană, ci se oboseşte pentru plăcerea oamenilor, la fel ca şi cutia lui cu muzică: „Vă înveselesc şi eu, oameni buni, cu ce pot", pare că spune dânsul. Cerşetor e şi el, ce-i drept! Tot un cerşetor, dar în schimb unul cu suflet cinstit. Se trudeşte, tremură de frig, dar munceşte înainte, oricum ar fi munca aceea a lui! Şi câţi sunt ca el, măicuţă, oameni cinstiţi care, deşi câştigă puţin faţă de munca lor şi folosul pe care îl aduc, nu se ploconesc înaintea nimănui şi nu cer de pomană o bucată de pâine. Uite, fac şi eu ca flaşnetarul! Adică nu, e cu totul altceva; dar în felul meu, adică în înţelesul mai subţire, mai boieresc, sunt la fel cu dânsul: muncesc pe măsura puterilor mele, adică fac şi eu ce pot. Mai multe nu ştiu. Dar de unde nu e, nici Dumnezeu nu cere.

Am adus vorba de flaşnetar, măicuţă, pentru că astăzi mi-a fost dat să-mi simt de două ori mai dureros sărăcia. M-am oprit să mă uit la dânsul. Mă chinuiau tot felul de gânduiri şi m-am oprit ca să mi le mai alung. S-au mai oprit şi nişte birjari, o fată şi o copiliţă mică şi murdară. Flaşnetarul cânta în faţa unei ferestre. Deodată am văzut un băieţel, un pici ca de vreo zece anişori; altfel ar fi fost el drăgălaş, dar părea bolnăvicios şi era sfrijit... N-avea decât o cămăsuţă pe el şi nu mai ştiu ce pe deasupra; parcă era desculţ şi stătea şi el acolo şi asculta cu gura căscată cântecelul. Ce vrei, copil! îşi pironise ochii la păpuşile neamţului care jucau frumos, şi nu simţea că i-au îngheţat picioruşele, că tremură tot şi că-şi morfoleşte capătul mânecii în gură. Am văzut că are în mână o hârtiuţă. Tocmai atunci trecu un domn şi-i aruncă flaşnetarului un bănuţ. Bănuţul căzu drept în cutia cu marginile frumos lucrate, unde se vede un franţuz ce dănţuieşte cu nişte cucoane. Când se auzi clinchetul bănuţului, copilaşul tresări, se uită sfios în jur şi,

crezând pesemne că eu am zvârlit banul, se repezi spre mine... mânuţele îi tremurau, glăsciorul îi tremura; îmi întinse hârtiuţa şi-mi spuse: citeşte. Am despăturit-o... mereu aceeaşi poveste: „Binefăcătorilor, cică, mama e pe moarte... trei copii flămânzi, ajutaţi-ne! Iar eu, cum oi muri, n-o să uit de voi pe lumea cealaltă, cum n-aţi uitat nici voi de copilaşii mei, aici!" Ce ,să mai vorbesc? Totul e atât de cunoscut şi omenesc, dar puteam eu să-i ajut? Şi... nu i-am dat nimic. Mi se rupea inima de milă! Se învineţise de frig, băieţaşul! Era pesemne şi flămând, că doar nu minţea, nu, nu minţea! Mă pricep eu! De ce nu şi-or fi cruţând copiii mamele astea rele? De ce i-or fi trimiţând aproape goi, în frig, cu astfel de scrisorele? Poate că n-are suflet, muierea asta neghioabă! Dar poate că n-are pe nimeni care să muncească pentru ea şi o fi stând ghemuită şi bolnavă cu adevărat! Tot ar fi putut să ceară ajutor unde se cuvine. Ori poate e o tâlhăroaică şi şi-a trimis copilaşul flămând şi bolnav, anume ca să înşele oamenii şi să-i înduioşeze! Ce poate învăţa bietul copilaş umblând cu scrisorele de-astea? O să-şi împietrească inima şi atât. Aleargă, umblă, cere... Iar oamenii trec pe lângă el şi n-au vreme, inimile lor sunt de piatră, iar vorba le este aspră. „Pleacă! Minţi! Cară-te!" Asta aude copilaşul, şi sufletul i se înrăieşte şi tremură în zadar, sărăcuţul de el, speriat ca un puişor căzut din cuibul sfărâmat. Mânuţele şi picioruşele îi îngheaţă, îi îngheaţă până şi răsuflarea. Nu trece mult şi începe să tuşească şi pe urmă merge repede: boala, ca un şarpe veninos, i se strecoară în piept şi, cât ai bate din palme, moartea se apleacă peste el, undeva, într-un ungher puturos, unde zace fără căutare, fără îngrijire... Şi asta a fost toată viaţa lui! Ca să vezi ce poate fi viaţa unui om! Cât de chinuitor e, Varenka, să auzi „pentru numele lui Hristos" şi să treci fără să dai nimic, spunând doar: „Domnul o să-ţi dea!" Câte un „pentru numele lui Hristos" mai e cum e. (Pentru că şi astea sunt felurite, măicuţă). Câte unul, ziceam, e prelung, tărăgănat, dintre acelea obişnuite, învăţate pe de rost, într-un cuvânt — cerşetoresc. Acestuia, dacă nu-i dai nimic, parcă nu te chinuie atâta cugetul! El e cerşetor demult, cerşetor de meserie, cerşeşte demult şi s-a deprins cu asta! Îţi spui: „Asta o

să mai rabde, ştie să rabde!" Alteori, acest: „pentru numele lui Hristos" e spus de câte unul neobişnuit să-l rostească, e spus aspru şi-ţi face frică; uite, ca azi, de pildă, când am luat hârtiuţa aceea din mâna băiatului, tot pe-acolo, lângă un gard, stătea unul care nu cerea la toţi, dar care mi-a zis: „Dă-mi, boierule, un bănuţ, pentru numele lui Hristos!" şi mi-a zis-o cu un glas atât de repezit, atât de aspru, că m-am cutremurat de groază. Dar bănuţ nu i-am dat, că n-am avut. Celor bogaţi nu le place când săracii se plâng cu voce tare de soarta lor nenorocită: îi supără, cică, şi-i plictisesc, fiindcă sărăcia, cică, e întotdeauna plicticoasă. Le-or fi tulburând somnul gemetele celor iflămânzi.

Trebuie să-ţi mărturisesc, draga mea, că ţi le-am zugrăvit toate astea, pe de o parte ca să-mi mai uşurez inima, dar mai mult ca să-ţi arăt că pot să scriu şi eu frumos. Pentru că îmi închipui că ţi-ai dat seama şi dumneata că de la un timp încoace am şi eu stil. Acum însă m-a cuprins o tristeţe atât de mare, că am început să mă înduioşez singur de gândurile mele; şi cu toate că ştiu, măicuţă, că nu fac nimic cu înduioşarea, totuşi, într-un fel îmi dau oarecum dreptate, într-adevăr, draga mea, adeseori mă nimicesc singur, spun că nu fac două parale şi mă socotesc mai prejos de oricine. Dacă ar fi să le tălmăcesc mai înflorat, aş spune că toate astea se întâmplă pentru că cei din jur m-au băgat în sperieţi şi m-au prigonit, întocmai ca pe băieţaşul acela nenorocit care mi-a cerut de pomană.

Şi acum să-ţi vorbesc în alegorie, măicuţă. Ascultă! Mi se-ntâmplă, draga mea, dis-de-dimineaţă, când mă grăbesc la serviciu, să privesc cum se deşteaptă oraşul, cum prinde viaţă, cum fumegă, fierbe, uruie... Şi atunci, mă simt uneori atât de mic în faţa acestei privelişti, de parcă mi-ar fi dat cineva un bobârnac peste nasul pe care mi l-am vârât unde nu-mi fierbe oala... Şi-mi văd mai departe de drum, umil şi neînsemnat, după ce dau din mână a lehamite!... Şi acum, poftim de te uită îndeaproape ce se petrece în acele case mari, negre şi afumate, judecă bine şi vezi dacă e drept să mă categorisesc aşa cum am făcut eu şi să mă tulbur fără pricină? Bagă de seamă, Varenka dragă, că toate astea ţi le spun în alegorie! Şi acum să vedem

ce-i acolo, în casele acelea? Acolo, într-un ungher plin de fum, într-o cotineaţă care la nevoie poate fi socotită drept casă, se trezeşte un meseriaş! Toată noaptea a visat, de pildă, cizmele pe care le croise greşit în ajun, ca şi cum un asemenea fleac merită să fie visat de un om! Mă rog! El e meseriaş, e cizmar şi să zicem că pentru el e de înţeles că se gândeşte la meşteşugul lui. Şi-apoi îi plâng copiii, femeia îi e flămândă. Dar nu numai cizmarii îşi încep astfel ziua, draga mea! Asta încă n-ar fi nimic şi nici n-ar merita să fie descris, dar uite ce se mai întâmplă, măicuţă: în aceeaşi casă, cu un cat mai sus sau mai jos, în odăi aurite, câte un domn putred de bogat visează şi el tot cizme; poate într-altfel, poate un alt model, dar se cheamă că tot cizme sunt; pentru că în înţelesul pe care-l dau eu aici, noi toţi, drăguţa mea, suntem mai mult sau mai puţin cizmari. Şi nici asta n-ar fi nimic, dar uite care-i răul: că nu se află nimeni pe lângă bogătaşul acela, nimeni care să-i sufle la ureche că: „Mai încetează, frate, să te gândeşti numai la tine, şi să trăieşti numai pentru tine. Că doar nu eşti cizmar! Copiii ţi-s sănătoşi şi nici femeia nu duce lipsă de mâncare. Mai uită-te şi în jur, că poate găseşti un lucru mai vrednic de luare-aminte decât cizmele!" Asta am vrut eu să-ţi spun în alegorie, Varenka! Poate că-i o cugetare prea liberă, draga mea, dar o asemenea cugetare se naşte uneori, îi vine omului în cap, şi atunci, vrei nu vrei, izbucneşte din inimă în vorbe fierbinţi. De aceea nu trebuia să mă socotesc drept un nimic numai pentru că m-am speriat de zgomot şi de uruit! Închei spunându-ţi, măicuţă, că poate crezi despre mine că bârfesc sau că m-a apucat ipohondria sau că, poate, le-am copiat toate astea din vreo carte? Nu, măicuţă, să n-o crezi! Nu-i aşa! De bârfă mi-e scârbă, ipohondria nu m-a apucat şi nici din carte n-am copiat nimic!

M-am întors acasă trist, m-am aşezat la masă, am încălzit ceainicul şi mă pregăteam tocmai să beau un pahar-două de ceai, când deodată văd că intră la mine Gorşkov, chiriaşul nostru cel sărac. Am băgat de seamă încă de dimineaţă că se tot da pe lângă ceilalţi chiriaşi şi că vroia să se apropie şi de mine. Trebuie să-ţi spun în treacăt, măicuţă, că el şi cu ai lui o

duc cu mult mai rău decât mine! Sigur, mult mai rău! El are nevastă, copii! Dacă aş fi eu în locul lui, nici nu ştiu ce m-aş face! Şi, cum ţi-am spus, a intrat în odaie Gorşkov al nostru şi mi-a făcut o plecăciune... Avea, ca de obicei, câte o lacrimă aninată de gene, se lăsa când pe un picior, când pe altul, dar nu putea să scoată o vorbă. L-am aşezat pe un scaun — pe unul stricat, că altul n-aveam — şi l-am rugat să ia un ceai. El şi-a cerut iertare îndelung, dar a luat paharul. Întâi a vrut să bea fără zahăr, dar când am încercat să-l încredinţez că trebuie să ia neapărat zahăr, a început să-şi ceară din nou iertare, să spună că nu vrea, că nu trebuie, şi la urmă şi-a pus cea mai mică bucăţică pe care a găsit-o şi s-a apucat îndată să-mi dovedească că ceaiul e nespus de dulce. Ca să vezi până la ce umilinţă îi duce pe oameni sărăcia! „Ei, ce mai spui, taică?" l-am întrebat eu. „Uite aşa-şi-aşa, zice, Makar Alexeevici, binefăcătorule, fii mărinimos şi ajută o familie nenorocită! Soţia şi copilaşii îmi mor de foame. Gândeşte-te ce trebuie să simtă tatăl, adică eu!" Am dat să spun ceva, dar el m-a oprit: «Eu, zice, mă tem de toţi cei de-aici, Makar Alexeevici! Adică, „mă tem" poate nu-i cuvântul. dar mi-e ruşine, înţelegi? Ei toţi sunt prea mândri şi se ţin cu nasul pe sus. Eu, zice, nu te-aş supăra, taică şi binefăcătorule, pentru că ştiu că ai avut neplăceri şi mai ştiu că mult nu poţi să-mi dai, dar poate măcar ceva, aşa, cu împrumutul, am îndrăznit, zice, să te rog, pentru că ştiu că ai inimă bună, ştiu că ai fost şi dumneata la strâmtoare şi că înduri şi acum multe necazuri, şi tocmai din pricina asta sufletul dumitale ştie ce-i mila faţă de aproapele. Iar drept încheiere mi-a zis să-l iert pentru îndrăzneală şi necuviinţă. I-am răspuns că m-aş bucura din tot sufletul să-i pot da ceva, dar că n-am nimic, chiar nimic! „Nici nu cer mult, Makar Alexeevici, tăicuţule, mi-a tăiat el vorba, (să-l fi văzut cum a roşit!) dar ştii, nevasta, copiii, foamea... măcar douăzeci de copeici". Atunci am simţit că mi se rupe inima! Asta m-a întrecut cu mult, mi-am zis eu! Îmi rămăseseră cu totul şi cu totul douăzeci de copeici, şi îmi şi făcusem socoteala că o să le cheltuiesc a doua zi pentru lucrurile cele mai de trebuinţă. „Nu, drăguţule! Zău nu pot, că uite aşa şi pe dincolo!" i-am zis eu.

„Makar Alexeevici, taică, dă-mi ce te lasă inima", mi-a răspuns dânsul. „Dă-mi măcar zece copeici!" Atunci am deschis cutia mesii, măicuţă, şi i-am dat cele douăzeci de copeici ale mele, că oricum se cheamă că tot am făcut o faptă bună! Ehei, sărăcie, sărăcie! Apoi ne-am luat de vorbă: „Cum se face, taică, l-am întrebat eu, că te-ai îndatorat atât de mult şi încă mai locuieşti într-o cameră pe care plăteşti chirie cinci ruble de argint?" El m-a lămurit că a închiriat-o acum o jumătate de an şi că a plătit pe trei luni înainte. Pe urmă însă, treburile s-au brodit în aşa fel că nici tu încoace, nici tu încolo, sărmanul de el! A fost aşteptat să i se sfârşească procesul, şi trebuie să-ţi spun că pricina lui e tare neplăcută. El, Varenka, trebuie să răspundă nu ştiu pentru ce în faţa judecăţii. E vorba de o tărăşenie cu un negustor care a păcălit vistieria statului la o lucrare. Înşelăciunea a fost descoperită, iar negustorul dat pe mâna judecătorilor; numai că dânsul a încurcat în tâlhăria lui şi pe Gorşkov care, nu ştiu cum, e amestecat şi el în treaba asta. La drept vorbind însă, Gorşkov s-a făcut vinovat numai de delăsare, de lipsă de grijă şi pentru că n-a păzit cum se cuvine interesele statului, ceea ce e de neiertat! Pricina lui tărăgănează de câţiva ani: tot mereu se ivesc piedici în calea lui Gorşkov. „Cât despre necinstea de care sunt învinovăţit, mi-a zis el, n-am nici o pată şi nici o vină şi nici de vicleşug ori tâlhărie nu sunt vinovat"! Pricina asta i-a pătat cinstea. A fost dat afară din slujbă, cu toate că nu s-a dovedit că-i întru totul vinovat, dar, cum n-a ieşit basma curată, n-a putut nici până în ziua de azi să scoată de la negustor nu ştiu ce sumă mare de bani care i se cuvine, şi pe care acesta zice în faţa judecăţii că nu i-o datorează. Eu îl cred, dar judecătorul, din păcate, nu-l crede pe cuvânt; vezi că treaba-i atât de încurcată că-i toată numai noduri şi ochiuri, de nu-i dai de capăt nici într-o sută de ani. Când crezi că au descurcat-o cât de cât, negustorul îi mai face un nod şi încă unul! Eu îmi; pun mult de tot la inimă nenorocirea lui Gorşkov şi ţin cu el, draga mea, pentru că omul e fără slujbă şi nu-l primeşte nicăieri, fiindcă nimeni n-are încredere într-însul. Tot ce au avut pus deoparte au mâncat. Pricina e încurcată, dar de trăit trebuie să trăieşti. Apoi, colac

peste pupăză, le-a mai venit un copilaş. Alte cheltuieli! Li s-a îmbolnăvit băieţelul — iar cheltuieli. A murit — alte cheltuieli. Nevasta îi e şi ea bolnavă şi el suferă de nu ştiu ce boală mai veche. Într-un cuvânt toate nenorocirile pe capul lui! Dealtfel spune că aşteaptă într-una din aceste zile să i se sfârşească judecata cu bine şi că nu mai are nici o îndoială în această privinţă. Păcat de el, măicuţă, mare păcat! L-am mângâiat cum am putut. S-a pierdut cu totul şi se teme şi de umbra lui! Caută un sprijin şi de aceea l-am şi mângâiat. Şi acum, cu bine, măicuţă! Hristos să te aibă în paza lui. Fii sănătoasă, sufletul meu! Când îmi amintesc de dumneata, parcă aş pune o alifie tămăduitoare pe inimă şi cu toate că mă chinuiesc pentru dumneata, dar până şi chinul ăsta mi-e plăcut. Al dumitale prieten credincios, *Makar Devuşkin.*

Măicuţă, Varvara Ailexeevna!
Septembrie 9.

Îţi scriu într-o stare cu totul neobişnuită. Sunt peste măsură de tulburat de o întâmplare groaznică! Sunt ameţit, simt că lumea se învârte împreună cu mine! Ah, draga mea, ce o să-ţi povestesc! Nici prin minte nu ne-a trecut una ca asta. Ba nu! Mie cred că mi-a trecut. Eu am presimţit totul. Inima mea a bănuit dinainte. Până şi în vis am văzut mai acum de curând ceva asemănător.

Iată ce s-a întâmplat. Am să-ţi povestesc fără stil, aşa cum o da dumnezeu. M-am dus azi dimineaţă la slujbă, am intrat şi m-am aşezat la scris. Trebuie să ştii, măicuţă, că am scris şi ieri. Şi uite, ieri s-a apropiat de mine Timofei Ivanovici şi mi-a spus chiar dumnealui că „ţine, cică, o hârtie urgentă". „Copiaz-o, zice, Makar Alexeevici, dar cât mai curat, cât mai repede şi cât mai frumos, că merge la semnat chiar azi." În treacăt fie zis, îngeraşul meu, ieri eram într-o stare sufletească atât de proastă încât n-aveam chef nici măcar să trăiesc, atât eram de trist şi amărât! Îmi simţeam inima îngheţată, sufletul întunecat! Mă tot gândeam la dumneata, biata mea luminiţă. Şi uite-aşa

m-am apucat de scris, şi am copiat hârtia curat, citeţ, numai că... nici nu ştiu cum să ţi-o tălmăcesc mai bine, fie că mi-a întunecat necuratul mintea, fie că astfel mi-a fost hărăzit de o soartă tainică sau numai pentru că aşa a fost să fie, dar am sărit un rând întreg şi a ieşit un înţeles... Dumnezeu ştie care, ori mai bine zis n-a ieşit tuciuriul. Ieri au întârziat să i-o mai dea Excelenţei sale la semnat şi i-au dat-o abia azi. Eu am venit de dimineaţa fără să bănuiesc nimic şi m-am aşezat ca de obicei lângă Emelian Ivanovici. Trebuie să-ţi spun, draga mea, că de la o vreme-ncoace mă simt mult mai stânjenit şi mă ruşinez mult mai mult faţă de ceilalţi. Nici ochii nu mi-i ridic la nimeni. Dacă aud vreun scaun scârţâind, mi se face sufletul cât un purice, de spaimă. Tot aşa de mic mă ţineam şi astăzi şi stăteam cuminte şi ascuns, astfel încât Efrim Akimovici (unul care se leagă de om cum n-am mai pomenit), a zis în gura mare: „Ce tot stai acolo, Makar Alexeevici, ca un bursuc!" Şi zicând aşa, a făcut o mutră, că toţi cei din jurul lui şi al meu s-au prăpădit de râs, bineînţeles pe socoteala mea. Apoi au început, care mai de care... Eu căutam să n-aud nimic, să nu văd nimic şi stăteam fără să fac nici o mişcare. Aşa-i obiceiul meu şi, în felul acesta, şi ei se potolesc mai repede. Deodată am auzit zarvă mare, fugă, gălăgie... Apoi — nici nu mi-a venit să cred — am auzit cum mă strigă cineva pe nume, îl strigă pe Devuşkin! Inima a început să-mi bată mai-mai să-mi spargă pieptul şi, nu ştiu nici eu de ce, dar m-am speriat, şi m-am speriat aşa de tare cum nu mi s-a mai întâmplat de când sunt. Simţeam că m-am lipit de scaun, dar şedeam de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, de parcă n-ar fi fost vorba de mine! Dar strigătele nu mai conteneau: se auzeau tot mai aproape. Apoi au răsunat chiar la urechea mea: „Devuşkin! Devuşkin! Unde-i Devuşkin?" Am ridicat ochii şi l-am văzut înaintea mea pe Evstafi Ivanovici, care mi-a zis: „Makar Alexeevici, la Excelenţa sa; iute! Ai făcut un bucluc cu hârtia aceea!" Atâta mi-a spus, dar a fost de ajuns. Nu-i aşa că a fost de ajuns, măicuţă? Am simţit că amorţesc, că încremenesc, că nu mai ştiu ce-i cu mine. M-am dus, dar eram mai mult mort decât viu. Am trecut printr-o încăpere, două, trei şi am ajuns drept în

biroul Excelenţei sale. N-aş putea să-ţi spun limpede la ce mă gândeam atunci. L-am văzut pe Excelenţa sa, înconjurat de alţii, i-am făcut o plecăciune, pare-mi-se, dar bine nu ştiu. Eram aşa de aiurit că-mi tremurau şi genunchii, şi buzele. Aveam şi de ce, măicuţă! Mai întâi şi-ntâi îmi era ruşine; am aruncat o privire la dreapta, spre oglindă şi... mai-mai, să-mi pierd minţile de ce am văzut în ea. În al doilea rând eu m-am ţinut întotdeauna aşa de parcă nici n-aş fi trăit pe lumea asta şi cred că Excelenţa sa nu prea ştia de mine. O fi auzit, poate, în treacăt, că la instituţia lui este unul pe care îl cheamă Devuşkin, dar ca să-i cunoască mai de aproape, asta nu!

„Cum s-a întâmplat, domnul meu? a început el mânios. Unde ţi-au fost ochii? O hârtie ca asta şi încă urgentă, iar dumneata mi-o strici?! Ce te-a găsit?" şi zicând aşa, s-a întors către Evstafi Ivanovici. Auzeam doar frânturi de vorbă: „Nebăgare de seamă! Delăsare! Mă bagi în bucluc!" Am deschis gura, am dat să cer iertare, dar n-am putut! Am vrut să fug, dar n-am îndrăznit. Şi atunci... atunci, măicuţă, mi s-a întâmplat ceva... de-mi crapă obrazul de ruşine şi acum când îmi amintesc. Năsturaşul meu — lua-l-ar dracu' de năsturaş — acela care abia se ţinea pe un firicel, s-a desprins deodată, a căzut jos şi s-a dus de-a dura (se vede că m-am agăţat de ceva)... Zăngănind şi rostogolindu-se drept la picioarele Excelenţei sale! Şi asta într-o tăcere de mormânt! Iată care a fost dezvinovăţirea mea, rugămintea de iertare, răspunsul — într-un cuvânt tot ce mă pregăteam să-i spun Excelenţei sale! Urmările au fost groaznice. Excelenţa sa şi-a aruncat numaidecât privirile asupra mea şi a hainei mele. Într-o clipă mi-am amintit ce-am văzut în oglindă şi m-am repezit să culeg năsturaşul. Ca să vezi ce prostie! M-am aplecat să-l ridic, dar năsturaşul luneca, îmi scăpa... N-am putut să pun mâna pe el şi pace, ba pe deasupra le-am şi arătat tuturor cât sunt de dibaci! Simţeam că mă părăsesc şi ultimile puteri şi că totul e pierdut, pierdut cu desăvârşire. S-a dus bunul meu nume! S-a sfârşit cu mine! Şi nu ştiu de ce, au început să-mi ţiuie amândouă urechile. Îi auzeam şi pe Tereza, şi pe Faldoni, şi un fel de dangăt ca de clopot! La urmă am izbutit să culeg năsturaşul,

m-am ridicat, am făcut drepţi şi, dacă n-aş fi fost prost, aş fi rămas smirna, cu mâinile pe vipuşca pantalonului. Da' de unde! Am început să potrivesc năsturaşul la aţa ruptă, de parcă era chip să-l prind la loc! Ba pe deasupra mai şi zâmbeam, mai zâmbeam, auzi? Excelenţa sa a întors întâi ochii, apoi s-a uitat iar la mine, şi l-am auzit spunându-i lui Evstafi Ivanovici: „Ce-i asta? L-ai văzut în ce hal e? Ce-i cu dânsul? Ce i s-a întâmplat?"... Of, draga mea, mai era nevoie să întrebe: „Ce-i cu dânsul, ce s-a întâmplat?" M-am făcut de râs cum e mai bine! Apoi l-am auzit pe Evstafi Ivanovici cum îi răspunde: „Nu l-am prins niciodată cu nimic rău. Are o purtare frumoasă, leafă cât i se cuvine..." „Atunci ajutaţi-l într-un chip oarecare, a mai zis Excelenţa sa. Da-ţi-i leafa înainte"... — „Păi a luat, a luat pe atâta şi atâta vreme înainte! Se vede că are ceva încurcături acasă, că de purtat se poartă frumos şi nu l-am prins niciodată cu nimic!" Eu, îngeraşule, ardeam ca în focul iadului. Muream, nu altceva! „Bine, a zis apoi Excelenţa sa cu voce tare, să-mi copiezi din nou hârtia şi cât mai repede. Apropie-te, Devuşkin! Să scrii totul din nou, dar vezi să nu mai greşeşti, şi ascultă..." Aici Excelenţa sa s-a întors către ceilalţi, le-a spus ce au de făcut şi ei au plecat. De-abia au ieşit din odaie că Excelenţa sa a scos în grabă din buzunar punga, iar dintr-însa o hârtie de o sută de ruble. „Iată, a zis el. Cât pot şi eu... Socoteşte-o cum vrei, dar ia banii", şi mi i-a îndesat în mână. Eu am tresărit, îngeraşule, şi am simţit că mi se zguduie tot sufletul. Nici nu ştiu ce a fost cu mine. Am vrut să-i apuc mâna, dar el a roşit, drăguţul şi... — să ştii că-ţi spun acum adevărul gol goluţ, draga mea — mi-a luat el mâna mea cea nevrednică şi a strâns-o tare! Chiar aşa cum îţi spun: mi-a strâns-o de parcă i-aş fi fost pe potrivă, de parcă aş fi fost şi eu un general. „Du-te acum, mi-a zis el, fac şi eu ce pot... Să nu mai greşeşti la copiat, iar ceea ce a fost, treacă de la mine!" Şi acum uite ce am hotărât, măicuţă: te rog pe dumneata şi pe Fedora, să vă rugaţi lui Dumnezeu pentru el! Şi copiilor mei, dacă i-aş avea, le-aş spune să se roage pentru el, în fiece zi şi toată viaţa, mai fierbinte decât se roagă pentru tatăl lor. Şi încă ceva îţi spun, măicuţă, şi ţi-o spun din toată inima! Ascultă-mă

bine, măicuţă! Îţi jur: cu toate că mă prăpădeam atâta de durere sufletească în zilele amare de răstrişte prin care am trecut amândoi, privind la dumneata şi la chinurile pe care le înduri, privin-du-mă pe mine şi neputinţa mea, ţi-o jur, cu toate acestea nu atât suta de ruble mi-e scumpă, cât faptul că Excelenţa sa a binevoit să-mi strângă mâna, mie, un nimic, un beţivan, un nemernic! Prin asta el m-a făcut să-mi recapăt încrederea în mine. Prin asta el a întors la viaţă sufletul meu, mi-a făcut traiul mai dulce pe vecie şi am credinţa nestrămutată că oricât de păcătos aş fi faţă de cel atotputernic, ruga mea pentru fericirea şi bunăstarea Excelenţei sale o să ajungă până la dumnezeu!...

Măicuţă dragă! Mă aflu acum într-o stare de tulburare sufletească şi frământare nespus de mare! Inima-mi bate, gata să-mi spargă pieptul — nu alta, şi simt o slăbiciune ciudată. Îţi trimit patruzeci şi cinci de ruble de hârtie. Douăzeci de ruble o să-i dau proprietăresei, iar mie o să-mi păstrez treizeci şi cinci. Cu douăzeci din ele o să-mi dreg haina, iar cincisprezece le las pentru trai. Toate întâmplările astea, prin care am trecut de dimineaţă, m-au răzbit abia acum. Vreau să mă culc puţin. Dealtfel sunt liniştit, chiar foarte liniştit. Doar în inimă simt aşa, ca o durere, şi acolo, în fundul ei parcă tremură, se zbate şi se frământă ceva. O să viu neapărat pe la dumneata; acum însă sunt ca beat din pricina celor prin care am trecut... Dumnezeu le vede pe toate, măicuţa mea, scumpa mea nepreţuită!
Prietenul dumitale vrednic,
Makar Devuşkin

Septembrie 10. Dragul meu Makar Alexeevici!

Sunt nespus de fericită din pricina bucuriei pe care ai avut-o şi ştiu, prietenul meu, să preţuiesc bunătatea şefului dumitale. Aşadar, acum o să te mai odihneşti după atâtea necazuri. Vezi numai să nu iroseşti iar banii pe fleacuri. Trăieşte cumpănit, mulţumeşte-te cu puţin şi chiar, începând de azi, pune de o parte măcar câte ceva, de fiecare dată, ca nici

o nenorocire să nu te găsească nepregătit. Nouă nu ne purta de grijă, te rog mult. Fedora şi cu mine o să ne descurcăm noi într-un fel oarecare. Pentru ce ne-ai trimis atâţia bani, Makar Alexeevici? Nu ne trebuiesc, crede-mă! Ne mulţumim cu ce avem. Drept e că în curând o să avem nevoie de bani ca să ne mutăm de aici, dar Fedora nădăjduieşte să capete bani de la cineva care îi e dator mai demult. Îmi opresc douăzeci de ruble pentru lucrurile cele mai trebuincioase, iar ceilalţi ţi-i trimit înapoi. Păstrea-ză-i bine, Makar Alexeevici. La revedere! Fii liniştit, vesel şi sănătos! Ţi-aş scrie mai mult, dar mă simt grozav de obosită; ieri nu m-am putut scula toată ziua din pat. Bine faci că vrei să treci pe la noi! Vino neapărat să mă vezi, Makar Alexeevici!
V. D.

Septembrie 11. Draga mea Varvara Alexeevna!

Te rog din tot sufletul nu pleca de lângă mine acum, când sunt pe deplin fericit şi mulţumit. N-o asculta pe Fedora, sufletul meu! Eu o să fac tot ce doreşti dumneata: o să mă port frumos şi cumsecade, fie numai din stimă pentru Excelenţa sa; o să ne scriem iarăşi scrisori fericite, o să ne împărtăşim unul celuilalt gândurile, bucuriile şi grijile noastre, dacă vom avea şi griji. Într-un cuvânt o să ducem o viaţă plină de înţelegere şi mulţumire. O să ne îndeletnicim cu literatura... îngeraşul meu! Soarta mea s-a schimbat şi s-a schimbat spre bine. Proprietăreasa s-a mai îmblânzit, Tereza şi-a băgat minţile-n cap, şi până şi Faldoni se mişcă mai repejor. Şi cu Ratazeaev m-am împăcat. De bucuros ce-am fost, m-am dus eu la dânsul mai întâi. Zău că nu-i om rău, măicuţă, şi tot ce s-a vorbit despre dânsul e minciună! Abia acum am văzut că a fost o clevetire şi atât. Nici prin gând nu i-a trecut să scrie despre noi! Mi-a spus-o chiar el. Apoi mi-a citit dintr-o nouă operă de-a lui. Iar dacă mi-a zis atunci „craiul", asta nu e nici vorbă de ocară şi nici una de ruşine. M-a lămurit el! Zice că înseamnă băiat descurcăreţ, iar dacă ar fi s-o spunem mai

frumos, mai literar, înseamnă „un băiat şi jumătate!" Iac-aşa! Şi nicidecum altceva. A fost o glumă nevinovată, îngeraşule! Eu însă m-am supărat de prost ce sunt! Ce-nseamnă să n-ai destulă învăţătură! Acum mi-am cerut iertare... Şi ce vreme frumoasă a fost azi, Varenka! Foarte frumoasă vreme. Dimineaţa, ce e drept, a căzut o măzăriche măruntă, ca cernută prin sită. Dar, nu-i nimic! S-a mai curăţat aerul. Am fost să-mi cumpăr cizme şi am cumpărat nişte cizme minunate. Am dat o raită şi pe Nevski. Am citit „Albiniţa"[12])... Da, uitam lucrul cel mai de seamă. Să vezi!

Azi dimineaţă am stat de vorbă cu Emelian Ivanovici şi cu Axenti Mihailovici despre Excelenţa sa. Să ştii, Varenka dragă, că dumnealui s-a purtat aşa de mărinimos nu numai cu mine. A fost un binefăcător şi pentru alţii şi e cunoscut de toţi pentru inima bună ce o are. Din toate părţile i se ridică imnuri de slavă şi multe lacrimi de mulţumire se varsă pentru el. A crescut, cică, pe lângă el o biată orfană, pe care a binevoit s-o căpătuiască: a măritat-o cu un om de vază, un slujbaş care împlinea sarcini osebite chiar pe lângă dumnealui. Apoi a băgat în slujbă pe fiul unei văduve şi multe alte binefaceri de acest soi. Eu, măicuţă, am socotit de a mea datorie să aduc prinosul laudei mele, alături de celelalte, şi am povestit cu glas tare fapta Excelenţei sale, ca să fie auzită şi de ei. Le-am spus tot, n-am tăinuit nimic. Am băgat ruşinea în sac. Mai putea fi vorbă de ruşine, ori de mândrie deşartă, într-o asemenea împrejurare? Cu voce tare am povestit totul, da! Să fie slăvite în veci faptele Excelenţei sale. Am vorbit cu avânt, cu înflăcărare şi n-am roşit; dimpotrivă, eram mândru că mi-a fost dat să povestesc o asemenea faptă.

Am istorisit totul (numai despre dumneata, măicuţă, am găsit că e mai cuminte să tac): şi despre gazda mea, şi despre Faldoni şi despre Ratazeiaev, şi despre cizme, şi despre Markov — într-un cuvânt despre tot. Câte unul mai chicotea înfundat, ascultându-mă; ba, ca să spun drept, chicoteau toţi. Dar cred că din pricina înfăţişării mele pe care o găseau

[12] Gazeta „Albina Nordului" (N. red. ruse.)

caraghioasă, ori din pricina cizmelor. Da, da, fără doar şi poate, din pricina lor. Că doar n-aveau de ce s-o facă din răutate! Râdeau pentru că-s tineri sau pentru că-s bogaţi, dar ca să-şi bată joc cu răutate sau cu vreun gând ascuns de povestirea mea, asta nu se poate şi pace. Adică vreau să zic că nu puteau să râdă în nici un chip de Excelenţa sa. Nu-i aşa, Varenka?

Nici până acum nu-mi pot veni în fire, măicuţă. Toate întâmplările astea m-au tulburat nespus. Ai lemne, Varenka? Vezi să nu răceşti, că răceala te prinde fără veste! Of, măicuţă! Mă omori cu tristeţea dumitale! Mă tot rog lui Dumnezeu, numai eu ştiu cum mă rog, pentru dumneata! Dar ciorăpei de lână, de pildă, ai? Sau alte lucruri calde de purtat? Bagă de seamă, draga mea! De ţi-o trebui ceva, să nu mă ocoleşti pentru Dumnezeu, că mă superi, Varenka:! Să vii la mine, uite-aşa, fără mofturi! Au trecut vremurile grele! Iar de mine n-avea grijă. Toate sunt aşa de luminoase şi frumoase înaintea mea!

Prin ce greutăţi am trecut, Varenka! Acum însă ce să mai vorbim? S-au dus! Or trece anii şi o să ne pară rău până şi de zilele acelea îmi aduc aminte de tinereţile mele. Uneori n-aveam în buzunar o para chioară. Răbdam de frig şi de foame, dar eram vesel, nevoie mare! Dimineaţa trăgeam o raită pe Nevski, întâlneam în cale câte un obrăjor drăgălaş şi eram fericit toată ziua. Ce zile frumoase au fost acelea, măicuţă! E bine să trăieşti, Varenka! Şi mai ales la Petersburg. M-am căit ieri cu lacrimi în ochi înaintea lui Dumnezeu, rugându-l să-mi ierte toate păcatele săvârşite de mine în vremurile astea grele: că am cârtit, că mi-am îngăduit cugetări nesăbuite, că m-am dedat la patima aceea urâtă, că m-am lăsat târât de ea... În ruga mea am pomenit cu duioşie de dumneata. Căci numai dumneata, îngeraşul meu, m-ai mângâiat şi m-ai călăuzit cu sfatul şi cu vorba plină de înţelepciune. Asta n-am s-o uit niciodată! Iar astăzi, am sărutat unul câte unul, toate biletele pe care mi le-ai scris. Şi acum cu bine, măicuţă! Am auzit că aici, prin apropiere, vinde cineva o haină. Mă duc s-o văd. Rămâi sănătoasă, îngeraşul meu! Rămâi cu bine.

Al dumitale cu tot sufletul
Makar Devuşkin.

Septembrie 15.

Stimate domn Makar Alexeevici!

Sunt nespus de tulburată. Ascultă ce mi s-a întâmplat. Am o presimţire rea. Judecă şi dumneata, prietemul meu nepreţuit. Domnul Bîkov e la Petersburg. L-a văzut Fedora. El trecea într-o trăsură, dar s-a oprit, s-a apropiat de dânsa şi a început s-o descoase unde stă. Fedora, la început, n-a vrut să răspundă. El a zâmbit şi i-a spus că ştie cine stă la dânsa (se vede că i-a povestit Anna Feodorovna). Atunci Fedora şi-a ieşit din sărite şi acolo, pe stradă, a început să-l certe, să-l dojenească, i-a spus că e un nelegiuit şi că din pricina lui îndur eu ce îndur. Dânsul i-a răspuns că bineînţeles orice om e nenorocit când n-are bani, dar Fedora i-a întors vorba zicând că eu mi-aş fi putut agonisi traiul cu acul, aş fi putut să mă mărit ori să-mi găsesc un loc pe undeva, dar că acum fericirea mea e pierdută pentru totdeauna şi că pe deasupra mai sunt şi bolnavă şi o să mor curând. La care dânsul i-a răspuns că eu mai sunt încă prea tânără, că-mi umblă prin cap tot soiul de prostii şi că „şi virtuţile noastre şi-au mai pierdut din strălucire" (vorbele lui). Fedora şi cu mine credeam că nu ştie unde stăm, dar ieri, de-abia plecasem după târguieli la Gostinîi Dvor, că a şi venit la noi. Se pare că nu vroia să mă găsească acasă. A descusut-o îndelung pe Fedora despre viaţa pe care o ducem, a cercetat toată încăperea, s-a uitat până şi la lucrul meu şi în cele din urmă a întrebat: „Cine-i slujbaşul acela, cunoştinţa voastră?" Chiar în clipa aceea s-a nimerit să treci dumneata prin curte. Fedora i-a spus: „Iată-l"; dânsul s-a uitat şi a zâmbit pe sub mustaţă. Fedora l-a tot rugat să plece şi i-a zis că eu sunt bolnavă din pricina atâtor neplăceri şi că o să fiu tare supărată dacă o să-l găsesc la noi. El a tăcut la asta, dar pe urmă a spus că a trecut numai aşa, neavând ce face, şi a vrut să-i dea Fedorei douăzeci şi cinci de ruble, dar ea, bineînţeles, nu le-a luat. Ce o mai fi şi asta? Pentru ce a venit? Nu înţeleg de unde

ştie totul despre noi! Caut să ghicesc şi nu pot. Fedora zice că Axinia, cumnata ei care vine pe la noi, e prietenă cu spălătoreasă Nastasia, iar vărul Nastasiei e portar la instituţia unde-i slujbaş un prieten de-al nepotului Annei Feodorovna. Mă întreb dacă n-o fi ajuns cumva prin ei bârfa la urechile lui Bîkov? Dealtfel n-ar fi de mirare ca Fedora să se înşele. Nici nu mai ştim la ce să ne gândim! O să vină oare din nou? Mă îngrozeşte numai gândul! Când mi-a povestit ieri Fedora toate astea, m-am speriat aşa de tare că eram gata-gata să leşin. Ce mai vor de la mine? Eu una nici nu vreau să-i cunosc acum! Ce treabă au cu mine, o biată nenorocită! Doamne, în ce spaimă trăiesc! Mereu mi se pare că uite-acum o .să intre Bîkov în odaie. Ce o să mă fac atunci? Ce mi-a pregătit oare soarta? Pentru Dumnezeu, Makar Alexeevici, vino neîntârziat la mine. Vino, vino neapărat!
V. D.

Măicuţă, Varvara Alexeevna
Septembrie 18.

Pe ziua de astăzi s-a petrecut la noi în casă o întâmplare cât se poate de dureroasă, neaşteptată şi cu neputinţă de lămurit. Bietul nostru Gorşkov (trebuie să ţi-o spun, măicuţă) a fost găsit cu totul nevinovat la judecată. Hotărârea s-a dat mai demult, dar el a fost azi ca să audă sentinţa cea mai de pe urmă. Procesul s-a sfârşit foarte bine pentru el. Orice vină ar fi avut pentru delăsare ori nebăgare de seamă, i s-a iertat cu desăvârşire. Apoi judecata a mai hotărât ca negustorul să-i plătească o sumă mare de bani, aşa încât şi starea lui s-a îmbunătăţit simţitor, şi-apoi şi cinstea lui a rămas nepătată şi toate s-au îndreptat — într-un cuvânt i s-au împlinit dorinţele până la una. Azi la trei, când s-a întors acasă, era alb la faţă ca varul, buzele-i tremurau, dar zâmbea! Şi-a îmbrăţişat nevasta, copiii... Noi, chiriaşii, ne-am dus cu toţii la dânsul ca să-l felicităm. El a fost foarte mişcat de purtarea noastră, a făcut plecăciuni în dreapta şi în stânga şi ne-a strâns tuturor mâna de

câteva ori. Mie mi s-a părut chiar că Gorşkov crescuse, că se îndreptase din şale şi că nu-i mai lăcrimau nici ochii! Dar să fi văzut ce tulburat era, săracu' de el! Două minute nu putea sta locului: lua în mână tot ce nimerea şi numai decât lăsa iar din mână lucrul luat, zâmbea şi făcea plecăciuni fără sfârşit, se aşeza şi iar se ridica şi îndruga te miri ce. De pildă: „Cinstea mea, cinstea, bunul meu nume... copiii mei!" Să-l fi auzit cum spunea toate astea! începuse chiar să plângă şi celor mai mulţi dintre noi ne-au dat lacrimile. Ratazeaev se vede că a vrut să-l mai îmbărbăteze, pentru că i-a spus: „Cinstea, taică, nu face două parale când n-ai ce mânca! Banii sunt lucrul cel mai de seama! Pentru ei să-i mulţumeşti lui Dumnezeu!" Şi 1-a bătut prietenos pe umăr. Mie însă mi s-a părut că Gorşkov s-a supărat, adică nu i-a spus-o chiar pe faţă, dar 1-a privit într-un chip ciudat şi i-a luat mâna de pe umărul său înainte vreme n-ar fi făcut el una ca asta, măicuţă! Dealtfel sunt firi şi firi. Uite, eu de pildă, într-o împrejurare ca asta, m-aş fi arătat mândru, nevoie mare! Că uneori, draga mea, fac o plecăciune mai mult şi mă arăt umil nu de altceva, decât numai de prea multă bunătate şi blândeţe sufletească... Dar nu despre mine-i vorba! „Da, i-a zis dânsul pe urmă, şi banii sunt buni; slavă Domnului, slavă Domnului!"... Şi apoi, cât timp am stat noi acolo, o ţinea într-una cu „slavă Domnului, slavă Domnului!..." Nevasta lui a poruncit să li se facă la masă mâncare mai multă şi mai osebită, iar proprietăreasa le-a gătit-o cu mâna ei. Vezi că proprietăreasa nu-i chiar aşa de rea! Până să fiarbă mâncarea, Gorşkov nu-şi mai găsea astâmpăr. Se ducea pe la toţi în odaie, chemat ori nechemat. Intra, zâmbea, se aşeza o clipă, spunea o vorbă-două sau nu spunea nimic şi apoi pleca. Când a intrat la aspirant, a pus mâna pe cărţile de joc şi cei de acolo i-au spus să fie al patrulea la joc. El a primit, dar a încurcat numai decât nu ştiu ce pe-acolo, a dat de vreo trei sau patru ori cartea şi s-a lăsat păgubaş. „Nu, a zis dânsul. Eu numai aşa... numai aşa..." şi a plecat. Pe mine m-a întâlnit pe sală, mi-a luat mâinile într-ale lui, m-a privit ţintă în ochi, cu o privire ciudată, apoi mi-a strâns mâna şi s-a depărtat, tot cu zârnbetul pe buze; dar zâmbetul îi era şi el

ciudat şi încremenit, ca de mort. Nevasta lui a plâns de bucurie, şi în casa lor a fost mare veselie şi o adevărată sărbătoare. Apoi au mâncat în grabă, iar după masă Gorşkov i-a spus nevestei sale: „Uite ce e, sufleţelul meu: aş vrea să mă culc un pic", şi s-a întins pe pat. Apoi a chemat-o lângă el pe fetiţa lor, i-a pus mîna pe creştetul capului şi a mângâiat-o îndelung pe păr. Şi iar s-a întors spre nevastă şi i-a zis: „Dar Petenka al nostru, unde-i? Unde-i Petenka?" Femeia şi-a făcut cruce şi i-a răspuns că doar ştie c-a murit băiatul! „Da, da, ştiu, ştiu tot! Petenka e acum în împărăţia cerurilor!" Soţia, dacă a văzut că parcă nu-i în toate ale lui din pricina întâmplării care l-a zguduit prea mult, i-a zis: „Ai face bine să dormi puţin, sufleţelul meu!" „Da, bine, acum... chiar că o să dorm un pic!" Şi s-a întors cu faţa la perete, a stat o vreme aşa, apoi s-a întors iar, a spus ceva... Nevasta n-a auzit prea bine şi l-a întrebat: „Ce spui, dragul meu?" Dar el n-a mai răspuns. Ea a aşteptat ce-a aşteptat, apoi şi-a zis că a adormit şi s-a dus pentru un ceas la proprietăreasa. Când s-a întors, a văzut că bărbatul ei tot nu s-a deşteptat şi stă liniştit, fără să facă vreo mişcare. Femeia a crezut că mai doarme încă şi s-a aşezat să coase ceva. Spune că a lucrat ca la vreo jumătate de ceas şi că era aşa de cufundată în gânduri că nici nu ştie bine la ce cugeta; ştie atât, că de bărbat aproape că uitase. Dar deodată a tresărit din pricina unui simţământ neplăcut. Cel dintâi lucru care a izbit-o a fost liniştea de mormânt ce domnea în odaie. Când s-a uitat spre pat, a văzut că bărbatul ei zace la fel cum s-a culcat. Atunci s-a apropiat de el, a smucit plapoma... şi ce să vezi? Era rece demult! A murit, măicuţă, a murit Gorşkov, a murit pe neaşteptate, ca lovit de trăsnet. Dar de ce a murit, numai Dumnezeu ştie. Pe mine, Varenka, lucrul acesta m-a zdruncinat într-atâta, că nici până acum nu pot să-mi vin în fire. Nu înţeleg şi pace cum poate să moară un om aşa, într-o clipă! Sărmanul, nefericitul Gorşkov! Ce soartă, Dumnezeule mare, ce soartă! Nevasta lui plânge şi e tare speriată! Fetiţa s-a ghemuit într-un ungher... E o zăpăceală la ei acolo!... A venit doctorul, o să facă cercetări... n-aş şti să-ţi spun ce anume. Ştiu că-mi pare rău. Vai, ce rău îmi pare! Ce trist e să te gândeşti că

într-adevăr trăieşti fără să ştii ziua şi ceasul... Şi mori uite-aşa, dintr-un fleac...
Al dumitale *Makar Devuşkin*

Septembrie 19. Mult stimată Varvara Alexeevna!

Mă grăbesc să-ţi aduc la cunoştinţă, draga mea, că Ratazeaev mi-a găsit de lucru, la un scriitor. A venit unul pe la dânsul şi i-a adus un manuscris ca toate zilele. Slavă domnului, e destulă muncă! Atâta doar că e scris aşa de neciteţ că nu ştiu cum să mă apuc de el, şi mi-l cere cât mai repede. Şi scrie într-însul despre nişte lucruri pe care nici nu le pricep... M-am înţeles pe patruzeci de copeici pagina. Toate astea ţi le scriu, draga mea, ca să ştii că o să avem şi alţi bani acum! Rămâi cu bine, măicuţă. Mă apuc numaidecât de lucru.
Prietenul dumitale credincios *Makar Devuşkin*

Septembrie 23. Dragul meu prieten, Makar Alexeevici!

De trei zile nu ţi-am mai scris, cu toate că am avut o mulţime de griji şi îndoieli.

Alaltăieri a fost pe la mine Bîkov. Eram singură: Fedora plecase nu ştiu unde. I-am deschis uşa şi, când l-am văzut, m-am speriat aşa de tare că nu m-am putut clinti din loc. Simţeam că am pălit. El a intrat râzând în gura mare, după cum îi e obiceiul, a luat un scaun şi s-a aşezat. Eu am rămas multă vreme buimacă, dar pe urmă m-am aşezat şi eu, într-un colţişor, cu lucrul meu. N-a trecut mult şi s-a oprit din râs. Mi se pare că înfăţişarea mea l-a uimit cu adevărat. Am slăbit mult în ultima vreme. Obrajii mi s-au scofâlcit, ochii mi s-au dus în fundul capului şi sunt albă ca peretele... Ce e drept, unuia care nu m-a mai văzut de acum un an, nu prea-i vine uşor să mă recunoască. El m-a privit multă vreme ţintă şi la urmă iar s-a înveselit, mi-a spus ceva, i-am răspuns şi eu, nu mai ţin minte ce, şi s-a pornit din nou pe râs. A stat la mine un ceas întreg mi-a vorbit mult şi m-a întrebat câte ceva. Apoi,

înainte de plecare m-a luat de mână şi mi-a spus (îţi scriu cuvânt cu cuvânt): „Varvara Alexeevna! Fie vorba între noi, Anna Feodorovna, ruda dumitale şi buna mea cunoştinţă şi prietenă, e o nemernică de n-are pereche!" (şi a mai spus despre ea o vorbă de ruşine). „Tot ea a îndemnat-o pe verişoara dumitale să calce pe căi greşite şi tot ea te-a nenorocit şi pe dumneata. Ce e drept, şi eu m-am purtat ca un mişel în treaba asta, dar... ce să-i faci? Aşa-i omul!" Şi iar a râs cât îl ţinea gura. Pe urmă mi-a zis că nu se pricepe să vorbească cu floricele şi că mi-a spus lucrul cel mai de seamă pe care avea să mi-l spună şi despre care datoria lui de om cinstit îi poruncea să-mi vorbească; aşa fiind, trece acum la altceva, pe care vrea să mi-l spună în câteva vorbe. Şi mi-a zis că-mi cere mâna, că socoate de datoria lui să-mi întoarcă cinstea, că e bogat, că după nuntă o să mă ia cu dânsul în satul lui din stepă, unde se duce să vâneze iepuri; mi-a mai spus că n-o să mai dea niciodată pe la Petersburg, pentru că aici se petrec lucruri urâte şi pentru că în acest oraş are un nepot nevrednic — chiar aşa a zis — pe care s-a jurat să-l desmoştenească şi că, la drept vorbind, tocmai pentru asta, adică pentru a avea moştenitori legali, îmi cere el mâna şi că asta e pricina cea mai de seamă pentru care mă peţeşte. Pe urmă a zis că eu trăiesc în mare sărăcie, că nu-i de mirare că-s bolnavă când îmi petrec zilele într-o astfel de cocioabă şi mi-a prevestit o moarte neîndoielnică dacă mai rămân măcar o lună aici; mi-a mai spus că la Petersburg toate locuinţele sunt proaste şi m-a întrebat dacă n-am nevoie de ceva.

Eram aşa de uluită de cererea pe care mi-o făcuse, că am început să plâng, nu ştiu nici eu de ce. Domnul Bîkov a luat lacrimile mele drept recunoştinţă faţă de el, a zis că m-a ştiut întotdeauna o fată bună, simţitoare şi învăţată, dar că, cu toate acestea, s-a hotărât la acest pas numai după ce a cercetat cu de-amănuntul cum mă port acum. Când a ajuns aici m-a întrebat de dumneata şi mi-a spus că a auzit că eşti un om foarte cumsecade şi că nici el n-ar vrea să-ţi rămână dator cu ceva şi m-a mai întrebat dacă cinci sute de ruble o să fie deajuns pentru tot ce ai făcut pentru mine. Iar când l-am lămurit că

ceea ce ai făcut dumneata nu se poate plăti cu nici un fel de bani, mi-a răspuns că vorbesc prostii, că aşa se-ntâmplă numai în romane, că sunt prea tânără şi am capul împuiat cu poezii; mi-a mai spus că romanele strică fetele tinere şi că îndeobşte cărţile îi îndreaptă pe oameni pe căi greşite şi de aceea el unul nu poate suferi nici un fel de cărţi; apoi m-a sfătuit ca abia după ce am să ajung la anii lui, să m-apuc să judec oamenii: „Numai .atunci o să-i cunoşti", a adăugat dânsul. La urmă a zis să mă gândesc bine la propunerea lui, pentru că n-o să-i facă nici o plăcere dacă o să mă hotărăsc la un asemenea pas fără să cuget şi a adăugat că graba şi fierbinţeala duc la pieire tineretul neştiutor în ale vieţii, dar că el doreşte din inimă să primească din parte-mi un răspuns favorabil. în cazul când voi spune „nu" o să fie nevoit să se însoare cu o negustoreasă din Moscova, pentru că a jurat cu mâna pe cruce să desmoştenească pe licheaua de nepotu-său. Apoi mi-a lăsat cu sila pe gherghef cinci sute de ruble „pentru bomboane"; mi-a mai spus că la ţară o să mă îngraş ca o butie, că am s-o duc la dânsul ca în sânul lui Avram, că deocamdată nu-şi vede capul de treburi şi umblă toată ziua de colo până colo şi că pe la mine s-a abătut tot între două drumuri. Pe urmă a plecat. Am stat şi m-am gândit, m-am gândit mult, m-am gândit până la istovire, prietenul meu, şi la urmă m-am hotărât. O să mă mărit cu el, prietene; trebuie să primesc cererea lui. Dacă se află pe lume un om care mă poate izbăvi de ruşine, care îmi poate întoarce bunul meu nume şi mă poate scăpa de sărăcie, lipsuri şi nenorociri în viitor, apoi omul acesta e numai el. Ce să mai aştept de la ziua de mâine, ce să-i mai cer soartei? Fedora spune că nu-i bine să dai cu piciorul norocului. „Dacă nici ăsta nu-i noroc, zice dânsa, atunci care e?" Eu cel puţin nu găsesc o altă cale pentru mine, nepreţuitul meu prieten! Ce să mă fac? Am muncit până mi-am stricat sănătatea. Nu pot munci într-una. Să intru la stăpân? O să mor de inimă rea, şi apoi nici n-o să ştiu să fiu pe placul altora. Pe de altă parte sunt şubredă de felul meu şi veşnic o să fiu o povară pentru cineva. Se-nţelege că nici acum nu mă duc în rai, dar ce să fac, prietenul meu, ce să fac? N-am de unde alege.

Nu ţi-am cerut sfatul, pentru că vroiam să cumpănesc singură lucrurile. Hotărârea pe care o citeşti acum n-o mai schimb şi am sa i-o spun fără întârziere lui Bîkov, care dealtfel, mă zoreşte într-una. El spune:ă treburile lui nu aşteaptă, că e nevoit să plece şi că n-o să-şi amâne plecarea pentru un fleac de nimic. Numai Dumnezeu ştie de-oi fi fericită: soarta mea e în puterea lui sfântă şi de nepătruns, dar de hotărât m-am hotărât. Se spune despre Bîkov că-i om bun! O să mă respecte. Poate că şi eu o să-l respect. Mai trebuie să aştept altceva de la căsătoria noastră?

Îţi aduc la cunoştinţă toate astea, Makar Alexeevici, şi sunt încredinţată că ai să pricepi întreaga durere a sufletului meu. Nu căuta să mă întorci de la hotărârea luată. Străduinţele o să-ţi rămână zadarnice. Cântăreşte în inima dumitale tot ce m-a îndemnat să iau această hotărâre. La început am fost tare tulburată, dar acum m-am mai liniştit. Ce mă aşteaptă de aci înainte — nu ştiu! Ce-o fi — o fi! Cum o vrea Dumnezeu!

A venit Bîkov. Las scrisoarea nesfârşită. Aş mai avea multe să-ţi spun. Bîkov a şi intrat.

V. D.

Măicuţă, Varvara Alexeevna!

Septembrie 23.

Mă grăbesc să-ţi răspund. Mă grăbesc să-ţi spun că sunt uluit. Toate astea... parcă nu-s cum ar trebui să fie. Ieri l-am înmormântat pe Gorşkov. Da, e drept, Varenka, e drept, Bîkov s-a purtat ca un om cumsecade. Numai că... cum aşa?... Ai şi primit, draga mea? Se-nţelege că în toate-s mâna lui Dumnezeu! Aşa e, de bunăseamă că-i aşa! Adică aici trebuie să se facă negreşit voia domnului, iar voia celui de sus e, fără îndoială, dreaptă şi nepătrunsă, asemenea sorţilor omeneşti care sunt şi ele nepătrunse. Fedora ţine şi ea la dumneata! Acum o să fii fericită, măicuţă, o să ai de toate, sufletul meu, luminiţa mea nepreţuită, îngeraşul meu! Dar... nu ştiu cum,

prea s-a făcut repede, Varenka! Treburi? Se-nţelege că domnul Bîkov are treburi! Cine nu le are? Atunci poate să le aibă şi dânsul... L-am văzut când ieşea de la dumneata! E un bărbat arătos, chiar foarte arătos. Numai că parcă nu ştiu cum mi se pare... Nu e totul să fie bărbat arătos. Ş-apoi şi eu sunt acum ca năuc. Cum o să ne scriem scrisori de aci înainte, Varenka? Şi cum o să rămân singur, singurel pe lumea asta? Eu, îngeraşule, stau şi cumpănesc în inima mea toate câte mi-ai scris, le cumpănesc şi iar le cumpănesc. Sfârşisem tocmai de copiat a două-zecea pagină, când s-a întâmplat povestea asta! Măicuţă dragă, acum că pleci, o să trebuiască să faci o groază de cumpărături: pantofiori, rochiţe... Tocmai bine am şi eu un magazin pe strada Gorohovaia, unde cunosc pe cineva. Îţi mai aduci aminte cum ţi le-am descris odinioară toate cele de pe strada Gorohovaia? Dar nu, măicuţă, nu! Ce tot spui? Nu poţi pleca acum! Nu se poate şi pace! Ai atâtea de cumpărat, şi-ţi trebuie şi trăsură. Pe deasupra mai e şi vremea asta aşa de rea! Uită-te şi dumneata cum toarnă cu găleata, o ploaie rece, care te pătrunde şi mai e... mai e şi frigul, îngeraşul meu! Un frig care o să-ţi îngheţe inimioara! Ştiam că te temi de oameni străini, şi totuşi vrei să pleci cu unul din ei! Iar eu, eu cum o să rămân singur? Da! Uite, Fedora zice că te aşteaptă o mare fericire! Dar muierea asta are capul plin de bazaconii şi pe deasupra mai vrea să mă piardă! Vii azi la priveghere, măicuţă? Aş veni şi eu, ca să te văd. E adevărat, măicuţă, că eşti o fată cu carte, o fată cinstită şi simţitoare! Foarte adevărat! Totuşi, tare bine ar face domnul Bîkov să se însoare cu negustoreasa aia a lui! Ce zici, măicuţă? Nu-i aşa că-i mai bine s-o ia pe negustoreasa? De cum s-o întuneca, Varenka, draga mea, o să viu neapărat la dumneata pentru un ceas. Acum se-ntunecă devreme şi îndată o să viu! Chiar azi o să vin pentru un ceas. Neapărat! Acum îl aştepţi pe Bîkov. Dar de-ndată ce pleacă el, o să vin eu... Aşteaptă-mă, că o să vin!...
Makar Devuşkin.

Septembrie 27. Makar Alexecvici, prietenul meu!

Domnul Bîkov mi-a spus să cumpăr neapărat olandă pentru trei duzini de cămăşi. Trebuie să căutăm lenjerese care să-mi facă două duzini din ele pentru că mai avem foarte puţină vreme! Domnul Bîkov e supărat; zice că se pierde o grămadă de timp cu cârpele astea! Peste cinci zile e nunta, iar a doua zi după nuntă — plecăm. Domnul Bîkov e grăbit şi spune că nu trebuie să ne irosim timpul cu fleacuri! Eu m-am istovit de tot cu grijile astea şi abia mă ţin pe picioare. Am o mulţime de treabă, dar drept să-ţi spun, mai bine n-o aveam! Şi încă ceva: nu ne ajung broderiile şi dantela; ar trebui să mai cumpăr, pentru că domnul Bîkov spune că nevasta lui nu trebuie să se îmbrace ca o bucătăreasă, ci trebuie neapărat „să le facă praf" pe toate moşieresele din împrejurimi. Astea sunt vorbele lui. De aceea, te rog, Makar Alexeevici, să te duci pe la „madam Sifon" de pe Gorohovaia şi să-i ceri mai întâi să-mi trimită câteva lenjerese, iar pe urmă să fie aşa de bună şi să treacă chiar dânsa pe la mine. Eu sunt iar bolnavă azi. În noua noastră locuinţă e grozav de frig şi o neorânduială de nu-ţi vezi capul. Mătuşa domnului Bîkov abia îşi trage sufletul de bătrână ce e. Mă tem că o să moară până la plecarea noastră, dar domnul Bîkov zice că nu-i nimic, că o să-şi vină ea în fire. În casă e un talmeş-balmeş îngrozitor. Domnul Bîkov nu stă cu noi şi de aceea servitorii îşi fac de cap, care mai de care. Uneori rămâne numai Fedora, care vede de noi; feciorul domnului Bîkov, care trebuie să vegheze la toate, n-a mai dat pe acasă de trei zile. Domnul Bîkov trece în fiecare zi să ne vadă, dar e mereu supărat, şi ieri 1-a bătut pe administratorul casei, din care pricină a avut neplăceri cu poliţia. Nici n-am avut cu cine să-ţi trimit scrisoarea şi de aceea ţi-o trimit prin poştă. Da era cât pe-aci să uit un lucru foarte însemnat: să-i spui lui „madam Sifon" să schimbe neapărat horbotele după modelul pe care l-am ales ieri şi să treacă pe la mine ca să mi le-arate pe cele noi. Mai spune-i că m-am răzgândit în privinţa cămăşuţelor şi că vreau să fie brodate cu noduleţe. Spune-i că vreau ca monogramele la batiste să fie cu broderie plină şi nu cu druguleţ înţelegi? Cu broderie plină şi nu cu druguleţ. Vezi

să nu încurci ceva! Cu broderie plină! Da! Era cât pe-aici să uit! Mai spune-i, pentru numele lui Dumnezeu, că frunzuliţele de la pelerină trebuie să fie aplicate, codiţele şi rămurelele „cordonne", iar gulerul — când o fi gata — să aibă împrejur dantelă sau un volan lat. Te rog din suflet, Makar Alexeevici, să-i spui toate astea!
A dumitale *V. D.*
P.S. Mi-e şi ruşine că te necăjesc mereu cu treburile mele. Şi alaltăieri ai alergat pentru mine toată dimineaţa. Dar ce să fac? În casă n-ai cu cine te-nţelege, iar eu sunt bolnavă. Nu fii supărat pe mine, Makar Alexeevici. Mi-e inima atât de grea! Ce-o să se-ntâmple cu mine, ce-o să se-ntâmple cu mine, prietenul meu, dragul şi bunul meu Makar Alexeevici? Mi-e şi groază să privesc viitorul! Am mereu presimţiri triste şi trăiesc ca într-un vis greu.
P. S. Pentru dumnezeu, prietenul meu bun, să nu uiţi cumva ceva din câte ţi-am spus. Mi-e frică să nu le-ncurci. Ţine bine minte: broderie plină şi nu druguleţ!
V. D.

Septembrie 27.
Mult stimată Varvara Alexeevna!

Am îndeplinit cu sârg tot ce mi-ai cerut. Madam Sifon zice că s-a gândit şi ea să facă broderie plină, pentru că-i mai „de lume bună", sau aşa ceva; nu prea am înţeles. Mi-ai mai scris şi despre volan. Mi-a vorbit şi despre el, dar să ştii, măicuţă, că eu am uitat ce mi-a spus. Ştiu numai că a vorbit mult de tot! îngrozitoare muiere! Ce naiba mi-a spus? Ei, las' că o să-ţi repete chiar dânsa. Eu, măicuţă, m-am zăpăcit de atâta treabă. Azi n-am fost nici la serviciu. Dar dumneata, draga mea, nu te pierde cu firea! Sunt gata să colind toate magazinele din oraş, pentru liniştea dumitale. Îmi scrii că ţi-e teamă să priveşti viitorul în faţă. Dar azi după şase seara ai să afli totul. Madam Sifon o să treacă pe la dumneata. Nu mai fi aşa de deznădăjduită! Trebuie să ai speranţă, măicuţă! Poate că toate o să fie cum nu se poate mai bune. Şi eu care am capul împuiat

numai cu volanul acela afurisit! Ehei, volan, volănaş! Aş fi trecut eu pe la, dumneata, măicuţă, aş fi trecut, neapărat aş fi trecut! M-am apropiat chiar de vreo două ori de poarta casei unde stai. Dar Bîkov... adică vreau să spun domnul Bîkov, e mereu supărat şi... de aceea... Dar ce să mai vorbim?
Makar Devuskin.

Septembrie 28. Stimate domn Makar Alexeevici!

Pentru Dumnezeu, dă fuga la bijutier şi spune-i să nu mai facă cerceii aceia cu mărgăritare şi smaragde. Domnul Bîkov spune că-s prea scumpi şi că-l „ating la buzunar". Dumnealui e supărat într-una; zice că i s-a golit punga şi că noi îl jefuim; ieri mi-a spus că dacă ar fi ştiut dinainte ce cheltuieli îl aşteaptă, s-ar fi lăsat păgubaş de toate cele. Mai spune că îndată după cununie o să şi plecăm, că n-o să chemăm nici un musafir şi să nu-mi închipui cumva că o să joc şi o să petrec! „Mai e mult până la sărbători!" Aşa a zis. Şi numai Dumnezeu ştie dacă-mi trebuie toate astea! El, şi nimeni altul, a vrut-o la început. Dar nu îndrăznesc să-i răspund, că e repede la mânie. Ce mă aşteaptă oare?
V.D

Septembrie 28. Varvara Alexeevna, sufletul meu!

Eu, adică bijutierul a zis: bine; iar pe mine mă bătea gândul să-ţi spun la început că-s bolnav şi nu mă pot scula din pat. Tocmai acum când ne-au năpădit atâtea griji, am răcit, lua-o-ar relele de răceală. Îţi mai aduc iarăşi la cunoştinţă că n-ajungeau toate câte mi s-au întâmplat, dar pe deasupra Excelenta sa a binevoit să se supere, s-a răstit şi a strigat la Emelian Ivanovici şi la urmă s-a istovit de tot, sărăcuţul de el! Ţineam să te încunoştiinţez despre toate astea. Şi mai vroiam să-ţi scriu ceva, dar mi-e că te supăr. Că eu, măicuţă, sunt prost şi nu ştiu multe: scriu ce-mi dă prin cap şi dumneata să nu care cumva... dar ce să mai vorbim!?

Al dumitaie *Makar Devuşkin*

Alexeevna, draga mea
Septembrie 29,

Am văzut-o azi pe Fedora, sufleţelul meu! Mi-a spus că mâine e cununia şi că poimâine plecaţi; a zis că domnul Bîkov a şi tocmit caii. Despre Excelenţa sa ţi-am vorbit, măicuţă. încă ceva: am controlat socoteala trimisă de magazinul de pe Gorohovaia: totul e bine, atâta doar că-i tare scump. Nu înţeleg însă pentru ce domnul Bîkov se supără pe dumneata? Şi acum, cu bine, măicuţă! O să mă bucur, da, o să mă bucur dacă ai să fii fericită. Aş veni la biserică, măicuţă, dar nu pot: mă dor şalele. Mă întorc iarăşi la scrisori: cine o să ducă de aci înainte scrisorile noastre de la unul la celălalt? Da! Pe Fedora ai răsplătit-o din belşug, draga mea. Ai făcut o faptă bună, chiar foarte bună. O faptă frumoasă. Şi orice faptă bună o să-ţi fie răsplătită de Dumnezeu. Faptele bune nu rămân nerăsplătite şi virtutea va fi încununată mai devreme ori mai târziu cu cununa dreptăţii cereşti. Aş vrea să-ţi scriu multe, măicuţă! În fiecare ceas, în fiecare clipă ţi-aş scrie şi ţi-aş tot scrie! Mai am la mine o carte de-a dumitale — „Povestirile lui Belkin". Dumneata, măicuţă, ştii... n-o lua de la mine! Dă-mi-o de tot, sufleţelul meu. Nu că aş vrea prea mult s-o citesc, dar ştii şi dumneata că se apropie iarna cu serile ei lungi, că o să mă cuprindă urâtul... şi atunci aş citi-o. Eu, măicuţă, o să mă mut la fosta dumitale locuinţă: o să închiriez la Fedora odaia unde ai stat dumneata. N-o să mă despart pentru nimic în lume de femeia asta cinstită şi atât de muncitoare. Am cercetat ieri cu de-amănuntul locuinţa asta a dumitale, acum rămasă goală. Ghergheful... cum l-ai lăsat, măicuţă, aşa stă, cu cusătură cu tot: e neatins în colţişorul lui. Am privit îndelung şi cusătura la care ai lucrat. Mai sunt aici şi peticuţe de tot soiul. Dintr-o scrisoare de a mea văd că ai făcut un mosorel şi ai înfăşurat aţă pe el... În sertăraşul mesei am găsit o foaie de hârtie şi pe ea stă scris: „Stimate Makar Alexeevici, mă grăbesc..." şi atât. Se

vede că te-a întrerupt cineva când era mai interesant. În colţ, după paravan stă pătuţul dumitale... Drăguţa mea, sufletul meu! Şi acum cu bine, cu bine. Răspunde-mi, pentru Dumnezeu, la scrisoarea asta măcar câteva vorbe şi cât mai repede.
Makar Devuşkin

Septembrie 30. Prietenul meu nepreţuit, Makar Ailexeevici!

S-a săvârşit! S-au înfăptuit cele ce mi-au fost hărăzite de soartă; nu ştiu de-i bine sau rău, dar ştiu că mă plec în faţa voinţei celui atotputernic. Mâine plecăm. Îmi iau pentru totdeauna rămas bun de la dumneata, prietenul meu nepreţuit, binefăcătorul meu, dragul meu! Să nu-ţi pară rău după mine! Fii fericit, nu mă uita şi dumnezeu să te binecuvânteze! Iar eu o să te pomenesc adesea în gândurile mele, în rugăciunile mele. Uite că s-a sfârşit şi partea asta a vieţii! Cât de puţine amintiri luminoase iau eu din trecut în traiul nou ce mă aşteaptă! Dar cu atât mai scumpă o să fie amintirea dumitale, cu atât mai drag o să fii dumneata inimii mele. Eşti singurul meu prieten! Numai dumneata m-ai iubit aici! Crezi că n-am văzut, crezi că nu ştiu cât m-ai iubit? Erai fericit cu un singur zâmbet de-al meu, cu un singur rând scris de mine. Acum o să trebuiască să mă uiţi încetul cu încetul. Şi cum o să rămâi singur? Cine o să vadă de dumneata, bunul meu, nepreţuitul meu, singurul meu prieten! Îţi las şi cartea, şi ghergheful, şi scrisoarea aceea abia începută; când o să te uiţi la rândurile ei neisprăvite, gândul dumitale să citească mai departe tot ceea ce ar fi vrut să audă sau să vadă scris de mâna mea, tot ceea ce nu ţi-aş fi scris atunci dar câte ţi-aş fi scris acum! Să-ţi aminteşti de biata Varenka a dumitale, care te-a iubit atât de mult. Toate scrisorile pe care mi le-ai scris au rămas în scrinul Fedorei, în cutia de sus. Îmi spui că eşti bolnav, dar domnul Bîkov nu mă lasă astăzi nicăieri. O să-ţi scriu, prietenul meu, ţi-o făgăduiesc. Dar... numai Dumnezeu ştie ce are să se mai întâmple. De aceea să ne luăm acum rămas bun pentru

totdeauna, prietenul meu, bunul meu, dragul meu! Pentru totdeauna!... O, cum te-aş îmbrăţişa în clipa asta! Adio, prietenul meu, adio, adio!... Rămâi fericit şi sănătos. O să mă rog întotdeauna pentru dumneata. De-ai şti ce tristă sunt, cât de greu mi-e sufletul. Mă cheamă domnul Bîkov. Adio

V.D care o să te iubească întotdeauna.

P.S. Mi-e inima plină... plină de lacrimi... Lacrimile mă îneacă, mă înăbuşă! Adio! Doamne cât sunt de tristă! Nu uita, n-o uita pe biata dumitale Varenka!

Varenka, măicuţă, sufletul meu, scumpa mea! Au să te ia de aici! Pleci!... Mai bine mi-ar smulge inima din piept decât să mi te ia! Cum vine asta? Plângi şi totuşi te duci? Chiar acum am primit scrisorica dumitale, pătată toată de lacrimi. Va să zică nu vrei să pleci? Va să zică eşti luată cu sila! Va să zică îţi pare rău de mine? Dar asta înseamnă că mă iubeşti! Atunci cum... cu cine ai să-ţi petreci zilele de aci înainte? Acolo o să-i fie urât inimioarei dumitale, o să-i fie silă, o să-i fie frig! Are să ţi-o usuce dorul, are să ţi-o sfâşie durerea! Ai să mori acolo şi or să te culce în pământul rece şi n-o să se găsească nici un suflet care să te plângă! Domnul Bîkov o să hăituiască iepurii lui... Ah, măicuţă, măicuţă! Cum de te-ai hotărât, cum de te-ai putut hotărî la una ca asta!? Ce-ai făcut? Ce-ai făcut, ce-ai făcut cu dumneata? Au să te bage în mormânt acolo! Au să te omoare cu zile, îngeraşul meu! Că doar eşti slăbuţă ca un fulg, măicuţă dragă! Dar eu ce-am păzit? Unde mi-au fost ochii, prostul de mine! Mi-am spus că face nazuri, că-l doare căpşorul pe copilaş... Şi în loc să fac ce trebuie, prostul de mine nici nu m-am gândit şi nici n-am văzut nimic, de parcă aşa era bine, de parcă nici nu m-ar fi privit! Ba mai mult chiar! Am umblat năuc după volane!... Nu, Varenka, nu! O să mă scol! Poate că până mâine mă fac bine şi mă scol!... Eu, măicuţă, o să mă arunc sub roţile trăsurii şi n-o să te las să pleci! Ba nu, zău, ce-am păzit până acum? Cu ce drept se petrec toate astea? O să mă duc şi eu cu dumnea-ta! Dacă n-o să mă luaţi, o să fug după trăsura voastră, o să fug cât m-or ţine

puterile, până o să cad mort. Ştii oare, măicuţă dragă, ce te aşteaptă acolo unde pleci? Dacă nu ştii, întreabă-mă pe mine! Acolo-i numai stepă, dragă, numai stepă goală şi pustie, ca palma asta a mea! Iar în stepa asta nu dai decât de ţărănci fără suflet şi de mujici beţi şi neştiutori de carte. Acum s-au mai scuturat şi frunzele copacilor, plouă, e frig, iar dumneata pleci într-acolo! De domnul Bîkov nu zic, el are ce face: o să-şi vadă de iepurii lui, dar dumneata? Dumneata vrei să te faci moşiereasă? Dar bine, îngeraşul meu! Uită-te la dumneata şi spune-mi dacă semeni a moşiereasă? E oare cu putinţă una ca asta, Varenka? Şi cui o să mai scriu scrisori de aci încolo? Da, da, ai stat să te-ntrebi adică „cui o să-i scrie de azi înainte omul ăsta?" Cui o să-i spun „măicuţă"? Pe cine am să mai alint cu o vorbă aşa de frumoasă? Unde o să te mai găsesc, îngeraşul meu? O să mor, Varenka, negreşit o să mor! N-o să-ndure inima mea o asemenea nenorocire. Te-am iubit cum iubeşti lumina soarelui, te-am iubit ca pe copilul meu bun, am iubit totul la dumneata, Varenka, măicuţă! Şi doar pentru dumneata am trăit pe lume! Am lucrat, am copiat, am umblat, m-am plimbat şi mi-am aşternut gândurile pe hârtie, în scrisori prieteneşti, numai şi numai pentru că dumneata, măicuţă, ai stat în casa de peste drum, la doi paşi de mine! Poate că n-ai ştiut-o, dar ăsta-i adevărul. Ascultă, măicuţă, gândeşte-te şi dumneata, sufleţelul meu drag! Cum se poate să pleci de la noi? Scumpa mea, dar nu poţi să pleci, înţelege-mă, e cu neputinţă! Cu neputinţă şi gata! Nu vezi că plouă? Şubredă cum eşti, ai să răceşti neapărat! Trăsura o să se umple de apă! O să se umple, ştiu eu! Ş-apoi n-ai să treci bine de bariera oraşului, că o să i se rupă şi, o roată! Aici la Petersburg se fac nişte trăsuri ca vai de lume! Crezi că nu-i cunosc eu pe toţi meşterii de trăsuri de aici? La ei totul e să se fandosească, să facă o jucărioară frumuşică şi atât! Dar e muncă de mântuială, crede-mă! Pot să jur cu mâna pe cruce că nu-s trainice! O să mă arunc în genunchi înaintea domnului Bîkov şi o să-i spun tot, o să-l facă să-nţeleagă! Şi dumneata, măicuţă, să-l lămureşti, să-i spui frumos totul ca să-nţeleagă! Spune-i că rămâi aici, că nu poţi să pleci! O, Doamne! De ce nu s-o fi

însurat, oare, acolo, la Moscova, cu negustoreasa lui? Tare bine era dacă o făcea! Negustoreasa i-ar fi fost mai pe potrivă! Crede-mă că i s-ar fi potrivit mai bine. Las-că ştiu eu ce spun! în schimb dumneata ai fi stat aici, cu mine! La urma urmei, ce-i Bîkov pentru dumneata? De când îţi este pe placul inimii? Sau... poate numai pentru că-ţi cumpără volane şi altele de acest fel? Dar ce-i un volan şi pentru ce ţi-o fi trebuind? Fleacuri, măicuţă! Aici e vorba de o viaţă de om, iar nu de-o cârpă cum e volanul acela! Că-i o cârpă, volanul, o cârpă, măicuţă, şi atâta tot! Dar şi eu, şi eu de îndată ce o să iau leafa, o să-ţi cumpăr câte volane vrei! O să-ţi cumpăr, măicuţă, n-avea grijă! Am şi un magazin unde mă cunoaşte lumea! Aşteaptă numai să iau leafa, îngeraşul meu, Varenka! O, Doamne, Dumnezeule! Şi vrei cu tot dinadinsul să pleci în stepă, împreună cu domnul Bîkov? Să pleci pentru totdeauna? Ah, măicuţă, măicuţă! Nu se poate aşa! Mai scrie-mi încă o scrisorică despre toate când pleci şi când o să-mi scrii de acolo. Că altfel, îngerul meu, asta ar fi cea de pe urmă scrisoare. Şi doar nu-i cu putinţă să fie cea de pe urmă! Cum aşa, netamnesam — cea din urmă? Nu se poate! O să-ţi scriu şi eu, şi dumneata o să-mi scrii!... Nu vezi că am început să am şi stil... Ehei, draga mea, ce tot spun eu de stil? Nici nu ştiu bine ce scriu! Nu ştiu şi pace, nu ştiu nimic! Nici de recitit nu recitesc, nici stilul nu mi-l îndrept... Scriu şi eu numai ca să-ţi scriu cât mai mult... Sufletul meu, draga mea, măicuţă!...

Anul 1846.